

72656

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

C E M Ā L Ī D İ V Ā N I

(İ N C E L E M E - M E T İ N)

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Mine MENGİ
Tezi Hazırlayan: İ.Çetin DERDİYOK

ADANA-1988

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ.....	VI
KAYNAKLARA GÖRE CEMALİ.....	1
HAYATI.....	2
A.Doğum Yeri.....	2
B.Doğum Tarihi.....	5
C.Adı.....	7
Ç.Yaşadığı Zaman ve Ölüm Tarihi.....	12
EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	16
ESERLERİ.....	25
A.Husrev ü Şirin Zeyli.....	26
B.Hümâ vü Hümâyûn veya Gülşen-i Uşşâk..	27
C.Miftahü'l-Ferec.....	32
Ç.Resâil ya da Risâle-i Acîbe.....	36
D.İkinci Risâle.....	40
E.Nazireleri.....	42
F.Tezkirelerdeki Beyitler.....	43
G.Ferdleri.....	45
DİVÂN VE İNCELEMESİ.....	48
CEMALİ DİVÂNİ.....	49
A.Kasideleri.....	51
B.Kıt'a-i Kebireleri.....	52
C.Gazelleri.....	53
Ç.Müstezadları.....	54
D.Kıt'aları.....	54
E.Beyitleri.....	55
DİVÂN'DA DİL VE SÖYLEYİŞ.....	56
DİVÂN'DA KULLANILAN EDEBİ SANATLAR.....	61

VEZİN.....	83
KAFİYE.....	88
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	94
CEMĀLĪ DĪVĀNĪ, Transkripsiyonlu Metin	98

Ö N S Ö Z

15.yüzyıl şairlerinden Cemâlî'nin Divânı bugüne kadar geniş bir biçimde incelenmemiştir.Oysa Cemâlî, şairlerinden anlaşıldığına göre incelenmeye değer bir şairdir.Konusu,"15.yüzyıl şairlerinden Cemâlî ve Divânının incelenmesi" olan yüksek lisans tezimi, bu nedenle hazırlamayı düşündüm.

Bu yüksek lisans tezi, inceleme ve metin olmak üzere başlıca iki bölümden oluşmaktadır:

İnceleme bölümünde, önce kaynaklar karşılaştırılarak Cemâlî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ele alınmış ve bu konularda bilgi verilmiştir.Daha sonra Divân'ın dil ve edebiyat yönünden değerlendirilmesine geçilmiş,Cemâlî Divânı taranmış,Divân'da yer alan şiirler, gerek nazım şekilleri, gerekse konuları bakımından tanıtılmıştır.Bundan başka Divân'daki şiirlerin dil ve söyleyiş özellikleri belirtilmiştir.Ayrıca şiirlerde en çok kullanılan edebî sanatlar, yine Divân'ın taranmasıyla belirlenmiş ve en çok kullanılan sanatlardan en az rastlananlarına kadar örnekler verilerek açıklanmıştır.Bu arada Cemâlî Divânı'nda kullanılan vezinlerin de bir dökümü yapılmıştır.Kafiye konusunda ise en çok ve en az kullanılan kafiye çeşitlerini belirlemek amacıyla yine bir tarama yapılmıştır.

Metin bölümünde, bu tez çalışmasının önemli bir kısmını teşkil eden Divân'ın transkripsiyonu olarak yeni harflerle çevirisi yer almaktadır.Ne yazık ki araştırmalarım sonucunda Divân'ın başka bir nüshası bulunamadığı için karşılaştırmalı bir çalışma yapılamamıştır.Oysa bir başka nüshanın varlığının daha doğru ve eksiksiz metin ortaya koymama büyük katkıda bulunacağı ortadadır.Örneğin Divân'ın bir nüshası daha olsaydı,belki de 27-b ve 49-b varaklarında görülen bazı eksikler tamamlanabilecekti.

Metin,yeni harflerle yazılırken Eski Anadolu Türçesi'-nin imlâsına harekelere de uyularak sadık kalınmıştır.Fakat, önemli yazılış farkı olduğunu sandığım sözcükleri de dipnotlar halinde vermeye çalıştım.

Kuşkusuz, bu çalışmanın da diğer birçok çalışma gibi eksiği, hatta yanlışları olacaktır. Önemli olan, bu yanlışların veya eksiklerin farkedildiği anda düzeltilmesidir.Yapılacak uyarı ve düzeltmeler,beni hem kendi adıma hem de Divân Şiirimiz adına mutlu edecektir.

Ayrıca burada,bu yüksek lisans tezini hazırlarken bana büyük emeği geçen ve çalışmalarımda yol gösterici olan hocam Sayın Prof.Dr.Mine MENGİ'ye ve yine kendisinde bulunan Cemâlî Divânı yazma nüshası ile diğer kaynak eserleri vererek yardımcı olan hocam Sayın Yrd.Doç.Dr.Kayahan ERİMER'e teşekkür ederim.

İ.Çetin DİRDİYOK

G İ R İ Ő

15. yûzyıl Divân Őairlerimizden olan Cemâli hakkında maalesef eski ve yeni kaynaklarımızda yeterli ve tam bir bilgi yoktur.Cemâli hakkında bilgi bulabildiğimiz eski kaynaklar, tezkireler olmaktadır.Tezkirelerde ise yeterli bilgi bulunmamaktadır.Hatta bazan çelişkili bilgiler verilmektedir.Örneğin Latiff,Cemâli'nin Şiirini överken Kınalızâde Hasan Çelebi yermektedir.Memleketi hakkında da "ya Karamanlı ya da Bursalıdır" biçiminde ikili bilgi verilmiştir.

Yeni kaynakların birçoğu tezkirelerdeki bu bilgileri aynen aqtardıklarından farklı bir bilgi elde etmek mümkün olmamaktadır.Bu nedenle Cemâli hakkındaki en doğru ve en gerçek bilgiler,kendi eserlerinden yola çıkılarak bulunabilecektir.Belki bu arada yine eski eserlerimiz aranıp tarandıkça farklı kaynaklar,yeni eserler bulunacaktır.

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Cemâli'yle ilgili olarak, bugüne kadar en geniş araştırmayı,1951'de TDED'de yayınlanan "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâli ve Eserleri" adlı makalesiyle Faruk Kadri (Demirtaş) Timurtaş yapmıştır. Bu araştırmada Timurtaş,kaynaklardan yararlanarak Cemâli'nin hayatı,Şeyhoğlu'yla karıştırılması ve eserleri hakkında bilgi vermiştir.Timurtaş,İstanbul Üniversitesi yayınları arasında çıkan ve 1963'te basılan "Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrin'i" adlı eserinde de Cemâli'ye "Esere Yazılan Zeyl ve Cemâli" başlığıyla değinmiştir.Ayrıca bir iki cümlelik değişikliklerle "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâli ve Eserleri" adlı makale,"Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i" adlı eserin 1980 basısına alınmıştır.

Bundan başka Cemâli ile ilgili olarak yayımlanan önemli bir makale de Kayahan Erimer'in TDAY 1973-1974 BELLETEN dergisinde yayınlanan "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser" adlı makalesidir.Kayahan Erimer, bu makalesinde o güne kadar

kaynaklarda "Dîvânı bulunamadı" diye geçen Cemâlî Dîvânı'nı bulduğunu yazmakta ve Dîvânı tanıtmaktadır. Ayrıca Dîvânın sonunda yer alan mesneviyi inceleyerek, Şeyhî'nin Har-nâme adlı eseriyle karşılaştırmıştır.

Kayahan Erimer'in bu yazısına rağmen bazı kaynaklar, yine "Cemâlî'nin Dîvânı bulunamadı" diye yazmakta devam etmişlerdir. Hatta Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i" adlı eserinin 1980 baskısına aldığı "Fâtih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri" adlı makalesinde bu bilgi eksikliğini sürdürmektedir. Yine bu makaleyi de kaynak gösteren Atilla Özkırımlı'nın Türk Edebiyatı Ansiklopedisi'nin birinci cildinde yer alan Cemâlî maddesinde de aynı bilgi eksikliği görülmektedir.

Cemâlî'nin eserleriyle ilgili olarak oldukça ayrıntılı sayılabilecek bilgileri Saadettin Nüzhet Ergun'un Türk Şairleri adlı eserinin üçüncü cildinde bulabiliyoruz.

Cemâlî hakkında en doğru ve en gerçek bilgiler, yine kendi eserlerinden çıkacaktır. Bu nedenle bu yüksek lisans tezi çerçevesinde incelenmeye çalışılan Cemâlî Dîvânı'nda onun yaşamı ve edebî kişiliğiyle ilgili ipuçları da yakalanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLARA GÖRE CEMALİ

H A Y A T I

A. D o ğ u m Y e r i :

Kaynaklar Cemâîf'nin doğum yeri hakkında kesin bir bilgi vermemektedir. Bazı kaynaklarda konuyla ilgili olarak yer alan bilgiler ise birbiriyle çelişmektedir. Sehî Bey¹ ve Kafzâde Fâizî² Tezkirelerinde onun Karamanlı, Riyazî³ Bursalı olduğunu yazıyor. Latîfî ise "Ya Karamanî veya Brusevîdür vatan-ı aslîsinde ihtilaf iderler"⁴ diyor, bu konudaki çelişkili bilgilerin varlığına değinmektedir.

Tezkirelerin dışındaki kaynakların çoğu, ya tezkirelerdeki bilgileri nakletmekte ya da Cemâîf'nin eserlerini ve bulunduğu yerleri dikkate alarak yorum yapmaktadırlar. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî⁵'de -büyük bir olasılıkla Sehî'den naklen-Cemâîf'yi Karamanlı olarak gösteriyor. Şemsettin Sâmi, Kâmusü'l-Âlâm⁶'da, Faik Reşad, Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye⁷'de, Hıfzı Tefvik, Hamamizâde İhsan, Hasan Âlî, Türk Edebiyatı Numuneleri⁸'nde ve Nail Tuman, Tuhfe-i Nailî⁹'de -yine büyük bir olasılıkla Latîfî'den naklederek- Cemâîf'nin Karamanlı veya Bursalı olduğunu yazmışlardır. Bursalı Mehmed Tahir ise, "Riyâzî, Bursalı olduğunu yazıyorsa da şiirlerinden Karamanlı olduğu tahmin edilmektedir"¹⁰ diyor. Saadettin Nüzhet, Türk Şair-

1. Kut, Günay, The Tezkire By Sehi Beg, s.274, Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard, 1978.

2. Fâizî, Kafzâde, Zübdetü'l-Es'ar, v.26-a, 27-b, (Millet Ktb. 1325), Millî Kütüphane, Mikro Film Arşivi.

3. Riyâzî, Mehmed, Riyâzü's-Su'ara, Millî Kütüphane, Mikro Film Arşivi, 1346.

4. Latîfî, Tezkire-i Latîfî, s.121, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1314.

5. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, C.II., s.85., İstanbul, 1311.

6. Şemsettin Sâmi, Kâmusü'l-Âlâm, C.III., s.1833., İstanbul, 1308., (M. 1891)

7. Faik Reşad, Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye, C.I., s.220., İstanbul, 1329.

8. Hıfzı Tefvik, Hamamizâde İhsan, Hasan Âlî, Türk Edebiyatı Numuneleri, s.273., İstanbul, 1926.

9. Besen, Tanju, Tuhfe-i Nailî, sl84, 185, A.Ü., DTCF. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., Lisans Tezi, Ankara, 1985.

10. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II, s.66, 67, İstanbul, 1972.

leri'nde, Bursalı Mehmed Tahir'in bu düşüncelerine karşı çıkıyor ve "Bursa'da muhtelif kitabeleri bulunduğu için bu şairi, Bursalı olarak göstermek daha doğru olur sanıyorum."¹¹ diyerek, başka bir düşünce ileri sürüyor.

Agâh Sırrı Levend de "Fâtih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı"¹² adlı makalesinde, tezkireleri kaynak göstererek Cemâlî'nin Karamanlı olduğunu; Bursalı diyenlerin de bulunduğunu yazıyor.

Bu konuda Faruk Kadri Timurtaş, Cemâlî'nin yazdığı Husrev ü Şîrin Zeyli'nin başlığından yola çıkarak memleketini belirlemeye çalışmıştır. Zeyl başlığında Cemâlî'nin dedesinin adı, "Şeyh Ahmed-i Tercümanî'l-Akşehrî"¹³ olarak geçmektedir. Timurtaş, ayrıca Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i adlı inceleme kitabında Cemâlî'nin memleketiyle ilgili olarak şunları yazıyor: "Paris'te Bibliothèque Nationale'deki Husrev ü Şîrin nüshalarından birinde Akşehrî yerine Aksarayî kelimesi vardır. Aksaray da aynı mantıka içinde bulunduğundan bu fark ehemmiyetli değildir. Cemâlî'nin dedesinin böylece, Aksaraylı yahut Akşehirli olduğunun anlaşılması, onun hakkında Karamanlı'dır diyenleri haklı çıkarmaktadır."¹⁴ Timurtaş, daha sonra yazısına "Fakat Cemâlî'nin Kütahya'da yetiştiği kabul edilebilir." cümlesini de eklemiştir.

11. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.970, İstanbul (Tarih yok).

12. Levend, Agâh Sırrı, "Fatih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı", Türk Dili Dergisi, C.II, Sayı:20, s.503, Ankara, 1953.

13. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.264, İstanbul Üniv. Yayınları, İstanbul, 1980.

14. a. e. s.161-170.

Ansiklopedilerde de Cemâlî hakkında pek bilgi yoktur. İslâm Ansiklopedisi'nde şair Cemâlî hakkında hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Türk Ansiklopedisi'nde "Bazı kaynaklara göre Bursalı, bazılarına göre Karamanlı'dır."¹⁵ denilerek, tezkirelerdeki ikili bilgiler tekrarlanmaktadır. Meydan-Larousse Ansiklopedisi¹⁶'nde ise biri Akşehirli, diğeri Karamanlı veya Bursalı Cemâlî'lerden söz edilmiştir. Bu, Atilla Özkırımlı'nın da Edebiyat Yazıları¹⁷ adlı inceleme kitabında değindiği büyük bir yanlışlıktır. Hatta aynı Cemâlî'yi birkaç Cemâlî gibi göstermesi, yanlışlığı çoğaltan bir yanlışlıktır. Ayrıca Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi¹⁸'nde, Atilla Özkırımlı, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi¹⁹'nde, Timurtaş'ın TDED'de yayınlanan "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri" adlı yazısını kaynak göstererek, Cemâlî'nin Akşehirli (veya Akhisarlı) olduğunu yazmışlardır. Oysa bu incelemede Akhisar adı geçmemektedir. Fakat Timurtaş, Paris'te Bibliothèque Nationale'deki Husrev ü Şîrin nüshalarının birinde (Bibl. Nat., A.F., 328) Akşehrî yerine Aksarayî²⁰ sözcüğünün bulunduğunu bildirmektedir. Büyük bir olasılıkla Nihad Sami Banarlı ve Atilla Özkırımlı, bu Aksarayî sözcüğünü Akhisarlı olarak almışlardır veya başka bir yanlışlık söz konusudur.

Bütün bu bilgi ve incelemelerden sonra Cemâlî'nin büyük bir olasılıkla Karamanlı olduğunu düşünebiliriz. Özellikle dedesinin Akşehrî veya Aksarayî diye anılması ve kaynakların bellibaşlılarında Karamanlı'dır denilmesi, ister

15. Türk Ansiklopedisi, C.10, s.145, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1960.

16. Meydan-Larousse, C.2, s.845 ve C.11, s.772, Meydan Yayınları, İstanbul, 1969.

17. Özkırımlı, Atilla Edebiyat İncelemeleri, Yazılar I., s.223,224, Cem Yayınevi İstanbul, 1983.

18. Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I., s.470, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

19. Özkırımlı, Atilla, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I., s.274, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

20. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV, S.3, s.193, İst., 1951.

istememez Cemâlî'nin Karamanlı olduğunu düşündürüyor. Büyük bir olasılıkla Cemâlî, Karaman'da doğup büyümüş ve Kütahya'da dayısı şair Şeyhî'nin yanında yetişmiştir. Çünkü sanatı bölümünde de göreceğimiz gibi Cemâlî, Şeyhî'den oldukça etkilenmiştir.

Cemâlî'ye, Bursalı'dır denilmesinin nedenine gelince, bu büyük bir olasılıkla, şairin bir süre gerçekten Bursa'da yaşamasından kaynaklanmaktadır. Hatta şairin Bursa'da bazı eserlere kitabe yazmış olması, bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. Fakat Cemâlî, Bursa'da çok durmamış Fatih Sultan Mehmet Devrinde İstanbul'a (veya Edirne'ye) gitmiştir. Bu nedenle, Cemâlî'yi İstanbullu veya Edirne'li sayamayacağımız gibi, Bursalı saymak

B. D o ğ u m T a r i h i :

Cemâlî'nin doğum tarihi de kesin olarak bilinmiyor. Fakat eserlerinden yararlanılarak yaklaşık bir tarih tahmin edilebilmektedir. Örneğin "Gülşen-i Uşşâk" adlı mesnevisinde yer alan aşağıdaki beyit, eserin yazılış tarihini vermektedir:

"Bu zîbâ gülşene oldukda ziyet
Sekiz yüz elliye ırmışdı hicret"¹

Beyitten de anlaşıldığı gibi eser, Hicrî 850, 'Milâdî 1446'-da yazılmıştır.

Saadettin Nüzhet², Cemâlî'nin H.850/M.1446'da "Gülşen-i Uşşâk" adlı eserini yazarak II.Murad'a; H.860/M.1456'da da "Miftahü'l-Ferec" adlı mesnevisini Fâtih Sultan Mehmed'e sunmasından yola çıkarak, H.824/M.1421'de

1. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.167, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

2. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.979, İstanbul, (Tarih Yok).

hükümdar olan II. Murad zamanında doğduğunu tahmin etmektedir.

Faruk Kadri Timurtaş, Saadettin Nüzhet'in bu görüşüne karşı çıkmakta ve Cemâlî'nin doğum tarihiyle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Şeyhî'nin ölümünde pek genç bulunduğu ve henüz Cemâlî mahlasını almediği kuvvetle muhtemeldir. Buna ve ilk mesnevisini H.850/M.1446'da yazdığına göre, Çelebi Mehmed devrinde ve H.813-815 doru doğmuş olsa gerektir. Saadeddin Nüzhet'in, II. Murad devrinde doğduğunu tahmin etmesi, Şeyhî'nin H.832'den hemen sonra ölmesi sebebiyle, o sırada Cemâlî'nin 8-10 yaşında bulunduğu neticesini verir. O yaşta bir çocuğun şiir yazamayacağı tabii olduğundan Saadeddin Nüzhet'in tahmini yanlıştır. Şeyhî'nin ölümünde Cemâlî'nin 18-20 yaşlarında olduğu kabul edilirse, H.813-815/M.1410-1412 yılları civarında doğduğu ileri sürülebilir."³

Gerçekten Cemâlî'nin Husrev ü Şîrin'e yazdığı zeylin birinci bölümü, Şeyhî'nin ölümüyle ilgilidir ve Şeyhî'nin ölümünden hemen sonra yazılmış olmalıdır. Zeylin 4. ve 33. beyitlerinden bu durum kolayca anlaşıl-
maktadır:

"Hemân-dem irdi fermân-ı îlâhî
Kazâ-yı Hakk u emr-i pad-şahî

Bu söz irdi çü gaybî tercemandan
Revân eyledi rûhı Şeyhî cândan "4

Şeyhî öldüğünde, Cemâlî'nin şiir yazabilecek bir

3. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.165, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

4. a.e., s.265,266.

olgunlukta olduğunu gösteren bu dizeler, Faruk Kadri Timurtaş'ın görüşünü gerçeğe daha yakın kılıyor. Buradan Cemâlî'nin XV. yüzyılın başlarında ve 1410-1412 yılları civarında doğmuş olabileceğini düşünebiliriz.

C. A d ı :

Eski kaynaklardan tezkirelerde ve diğer kaynaklarda Cemâlî'nin asıl adından söz edilmemiştir. Yeni kaynaklardan sadece Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri'nde Cemâlî'den söz ederken şairin mahlasının dışında ona ait olarak gösterdiği bazı adlar da vermektedir. Fakat bunlarda iki büyük yanlış yapmıştır. Bu yanlışların birincisi, Şeyhoğlu'yla Cemâlî'nin karıştırılmasıdır.

Aslında Cemâlî ile ilgili bilgi veren kaynakların hemen hepsi, onu Şeyhoğlu ile birbirine karıştırmışlardır. Şeyhî'nin yeğeni olmak, Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'ine zeyl yazmak gibi Cemâlî'ye ait özellikler, Şeyhoğlu'na mal edilmiştir. Oysa "XV. asır şairlerinden Hatib-oğlu'nun 817 (1414)'de te'lif ettiği Letâif-nâme'sinde kendilerine yetişip göremediği şâirler arasında saydığı Şeyh-oğlu"¹nun "H.832/M.1431'den sonra vefat eden Şeyhî"²nin eserine zeyl yazması mümkün değildir.

Sehî Bey Tezkiresiyle³ başlayan bu yanlışlık, diğer kaynaklarda da aynen tekrarlanmıştır. Hatta Cemâ-

1. Akün, Ömer Faruk, İslâm Ansiklopedisi, "Şeyhoğlu" maddesi, C.XI, s.482, M.E.Basımevi, İstanbul,

2. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.164, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

3. Kut, Günay, The Tezkire By Sehi Beg, s.274, Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard, 1978.

lî-zâde⁴, Şeyhoğlu Cemâlî⁵, Hurrem Cemâlî⁶, Cemâlî-i Germiyânî⁷, gibi yakıştırma ve uydurma isimler ortaya çıkmıştır. Bilgilerin iyice araştırılıp incelenmeden aktarılması sonucu bu yanlışlıklar, Türk Ansiklopedisi⁸ Meydan-Larousse⁹ gibi günümüz ansiklopedilerinde de sürdürülmektedir.

Türk Ansiklopedisi, Şeyhoğlu'nu "Cemâlî-i Germiyânî" maddesinde vermektedir. Ayrıca asıl adının da Bayezid olduğu belirtilmiştir. Oysa Bayezid, Şeyhoğlu'nun değil Cemâlî'nin asıl adıdır.

Meydan-Larousse Ansiklopedisi'nde ise Cemâlî, iki ayrı madde halinde "Cemâlî" ve "Cemâlî, Karamanlı" olarak verilmiştir. Bundan başka Türk Ansiklopedisi'nde olduğu gibi "Cemâlî, Germiyanlı" maddesinde Şeyhoğluna ait bilgiler görülmektedir.

Cemâlî'nin Şeyhoğlu ile karıştırılması konusunu, Faruk Kadri Timurtaş "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri" adlı araştırma ve inceleme yazısında ayrıntılarıyla işlemiştir. Ayrıca Türk Ansiklopedisi ve Meydan Larousse Ansiklopedisi'nde görülen yanlışlara Atilla Özkırımlı da "Edebiyat İncelemeleri"¹⁰ adlı kitabında değinmektedir.

4. Dery, Jean, "Shaikhzâde", Encyclopédie de L'İslâm, C.IV., s.293, Leiden, 1960.

5. H.Tevfik, H. İhsan, H. Alî, Türk Edebiyatı Numuneleri, s.273, İstanbul, 1926.

6. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II, s.66, İstanbul, 1972.

7. a.e. s.65.

8. Türk Ansiklopedisi, C.X., s.145,146. Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1960.

9. Meydan-Larousse, C.II., s.845, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969.

10. Özkırımlı, Atilla, Edebiyat İncelemeleri, Yazılar I., s.223,224, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.

Bursalı Tahir, Osmanlı Müellifleri'nde, zaten madde başlığı yanlış olan "Cemâlî-i Germiyânî (Şeyhoğlu)¹¹ maddesinde, Şeyhoğlu'na hem Cemâlî-i Germiyânî, hem Bayezid adını vererek belki de bu yanlışlıkların kaynağı olmuştur.

Bursalı Tahir'in yaptığı yanlışlıkların ikincisi ise "Cemâlî-i Karamânî (Hurrem Cemâlî-i Karamânî)"¹² madde başlığında görülmektedir. Bursalı Tahir, Cemâlî'ye bu sefer de Hurrem adını eklemiştir. Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri'nde bu konuda şöyle diyor: "Bursalı Tahir, bu şairden "Hurrem Cemâlî" adıyla bahsediyorsa da tezkirelerde şairin Hurrem ismine rastlamadım."¹³ Gerçekten tezkirelerde Hurrem adı bulunmadığı gibi asıl adından da söz edilmemektedir. Bu konuda Faruk Kadri Timurtaş, Sicill-i Osmanî'yi kaynak göstererek şunları söylüyor: "Cemâlî'nin Hurrem adını taşımadığı muhakkaktır. Hurrem Cemâlî başka bir şahıstır, Aksaraylı'dır ve H.970/M.1563'te ölmüştür. Bursalı Tahir'in bunu bizim Cemâlî zannettiği anlaşılıyor."¹⁴ Tuhfe-i Nailî¹⁵'de de aynı yanlışlığın tekrarlandığı görülmüyor.

Gibb, Cemâlî'nin adı konusunda en doğru bilgiyi vermektedir. Kendi koleksiyonunda bulunan 919 (1512-4) tarihli Husrev ü Şîrin zeylinin başlığından yararlanarak Cemâlî'nin asıl adının Bayezid olduğunu yazıyor:

11. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II., s.65, İstanbul, 1972.

12. a.e., s.66.

13. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III., s.979, İstanbul, (Tarih Yok).

14. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV., Sayı:3, s.192, İstanbul, 1951.

15. Besen, Tanju, Tuhfe-i Nailî, s.184,185., A.Ü., DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı Bl. Lisans Tezi, Ankara, 1985.

16 " اندر وفات کردن مؤلف کتاب شیخی علیہ الرحمہ و تمام
کردن کتاب را بایزید بن مصطفی بن شیخ احمد الترمذانی الاقشهری "

Ender vefāt kerden-i mü'ellif-i kitāb Şeyhî 'aley-
hi'r-rahme ve temām kerden-i kitāb-rā Bāyezīd bin Muş-
tafā bin Şeyh Ahmed et-Tercümānī el-Akşehriyy.

Gerçekten yukarıdaki zeyl başlığına göre Cemâlî'nin
asıl adı Bāyezīd'dir. Ama Gibb, Timurtaş'ın¹⁷ da belirttiği
gibi ".tezkireciler ona Cemâlî adını veriyorlar"¹⁸ diyerek,
kuşkulu davranıyor.

Faruk Kadri Timurtaş da Murad Molla nüshasındaki
"Husrev ü Şîrin" zeylinin başlığından yararlanarak bu
saptamayı yapıyor. Murad Molla nüshası az da olsa fark-
lıdır. Ama özde büyük bir farklılık söz konusu değildir.

" اندر وفات مؤلف کتاب شیخی رحمة الله که بایزید بن مصطفی بن شیخ
احمد ترمذانی الاقشهری نظم کرده و در ذیل کتاب کرده است "19

Ender vefāt-ı mü'ellif-i kitāb-ı Şeyhî Raḥmetu'llāh
ki Bāyezīd bin Muştafā bin Şeyh Ahmed-i Tercümānī'l-Ak-
şehri nazm kerde ve der zeyl-i kitāb kerde-est.

Cemâlî, Husrev ü Şîrin zeylinin sonuna doğru, 99.
beyitte yine asıl adı olan "Bayezid"i yazmıştır:

16. Gibb, E.J.W., A History of Ottoman Poetry, C.III.,
s.304, London, 1904.

17. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şâ-
irlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV., Sayı:3, s.190,
İstanbul, 1951.

18. Gibb, E.J.W., A History of Ottoman Poetry, C.III.,
s.314, London, 1904.

19. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şâ-
irlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV., Sayı:3, s.192,
İstanbul, 1951.

"Çi-ger bu Bâyezid ol şâha kuldur
Velî dâ'îliğe lâayık degüldür" ²⁰

Jean Deny de Encyclopédie de L'İslâm'da verdiği bilgilerle aynı sonuca varmaktadır:"Paris, Bibliothèque Nationale'deki eski bir yazmaya göre,(f.t.322) Cemâli'nin adı Bayezid bin Mustafa'dır.(fol 273),(yazma 328) ve Ahmed et-Tercümânî el-Akşehrî" diye devam eder.²¹

Yalnız Faruk Kadri Timurtaş, TDED'ndeki yazısında verdiği dipnotta²², Mustafa bin Şeyh Ahmed-i Tercümânî sözlerinin Murad Molla nüshasında (Hamidiye kısmı nr.550) Mustafa Şeyh Ahmed-i Tercümânî olarak ve Bibliothèque Nationale'deki iki nüshada(bk. Blochet'türkçe',I,A.F. 322 ve 328, s. 138 ve 140) Mustafâ Ahmed el-Tercümânî olarak yazılmasındaki yanlışlığa dikkati çekmektedir.Aynı yanlışlığa A.F. 322 numaralı nüshaya dayandığı için Jean Deny'nin de düştüğünü belirtiyor.

Buraya kadar verilen bilgilerden sonra şair Cemâli'nin asıl adının Bayezid olduğu; Cemâlîzâde, Şeyhoğlu Cemâli, Hurrem Cemâli, Cemâli-i Germiyânî gibi isimlerin ise birtakım yakıştırma, yanlışlık ve karıştırmalardan doğduğu kolayca tahmin edilebilir.

20. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Sîrin'i, s. 266., İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

21. Deny, Jean, "Shaikhi", Encyclopédie de L'İslâm, C.IV., s.291, Leiden 1960.

22. Timurtaş(Demirtaş),EK'Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâli ve Eserleri", TDED, C.IV., Sayı:3, s.193., İstanbul, 1951.

Ç. Yaşadığı Zaman ve Ölüm
Tarihi :

Doğum Tarihi bölümünde de görüldüğü gibi Cemâlî, tahminen Çelebi Mehmed devrinin başlarında ve 1410-1412 yılları civarında doğmuştur. Şeyhî'nin H.832'den hemen sonra ölmesi nedeniyle yine büyük bir olasılıkla 18-20 yaşlarındayken ilk ürünlerinden olan Husrev ü Şîrin zeylini yazmıştır.

Cemâlî'nin H.850/M.1446'da yazdığı "Gülşen-i Uşşak" adlı mesnevisinden ve "Miftahü'l-Ferec" Mukaddimesinde yer alan şu beyitlerden II. Murad ve Fâtih Sultan Mehmed devirlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Hatta bu beyitlerden Cemâlî'nin saraya yakın olduğu da sezilmektedir:

"Şâh için düzmiş idüm bir hoş kitab
Kim safâ bulurdu andan şeyh ü şab

Okıdurdu dâima Sultan Murad
Gülşen-i Uşşak virmiş idüm ad

Anı tertib eyledin Sultân için
Bunu terki bit Mehmed Hân için"¹

Cemâlî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmiyor. Fakat Latifî Tezkiresi²'nde "Sultan Bâyezid devrinün âhîrlerinde fevt olmuştur" denilerek, II. Sultan Bâyezid devrinin son zamanlarında öldüğü bildiriliyor. Riyâzî³ ve Kafzâde Fâizî⁴ de tezkirelerinde " evâhir-i devr-i

1. Ergun, Saadettin Nûzhet, Türk Şairleri, C.III., s.980, İstanbul, (Tarih Yok).

2. Latifî, Tezkire-i Latifî, s.121, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1314.

3. Riyâzî, Riyâzü's-Su'ara, s.44, Millî Ktp., MFA 1346.

4. Fâizî, Kafzâde, Zübdetü'l-Es'ar, v.26a-27b, Millî Ktp. MFA.

Sultan Bâyezidî'de fevt olmuşdur" diyerek aynı bilgiyi veriyorlar.

Kâmûsü'l-â'clâm⁵, Sicill-i Osmanî⁶, Türk Edebiyatı Numuneleri⁷, Türk Şairleri⁸, Tuhfe-i Nailî⁹, Divan Edebiyatı Antolojisi¹⁰ gibi kaynaklar da, büyük bir olasılıkla tezkirelerden naklen aynı bilgileri tekrarlıyorlar. Yalnız Bursalı Mehmed Tahir¹¹, Osmanlı Müellifleri'nde "Sultan II. Bayezid devrine kadar yaşamıştır." diyerek, Cemâlî'nin Sultan II. Bayezid devrinden önce öldüğünü düşündürecek yolda bilgi vermektedir.

Türk Ansiklopedisi¹²,nde ise, yine büyük bir olasılıkla Latifî ve Kafzâde Fâizî Tezkireleri esas alınarak Sultan II. Bayezid devrinin sonu olan 1512 yılı, Cemâlî'nin ölüm tarihi olarak verilmiştir. Yine aynı maddede Latifî ve Kafzâde Fâizî'den "Latifî ve Kafzâde tezkirelerinde, II. Bayezid'in ilk devirlerinde öldüğü kayıtlıdır." biçiminde yanlış bir aktarma yapılmıştır. Oysa belirtilen tezkirelerde Cemâlî'nin II. Bayezid devri sonlarında öldüğü kayıtlıdır. Zaten madde başlığında verilen 1512 tarihiyle bu bilgi çelişmektedir.

5. Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-â'clâm, C.III, s.1833, İstanbul, 1308., (M. 1891).

6. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, C.II., s.85, İstanbul, 1311 (Millî Ktp., E.H.A. 1056).

7. H.Tevfik, H. İhsan, H. Âlî, Türk Edebiyatı Numuneleri, s.273, Millî Matbaa, İstanbul, 1926.

8. Ergün, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III., s.979, İstanbul, (Tarih Yok).

9. Besen, Tanju, Tuhfe-i Nailî, s.184.,185., A.Ü. DTCE, Türk Dili ve Edebiyatı Bl., Lisans Tezi, Ankara, 1985.

10. Köprülü, Fuad, Divan Edebiyatı Antolojisi, s.71., Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1949.

11. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II., s.66., İstanbul, 1972.

12. Türk Ansiklopedisi, C.X., s.145, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1960.

Resimli Türk Edebiyatı¹³ ve Türk Edebiyatı Ansiklopedisi¹⁴ bu konuda tezkirelerde verilen bilgileri tekrarlamaktadırlar. Agâh Sırrı Levend de "Fâtih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı"¹⁵ adlı makalesinde Cemâlf'nin II. Bayezid devri sonlarında öldüğünü yazıyor.

Görüldüğü gibi kaynaklar genel olarak Cemâlf'nin II. Bayezid devri sonlarında, yani 1512 civarında öldüğünü yazıyorlar. Daha önce verilen bilgilere göre de Cemâlf'nin 1410-1412 yılları civarında doğduğu tahmin ediliyordu. Bu duruma göre Cemâlf'nin 100 yıl kadar yaşamış olması gerekir. Her ne kadar 100 yıl yaşayan insanlar varsa da bu süre insan ömrü için uzun bir zaman sayılır.

Cemâlf, Dîvânı'nın sonunda yer alan mesnevide Padişah (Fâtih Sultan Mehmed) ile Arnavutluk Seferine (1478) katıldığını, fakat çok zahmet çektiğini ve sefere katılmaktan pişmanlık duyduğunu anlatıyor:

"K'Arnavud iline sefer itdüm
Pâdişeh gidicek bile gitdüm

İki aylık yarag-ile gitdüm
Gör ki gafille ben bana nitdüm

Yumrı taşı baş idemez yassı
Son peşimanlık eyleyemez assı

Seferi çünkü ihtiyar itdüm "¹⁶
Zevk cem ini târumâr itdüm

13. Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I., s.470, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

14. Özkırımlı, Atilla, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I., s.274, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

15. Levend, Agah Sırrı, "Fâtih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı", Türk Dili Dergisi, C.II, S:20, s.503, Ankara, 1953.

16. Erimer, Kayahan, "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser", s.271, TDAY, BELLETEN 1973-1974, TDK Yayınları, Ank.1974.

Yukarıdaki beyitlerden Cemâlî'nin Arnavutluk Seferine katıldığı sırada yaşlı ve yorgun olduğu sezilebilir. Çünkü genellikle çocuklar ve yaşlı insanlar, yolculuğun zahmetlerine katlanamazlar. Hatta yukarıda verilen örnek beyitlerin sonuncusunda yer alan "ihtiyar"sözcüğü,tevriyeli olarak hem yerine getirmek, yapmak hem de yaşlı anlamında kullanılmış olabilir. Gerçekten Cemâlî'nin doğum tarihi olarak 1410-1412 yıllarını düşündüğümüzde, 1478'de yapılan Arnavutluk Seferi sırasında pek de genç olmadığı anlaşılır. Cemâlî, büyük bir olasılıkla bu sefer esnasında 66-68 yaş civarındadır.

Cemâlî Dîvânı, Kayahan Erimer¹⁷, in tahmin ettiği gibi 1478-1481 yılları arasında yazılmış ve Fâtih Sultan Mehmed'e sunulmuş olabilir. Çünkü Dîvân'da Sultan Mehmed'e yazılmış bir mersiye bulunmamaktadır. Gerçi Fâtih ve II. Bayezid devirlerinde yaşamış Necâtî Bey'in Dîvânı¹⁸,nda da Fâtih'e yazılmış bir mersiye yoktur, ama II. Bayezid adına yazılmış medhiyeler bulunmaktadır. Tezki-recilerin II. Bayezid devri sonlarında öldüğünü yazdıkları Cemâlî'nin ne Dîvânı'nda ne başka bir yerde II. Bayezid'e yazılmış bir şiiri bulunmaktadır. Bu nedenlerle tezkirelerdeki bilgilerin tam tersine Cemâlî'nin Fâtih devri sonlarında veya II. Bayezid devri başlarında ölmüş olabileceğini düşünebiliriz.

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir,¹⁹ Cemâlî'nin mezarının Edirnekapısı dışında Emir Buharî Tekkesi yakınında bulunduğunu yazıyor. Ama neye dayanarak bu bilgiyi verdiğini belirtmiyor.

17. Erimer, Kayahan, "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser", s.266, TDAY, BELLETEN 1973-1974, TDK Yayınları, Ank.1974.

18. Çavuşoğlu, Mehmed, Necâtî Bey Dîvânı'nın Tablîli, s.9, M.E.Basımevi, İstanbul, 1971. v° Tarlan, Ali Nihad, Necâtî Beg Dîvânı, M.E.Basımevi, İstanbul, 1963.

19. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II, s.66, İstanbul, 1972.

E D E B İ K İ Ő İ L İ Ğ İ

XV. yüzyıl şairlerinden Cemâlî, Divan Edebiyatının usta sayılabilecek temsilcilerinden biridir. Şiirlerinde XV. yüzyıl Divan Edebiyatının kural ve ilkelerinin varlığı açıkça görülmektedir. Hatta Cemâlî, denediği ilginç sanatlar, harf ve sözcük oyunları ile Divan Şiirinin gelişmesine katkıda bulunmuştur bile diyebiliriz.

Cemâlî'nin Karaman'ın ileri gelen ve kültürlü bir ailesinden olduğu, dedesinin Şeyh Ahmed-i Tercümânî'l-Akşehrî olan adından da anlaşılmaktadır. Cemâlî, aynı zamanda Kütahyalı Şair Şeyhî'nin yeğenidir. Hatta Cemâlî'nin, o dönemin bellibaşlı kültür merkezlerinden biri olan Kütahya'da yetiştiği, Faruk Kadri Timurtaş¹ tarafından tahmin edilmektedir.

Yine Bursa'da "Mihrapla Köprü'nün mihrabı üzerindeki manzume ile Ulu Cami yanında bulunan mektebin kapısındaki kitabe"² nin Cemâlî'ye ait olmasından anlaşılacağı gibi Cemâlî, o dönemin önemli kültür merkezlerinden biri olan Bursa'da da yaşamıştır.

Böyle Kütahya, Bursa gibi önemli kültür ve sanat merkezi olan şehirlerde şairler, padişah saraylarında, paşa ve bey konaklarında bîmaraya gelirler; görüşüp tanışır ve sohbetlerle kültür alışverişinde bulunurlardı. Kuşkusuz Cemâlî de böyle bir ortamdan gelmiştir.

1. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.165, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

2. a.e., s.166.

Sehî Bey, Tezkiresinde Cemâli'yi "hoş-tab' hâssa ma'niye mâlik kimesnedür. Gazeliyyâtı pâk ve kendüsi hûb-idrâk"³ sözleriyle güzel huylu, kendisine özgü söz söyleme yeteneği olan, güzel ve iyi düşünen bir kimse olarak tanıttıyor. Şiirlerinin de pâk olduğunu, yani güzel ve etkili olduğunu yazıyor.

Sehî Bey, aşağıdaki beyitleri de örnek olarak veriyor:

"Neyleyem şol gönli kim 'ışkuñla hayran olmaya
Neyleyem şol cânı kim sen cânâ kurbân olmaya

Varmayam şol bezme kim anda mey-i mül içmeyem"⁴
Girmeyem şol cem'e kim 'uşşâkı mestân olmaya

Latifî de, Cemâlî'nin şiiri hakkında şu bilgileri veriyor: "Gayetde rengîn eş'ârı ve muhayyel güftârı vardır. Tarz-ı nagzı zamanımızda makbûl u matbû' olan uslûb-ı mergûb üzre vâki' olmuştur. 'Aceb budur ki bu kadar nazm-ı pâk ve şi'r-i sûz-nâkile şöhret bulamamıştır. Ve mahall-i iştihâr iken mazhar-ı izhar itmeğin dîvânı ünvan bulup ma'lûm ve meşhûr olmamıştır."⁵ dedi. Diktensönra aşağıdaki beyitleri örnek olarak vermiştir:

"Tañlamañ her gice şem'e yandıgın pervâneyi
Koymak olmaz bir arada od ile dîvâneyi

Lebûñ itmedi devâ itdi gözün hasta beni
Billâh iy 'İsâ-nefes ya seven ölsün mi seni

3. Kut, Günay, The Tezkire By Sehî Beg, s.274, Harvard Üniversitesi Basımevi, Harvard, 1978.

4. a.e.

5. Latifî, Tezkire-i Latifî, s.121, İkdâm Matbaası, Dersa'adet, 1314.

Akdı gönülüm su gibi bir dil-berün dîdârına"⁶
Tûr-ı Mûsâdan beter yandum tecellî nârına

Latifî, ayrıca aşağıdaki şiirinin meşhûr olduğunu yazıyor:

"Tâ ki girdi ol nihâl-i tâze 'ışret bâğına
Döndü şem'-i meclisün beñzi hazan yaprağına

Nâle-i 'uşşâkdan âheng uğurladun deyü
Tutuban kâmiş yürütdiler neyün parmağına

Mâ'il olsa gönülüne nola Cemâlî tîg-i yâr "⁷
Meyl ider 'âdet budur ki su yerün alçağına

Latifî'nin Cemâlî hakkındaki görüşleri olumlu, hatta başarılı bir şair olduğu yolundadır. Cemâlî'nin şiirlerinin rengin, sözlerinin muhayyel olduğunu söyler. Yanî Latifî, Cemâlî'nin şiirlerini değişik biçim ve sanatlarıyla güzel ve etkileyici, sözlerini işe, geniş çağrışımlar yaptırıcı nitelikte buluyor. Ve zamanında rağbet edilen bir uslûba sahip olmasına rağmen, şiirinin tanınıp şöhret bulmamasına şaşmaktadır.

Kınalızâde Hasan Çelebi ise, Latifî'nin düşüncelerini mübalağalı bularak karşı çıkmıştır: "Latifî, hakkında hayli itra' idüp bu makûle eş'âr ile iştihâr bulmadığına ta'accüb itmişdür. Lakin yazdığı eş'ârınun edasında çendan melâhat ve safâ yokdur."⁸ dedikten sonra, Latifî Tezkiresi'ndeki ilk üç beyti örnek olarak vermektedir.

6. Latifî, Tezkire-i Latifî, s.121, İkdâm Matbaası, Dersa det, 1314.

7. a.e.

8. Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Su'ara, C.I, s.260,261, (Eleştirmeli Baskıya Hazırlayan Dr.İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1978.

Burada da görüldüğü gibi eleştirmenlerin zevk ve görüşleri genellikle farklı olmaktadır. Sehî Bey ve Latîf Cemâlî'nin şiirlerini beğenip överlerken, Kınalı-zâde Hasan Çelebi, şiirlerde bir güzellik bulunmadığını yazmaktadır. Bence Kınalızâde Hasan Çelebi, fazla acımasızca eleştirmiştir ve büyük bir olasılıkla bu eleştiri, Kınalızâde'nin zamanına doğru değişip gelişen şiir sanatı ve anlayışından kaynaklanmaktadır.

Cemâlî şiirlerinde, büyük bir olasılıkla yanında yetiştiği ve "Husrev ü Şîrin" adlı eserine zeyl yazdığı dayısı Şair Şeyhî'nin etkisinde kalmıştır. Fuad Köprülü, Divan Edebiyatı Antolojisi⁹'nde ve Türk Edebiyatı Tarihi¹⁰'nde Cemâlî için "Na'tlerinde, mesnevilerinde, gazellerinde Şeyhî ve Ataf te'siri görünmektedir." diyor. "Türk Edebiyatı Numuneleri"nde de "Şeyhî'nin mu'akkiblerinden"¹¹, yani Şeyhî'nin yolunu izleyenlerden olduğu belirtiliyor.

Cemâlî Dîvânı'nın sonunda yer alan ve Kayahan Erimer'in "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser" adlı makalesinde incelediği mesnevide Har-nâme'den izler görülmektedir. Kayahan Erimer, şu bilgileri veriyor: "Kendinden önce gelenlerden (özellikle Şeyhî'den) etkilenen şairin örnek olarak aldığımız mesnevisinde de görüleceği gibi Şeyhî'nin büyük etkisi altında olduğu görülür. Bu konuda Harnâme ile karşılaştırma yapacak olursak:

Harnâme: Bâtil isteyü hakdan ayrıldım
Boynuz umdum kulakdan ayrıldum

9. Köprülü, Fuad, Divan Edebiyatı Antolojisi, s.71, Ahmed Halit Kitabevi, İstanbul, 1949.

10. Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, s.366, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1980.

11. H. Tefvik, H. İhsan, H. Âlî, Türk Edebiyatı Numuneleri, s.273, Millî Matbaa, İstanbul, 1926.

mesnevi: Sîm isteyü zerden ayrıldum
Bal umdum kulakdan ayrıldum

Harnâme: Fikr olurken bu hâletüñ sıfatı
Geldi bu kıssanuñ münâsebeti

mesnevi: Dir iken gussa-ı mülâzemeti
Geldi bu kıssanuñ münâsebeti

Harnâme: Gine 'âlem cemâli hurremdür
Din ü devlet esâsı muhkemdür

mesnevi: Yine 'âlem cemâli rüşendür
Her taraf gülsitan u gülşendür

gibi beyitlerden anlaşılacağı gibi Cemâlî'nin bir Şeyhî taklitçisi olduğu söylenebilir kanısındayız."¹²

Gerçekten yukardaki örnek beyitlerin bazılarında birbirinin aynı olan sözcüklerden başka, "Geldi bu kıssanın münasebeti" gibi aynen tekrarlanan bir dizeyi de görüyoruz. Burada "Halk Hikâyeciliği"nde olduğu gibi "Mesnevîcilik"te de kalıp söz ve dizelerin araştırılması gerektiği düşüncesindeyim. Ayrıca Cemâlî'nin bir Şeyhî taklitçisi olduğunun söylenebilmesi için, Şeyhî Dîvânı ile Cemâlî Dîvânı'nın tam anlamıyla bir karşılaştırmalı incelemesinin yapılması gerektiği kanısındayım.

Yine Cemâlî'yle hemen hemen aynı dönemlerde yaşamış olan Ahmed Paşa ve Necâtî'nin de diğer şairlerde olduğu gibi aynı rediflerle yazılmış şiirlerine rastlanmaktadır.

12. Erimer, Kayahan, "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser", TDAY BELLETEN 1973-1974, .267,268, TDK Yayınları, Ankara, 1974.

Örneğin Ahmed Paşa Dîvânı'nda yer alan ve Fâtih Sultan Mehmed'e yazılmış "kerem" redifli 21. ve 28. kasideler, Cemâlî'nin hangi paşa için yazdığını kesin olarak tahmin edemediğim -Mahmud Paşa olabilir- 8 beyitlik "kerem" redifli kasidesi, yalnızca redifleri yönüyle birbirine benzemektedir. Beyit sayıları, vezin ve kafiyelemleri kesinlikle farklıdır.

Aşağıdaki beyitler, Ahmed Paşa'nın Fâtih Sultan Mehmed için yazdığı "kerem" redifli kasidenin ilk iki beyitidir:

"Ey muhîti-keremün katresi'ummân-ı kerem
Bâg-ı cüd ebr-i kefünden tolu bārân-ı kerem

Maṭla'-ı şubḥ-ı zafer mihr-i zekā ebr-i ḥayā"¹³
Felek-i 'izz ü 'alā dāver-i devrânı kerem

Bu beyitler de Cemâlî'nin yazdığı "kerem" redifli kasidenin ilk iki beyitidir:

"Ol melik-i milk-i kemāl-i kerem
Ekmel-i kāmîl-dil-i āl-i kerem

Server ü ser-dār-ı mülük-ı kirām"
Vāsıṭa-i silk-i le'āl-i kerem
(v.27-b, 28-a)

Necâtî Dîvânı'nda da "kerem" redifli bir kaside vardır. Bu kasidenin Ahmed Paşa'nın yazmış olduğu kasideyle aynı vezin, kafiye ve redifle yazılmış olduğu görülmekle beraber Mahmud Paşa için yazılmıştır. Aşağıdaki beyitler, bu kasidenin ilk iki beyitidir:

13. Tarlan, Ali Nihad, Ahmed Paşa Dîvânı, s.60, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1966.

"Hamdü lillâh kim irişdi yine devrân-ı kerem
Baht ile çıktı şeref tahtına sultân-ı kerem

Yegi şeh-zâdelerün Hazret-i Sultân Mahmûd"¹⁴
Begi âzâdelerün Zill-i Hudâ Hân-ı kerem

Yine her üç şairin divanlarında "göl" ve "benefşe" redifleriyle yazılmış kasideleri bulunmaktadır. Ayrıca, Cemâlî'nin ve Ahmed Paşa'nın "dahı" ve "ola" redifleriyle yazılmış şiirleri vardır.

Bu benzerlikler, Divan şairlerinin beğendikleri biçimleri, birbirlerinden rahatça alıp, kendilerine özgü anlatımlarıyla yeniden yazdıklarını gösteriyor.

Divan ŝiirindeki nazirecilik geleneği, herhalde şairlerin böyle beğendikleri biçimleri birbirlerinden alıp, kendi usûplarıyla yeniden yazmalarından doğmuş olsa gerek. Cemâlî'nin de, Faruk Kadri Timurtaş'ın "Fâtih Devri şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri"¹⁵ adlı makalesinin sonuna eklediği bölümde görülebileceği gibi Câmî'-ün-nezâir ve Mecma'-ün-nezâir gibi nazire mecmualarında toplam 17 gazeli ve bir ferdi bulunmaktadır.

Nazirelerin birkaçı kendisinden önceki şairlere, çoğu ise çağdaşı şairlere yazılmıştır. Cemâlî'nin nazire yazdığı şairler şunlardır: ŝâhidî, Sehâbî, Necâtî, Mehdî, Atayî, Sâff, Ahmed, şeyhî, şâmî, Nihâlî, Revânî, Ahmed Paşa, Hâfî, Edirnevî Haffâf Haffî, Kemâl-i Zerd.

14. Tarlan, Ali Nihad, Necâtî Beg Dîvânı, s.69, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.

15. Timurtaş, Faruk Kadri, "Fâtih Devri şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV, Sayı:3, s.200-207, İstanbul, 1951.

Cemâlî'nin Cāmi'-ün-nezāir'de yer alan iki gazeline Dîvânı'nda da tesadüf ettim. Bunlardan birincisi, Cāmi'-ün-nezāir'de v.114b-115a'da yer alan "gösterür" redifli gazel, Dîvân'da v.48b'de bulunmaktadır. "tutar" redifli ikinci gazel ise, Cāmi'-ün-nezāir'de v.119b'de, Dîvân'da v.34b'de yer almaktadır.¹⁶

Nihad Sami Banarlı, Cemâlî'nin nazireciliği konusunda düşüncelerini şöyle belirtiyor: "Cemâlî'nin elde edilen gazelleri, başta Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necâtî olmak üzere çağdaş şairlere söylenmiş nazirelerdir. Bu nazireler, onun İslâm Medeniyeti bilgilerini iyi öğrenmiş; şiiri böyle bir kültürle söyleyen, oldukça kuvvetli bir şair olduğunu gösterir."¹⁷

Aslında Cemâlî'nin nazire olarak yazdığı şiirleri, bize onun Divan Şiirinin nazirecilik geleneğinin etkisinde kalarak, beğendiği şairlere benzeme ve bir yandan da onlarla boy ölçüşme istek ve iddiasında olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cemâlî'nin nazirelerinin Cāmi'-ün-nezāir ve Mecma'-ün-nezāir gibi nazire mecmualarında yer alması, onun şiirinin sevildiğini ve okunduğunu gösteren diğer bir yöndür.

Cemâlî'nin bir nazire şairi olduğunun söylenmesinin en büyük nedeni, birçok araştırmacının onun Dîvânı'nı görmemesidir. Nihad Sami Banarlı da zaten sadece elde edilen nazirelerinden yola çıkarak bu kanıya varıyor. Cemâlî'nin Dîvânı'ndan da anlaşılacağı gibi, onun kendisine özgü bir uslûbu vardır. Bu nedenle Cemâlî'yi, yalnızca bir nazire şairi olarak değerlendirmenin yanlış olacağı kanısındayım.

16. Nazireler ve varak numaraları hakkında bilgi için, F. K. Timurtaş'ın "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri" adlı makalesinden yararlanılmıştır.

17. Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I, s.470,471, M.E.Basımevi, İstanbul, 1971.

Fuad Köprülü de Divan Edebiyatı Antolojisi'nde, Cemâlî için "XV. asır mesnevîcileri arasında unutulmayacak bir simadır."¹⁸ dedikten sonra, "Oldukça kıymetli birçok manzum eserlerine rağmen, büyük bir şöhret kazanamamıştır. Mesnevîlerinden başka tasannu'lu kasideleri ve güzel gazelleri de vardır. Latîfî, onu haklı olarak methetmekte, fakat kudreti nisbetinde şöhret kazanamadığını söylemektedir."¹⁹ diyerek, Latîfî'nin de görüşlerine katılmaktadır.

Bütün bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, tezkireciler ve araştırmacıların birleştikleri ortak nokta, Cemâlî'nin kendisine özgü bir uslûbu olan, güzel ve etkili bir söyleyişe sahip, kültürlü bir şair olmasıdır. Gerçekten Cemâlî, her ne kadar diğer şairlerin etkisi altında kalmışsa da, daha sonra kendisinden sonra gelenleri etkileyecek, kendisine özgü güzel ve sanatlı bir uslûba sahip olmuştur.

18. Köprülü, Fuad, Divan Edebiyatı Antolojisi, s.71, Ahmed Halit Kitabevi, İstanbul, 1949.

19. a.e.

E S E R L E R İ

Cemâlî'nin eserleri hakkında da maalesef kaynaklar, yeterli bilgi vermemektedirler. Tezkirelerde, Cemâlî'nin sadece "Hümâ vü Hümâyûn" adlı eserinden söz ediyor. Bir de Sehî Bey, yanlışlıkla Şeyhoğlu maddesinde Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'ine yazılan "Zeyl"den söz ediyor. "Miftahü'l-Ferec", "Risâle-i Acibe" gibi eserlerin adı geçmiyor.

Yeni kaynaklardan sadece Saadettin Nüzhet Ergun'un Türk Şairleri adlı eserinin üçüncü cildinde Cemâlî ve Eserlerine geniş yer verilmiştir. Ergun, burada eserlere ayrıntılı bir biçimde değinmektedir. Daha sonra Faruk Kadri Timurtaş'ın TDED'de yayınlanan "Fâtih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri" adlı makalesinde de Cemâlî'nin eserlerine geniş yer verildiği görülmektedir. Yine Timurtaş'ın "Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i" adlı eserinin 1980 baskısına aldığı bu makaleden, İnciser Ilıca'nın 1961 yılında Gülşen-i Uşşâk (Hümâ vü Hümâyûn) üzerine bir bitirme tezi hazırladığını öğreniyoruz. Ayrıca Timurtaş, bu eserine 1965 Şubatında İngiltereyi ziyareti sırasında Cambridge Kütüphanesi'nde gördüğü Cemâlî'nin "Risâle-i Acibe" adlı eserinin geniş tanıtımını da eklemiştir.

Cemâlî'nin eserleri tanıtılırken kronolojik bir sıra izlenmeye çalışıldı. Ayrıca Cemâlî'nin yazdığı Husrev ü Şîrin Zeyli'nin de eserleri bölümüne alınması ve tanıtılması uygun görüldü.

A. Husrev ü Şîrin Zeyli :

Cemâlf, bu zeyli dayısı Şair Şeyhî'nin H.832'de ölmesinden hemen sonra, daha Cemâlf mahlasını almadan, büyük bir olasılıkla 18-20 yaşlarında yazmıştır. Sehî Bey,¹ Tezkiresinde (yanlışlıkla Şeyhoğlu maddesinde) bu zeylin sözlerinin Şeyhî'nin sözlerinden ayırd edilemeyecek kadar başarılı ve güzel yazıldığını söyler.

Zeyl, başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, dünya halinden bahsedilerek, kıssadan hisse alınması yolunda öğütlerle Şeyhî'nin ölümü anlatılmaktadır. İkinci bölümde ise Sultan II. Murad'ın övgüsü yer almaktadır.

Biçim olarak zeyl, mesnevi nazım şeklinde ve aruz vezninin "Me fâ î lün Me fâ î lün Fe ü lün" kalıbıyla yazılmıştır. Beyit sayısı 109'dur.² Jean Deny³, zeylin 111 beyitten meydana geldiğini, Gibb⁴ ise 100 beyitten fazla olduğunu yazıyor. Beyit sayılarındaki bu farklılık, farklı nüshaların esas alınmış olmasından olsa gerek.

Cemâlf'nin yazdığı bu zeyl, Sehî Bey Tezkiresi⁵'ndeki Şeyhoğlu maddesinde ve öteki kaynaklarda belirtildiği gibi, Husrev ü Şîrin'i tamamlayan bir sonuç bölümü değildir. Bu konuda, Faruk Kadri Timurtaş'ın "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlf ve Eserleri"⁶ adlı makalesiyle "Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i"⁷ adlı eserinde geniş bilgi bulunmaktadır.

1. Kut, Günay, The Tezkire By Sehi Beg, s.175,177, Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard, 1978.

2. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.264-268, İstanbul, 1980.

3. Deny, Jean, "Shaikhi", Encyclopédie de L'İslâm, C.IV., s.291, Leiden, 1960.

4. Gibb, E.J.W., A History of Ottoman Poetry, C.III., s.314, London, 1904.

5. Kut, Günay, The Tezkire By Sehi Beg, s.175,177,

Ayrıca bu zeyli, Nihad Sami Banarlı⁸ ve Atilla Özkırımlı⁹'nin yazdığı gibi iki ayrı zeyl olarak düşünmekten çok, Gibb¹⁰'in ve Faruk Kadri Timurtaş¹¹'in belirttiği gibi, iki bölümden oluşan bir zeyl olarak düşünmenin daha doğru olacağı kanısındayım.

B. H ü m â v ü H ü m â y û n (v e y a G ü l ş e n -i U ş ş â k) :

Latiff¹ ve Riyâzî², tezkirelerinde Cemâlî'nin "Hümâ vü Hümâyûn" adlı bir eserini, Fâtih Sultan Mehmed adına nazm ettiğini yazıyorlar. Kınalızâde Hasan Çelebi ise "Sultan Bayezid namına 'Hümâ vü Hümâyûn' nam bir kitab-ı pür-intizam nazm itmişdür"³ diyor.

Yeni kaynaklarda da tezkirelerdeki çelişkili bilgiler, aynen tekrarlanmaktadır. Örneğin Kâmûsü'l-â'clâm⁴ ve Sicill-i Osmanî⁵'de Hümâ vü Hümâyûn'un Sultan Bayezid adına; Târih-i Edebiyât-ı Osmaniye⁶ ve Osmanlı Müellifleri⁷'nde ise, Fâtih Sultan Mehmed adına nazm edildiği bildirilmektedir.

Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard, 1978.

6. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV, S:3, s.197, İstanbul, 1951

7. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şirin'i, s.149,150., İstanbul, 1980.

8. Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I, s.470, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

9. Özkırımlı, Atilla, Edebiyat İncelemeleri, Yazılar I, s.224, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.

10. Gibb, E.J.W., A History of Ottoman Poetry, s.314, C.III, s.314, London, 1904.

11. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şirin'i, s.149,150, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

1. Latiff, Tezkire-i Latiff, s.121, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1314.

2. Riyâzî, Riyâzü's-Su'ara, s.44, Millî Ktp., MFA 1346.

3. Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Su'ara, C.I, s.260,261, (Eleştirmeli Baskıya Hazırlayan Dr. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara, 1978.

Fuad Köprülü⁸ de, "Hümâ vü Hümâyûn"ya da "Gülşen-i Uşşak"ı iki ayrı eser sanarak, Gülşen-i Uşşâk'ın H.850'de II. Murad ve Hümâ vü Hümâyûn'un Fâtih namına yazıldığını bildirmiştir. Oysa Hümâ vü Hümâyûn ve Gülşen-i Uşşak ayrı eserler değildir. Saadettin Nüzhet⁹, in de belirttiği gibi, ilk kez Türk Edebiyatı Numuneleri¹⁰ müellifleri, bu durumun farkına varmışlardır.

Yine Saadettin Nüzhet, Gülşen-i Uşşâk Mukaddimesi'nde yer alan şu iki beyitle, Hümâ vü Hümâyûn adlı esere Gülşen-i Uşşâk adının verildiğini gösteriyor:

"Hümâ şeh sâyesidür çünki ikbâl
Hümâyûn oldu tâli' hûbdur fâl

Gülistan oldu aşk ehline gördüm"¹¹
Pes adın Gülşen-i Uşşâk virdüm

Ayrıca Miftahü'l-Ferec Mukaddimesi¹², nde yer alan ve Faruk Kadri Timurtaş'ın da örnek olarak verdiği aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi Gülşen-i Uşşâk, ne Fâtih Sultan Mehmed'e ne de II. Bayezid'e sunulmuştur. Eser, doğrudan doğruya II. Murad adına yazılmıştır. Hatta aşağıdaki dizelerden eseri Sultan II. Murad'ın okuttuğu anlaşılıyor:

4. Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-â'lâm, C.III, s.1833, İstanbul, 1308.

5. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, C.II, s.85, İstanbul, 1311.

6. Faik Reşad, Târih-i Edebiyât-ı Osmaniye, C.I, s.220, İstanbul, 1329.

7. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II, s.66, İstanbul, 1972.

8. Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, s.365, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.

9. Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.979, 980, İstanbul, (Tarih Yok).

10. H.İhsan, H. Tefvik, H. Âlî, Türk Edebiyatı Numuneleri, s.273, Millî Matbaa, İstanbul, 1926.

11. Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.980, İst.(T.sz.

12. Timurtaş, F.K., Şeyhî ve Husrev ü Şîrin, s.167, İst.1980.

"Şâh için düzmiş idüm bir hoş kitab
Kim safâ bulurdu andan şeyh ü şâb

Okıdurdı dâimâ Sultan Murâd
Gülşen-i Uşşâk virmiş idüm ad

Kim Hümâ ile Hümâyûn'un sözün "13
Nazm idüp açmış idüm san'at yüzün

Şu beyitten de eserin H.850/M.1446 yılında yazılmış olduğu anlaşılmaktadır:

"Bu zîbâ gülşene oldukça ziyet
Sekiz yüz elliye irmişdi hicret"¹⁴

Hümâ vü Hümâyûn'un konusu, "Hümâ ile Hümâyûn arasındaki aşktır."¹⁵ Saadettin Nüzhet, "Gülşen-i Uşşâk, mevzu itibariyle tamamiyle âşıkane bir eserdir."¹⁶ diyor.

Faruk Kadri Timurtaş¹⁷, eserin yaklaşık 4800, Saadettin Nüzhet¹⁸ ise, 4830 beyit civarında olduğunu yazıyor.

19

Ayrıca Saadettin Nüzhet'in belirttiğine göre eserde, münâcât, na't gibi dinî manzumelerden sonra, Sultan Murad II. hakkında birkaç medhiye yer almaktadır. Faruk Kadri Timurtaş²⁰ da bu konuda Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'inin etkisini belirterek, hemen aynı şeyleri söylemekte-

13. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.167, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

14. a.e., s.167.

15. a.e., s.168.

16. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Sairleri, C.III, s.981, İstanbul, (Tarihsiz).

17. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.168, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

18. Ergun, S.N., Türk Sairleri, C.III, s.981, ist.(T.sz.)

19. a.e., s.981.

20. Timurtaş, F.K., Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.168, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

dir:"Eser üzerinde, Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'inin çok kuvvetli tesirleri vardır.Baş taraftaki tevhid, na't ve II. Murâd vasfındaki medhiyeler Husrev ü Şîrin'dekilere nazire olarak yazılmıştır."

Saadettin Nüzhet, "Gülşen-i Uşşâk'ın 953(M.1546)'te yazılmış bir nüshasına Üniversite Kütüphanesine mülhak Yıldız Kitapları arasında tesadüf ediyoruz (No:630)"²¹ diyor.Faruk Kadri Timurtaş ise, Cemâlî'nin eserlerinden en geniş ve en doğru şekilde Saadettin Nüzhet'in bahsettiğini yazıyor ve Hümâ vü Hümâyûn nüshası hakkında şu bilgileri veriyor:"Üniversite Kütüphanesinde bulunan (T.Y. nr. 5680) ve H.959'da Nasuh b. Ali tarafından istinsah edilen bildiğimiz yegane nüshası, 143 varaktan müteşekkildir; iyi bir nüsha olmakla beraber, başlık yazıları yoktur."²²

Timurtaş²³ ayrıca İnci İlica tarafından 1961 yılında Gülşen-i Uşşâk'ın edebî hususiyetlerini belirten ve metnini veren bir mezuniyet tezinin yapıldığını yazıyor.

Keşfü'z-Zünûn²⁴'da eserin Hümây u Hümâyûn-nâme adıyla ilk kez Farsça olarak H'âcû-ya Kirmânî tarafından yazıldığı; sonra Sultan Bayezid şâ'irlerinden Cemâlî ve H.907'de de Kara Fazlî tarafından Türkçe manzum olarak yazıldığı belirtiliyor.

21. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Sairleri, C.III, s.981, İstanbul (Tarihsiz).

22. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.168. İstanbul, 1980.

23. a.e., s.168.

24. Molla Kâtib Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, C.II, s.657, İstanbul, 1311.(Ç.Ü.Merkezî Ktp. 412.567/568).

Mehmed Fuad Köprülü de İslâm Ansiklopedisi "H'âcûy-i Kirmânî" maddesinde şu bilgileri veriyor: "Hümâ vü Hümâyûn. H'âcû, ilk mesnevisi olan bu manzumeyi 732'de Bagdad'da tamamlamıştır."²⁵ ve "Şâh Huşang'ın oğlu Humâ ile Çin Prensesi Humâyûn'un aşk maceralarını anlatan bu hikâye, şahnâma ve İskendernâma vezni ile yazılmıştır."²⁶

Bu bilgilerden sonra Cemâlî'nin Hümâ vü Hümâyûn'u, büyük bir olasılıkla H'âcûy-i Kirmânî'nin eserinden etkilenererek yazdığını ve Hümâ vü Hümâyûn-nâmelerin asıl kaynağının H'âcûy-i Kirmânî'nin eseri olduğunu düşünebiliriz.

Buraya kadar verilen bilgileri kısaca özetleyecek olursak, Cemâlî'nin H.850/M.1446 yılında yazdığı Hümâ vü Hümâyûn'un bir adı da Gülşen-i Uşşâk'tır. Bu eserde Hümâ ile Hümâyûn arasındaki aşk işlenmektedir. Eser, mesnevi nazım şeklinde ve 4800 veya 4870 beyit civarındadır. Ayrıca içinde münâcât, tevhid, na't gibi dinî manzumeler ve II. Murad için yazılmış medhiyeler bulunmaktadır. Eserin bilinen tek yazma nüshası ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmaktadır.

²⁵. Köprülü, M. Fuad, "H'âcûy-i Kirmânî", İslâm Ansiklopedisi, C.5/1., s.38, M.E.Basımevi, İstanbul.

²⁶. a.e. C.5/1., s.38.

C. M i f t a h ü ' l - F e r e c :

Miftahü'l-Ferec, Cemâlî'nin H.860'da yazdığı ve Sultan Mehmed (Fâtih)'e şunduğu, dinî konuları işleyen manzum bir eseridir.

Faruk Kadri Timurtaş, eserde yer alan şu beyitle eserin yazılış tarihini gösteriyor:

"Çâr sad geçdükde hicretten dü bâr
Şasd olıcak buldı bu deryâ kenâr"¹

Beyitten de anlaşıldığı gibi eserin yazılış tarihi, hicrî takvime göre 860'tır. Fakat Milâdî takvime göre Timurtaş² 1456, Saadettin Nüzhet³ 1455 yılını vermektedir. Burada bir çelişki var gibi görülse de, hicrî 860 yılının sadece Muharrem ayı Milâdî 1455 Aralık ayına, öteki aylar ise Milâdî 1456 yılına tesadüf etmektedir.⁴ Eğer Cemâlî, eserini H.860 Muharrem ayında yazmışsa M.1455 Aralık ayı, doğru tarihtir. Yok eğer diğer aylarda yazmışsa M.1456 tarihi daha doğrudur.

Yine Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde yer alan şu beyitten de anlaşılacağı gibi, Cemâlî bu eseri Sultan Mehmed (Fâtih) adına yazmış ve sunmuştur:

1. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.168, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

2. a.e., s.168.

3. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.980, İstanbul, (Tarih Yok).

4. Unat, Faik Reşit, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Klavuzu, s.58, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

"Anı tertîb eyledin Sultân için
Bunu terkîb it Mehmed Hân için"⁵

Kanımca, buraya alınmayan daha önceki beyitlerle ilişki kurulduğunda "Anı" sözcüğüyle Hümâ vü Hümâyûn, "Bunu" sözcüğüyle de "Miftahü'l-Ferec" kastedilmektedir.

Miftahü'l-Ferec, Mukaddîmede yer alan şu beyitlerden de anlaşılacağı gibi dinî konularda yazılmış bir eserdir:

" Anda hatm oldu usûl ile fûrû^c
Bes ilâhiyyâta kıl şimdi şürû^c

Kim hakîkat birle bir olmaz mecaz
Kesb ile hem-ser degildür keşf-i râz

Merd-i râh isen irür tevhîde râh
Kim sevâb işleyesün gide günâh

Mihr ile söz mâhına bahş eyle nûr
Ma'rifet Dâvûduna okı Zebûr

Tâ seni Gaffâr magfûr eyleye
Sa'yini lutf ile meşkûr eyleye"⁶

Faruk Kadri Timurtaş⁷ ve Saadettin Nüzhet⁸ de Miftahü'l-Ferec'in dinî konuda yazılmış bir eser ol-

5. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Sairleri, C.III, s.980, İstanbul, (Tarihsiz). Timurtaş, F.K., Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.168, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

6. Ergun, S.N., Türk Sairleri, C.III, s.980, İstanbul, (T.sz.

7. Timurtaş, F.K., Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.168, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

8. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Sairleri, C.III, s.981, İstanbul, (Tarih Yok).

duğunu belirttikten sonra, içinde "Münâcâtlar, na't-ler, mutasavvifâne hikâyeler, âyet ve hadîsleri izah eden parçalar ve Fâtih Sultan Mehmed medhinde kasideler" bulunduğunu bildirmektedirler.

9
Yine Faruk Kadri Timurtaş'a göre Miftahü'l-Ferec 4600 beyit civarında, Saadettin Nüzhet¹⁰, e göre 4939 beyit tutarındadır. Beyit sayılarında görülen bu fark, büyük bir olasılıkla farklı nüshaların esas alınmış olmasından kaynaklanmış olsa gerek,

Saadettin Nüzhet,¹¹ İ tanbul kütüphanelerinde Miftahü'l-Ferec'in iki yazmasına tesadüf ettiğini (Üsk. Km. K. No:447; Ün. K. No.2331) ve bir nüshasının da Avrupa'da bulunduğunu (Berlin, Pertsch Türkçe Kataloğu 8371) yazıyor.

Ayrıca Üsküdar Kütüphanesindeki nüshanın H.920, M.1514 yılında, Hacı adında bir hattat tarafından Edirne'de yazıldığını bildiriyor.¹² Bu nüsha, büyük bir olasılıkla Bursalı Mehmed Tahir'in "Üsküdar'da Azîz Mahmûd Hüdâyî Kütüphanesinde 'Miftahü'l-Ferec' isminde büyük bir manzumesi vardır."¹³ diye haber verdiği nüsha olmalıdır.

Faruk Kadri Timurtaş¹⁴ da Miftahü'l-Ferec'in Üniversite, Üsküdar ve Berlin Kütüphanelerinde olmak

9. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Sîrin'i, s.168, İstanbul Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

10. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Sairleri, C.III, s.981, İstanbul, (Tarih Yok.).

11. a.e., s.981.

12. a.e., s.981.

13. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II, s.67, İstanbul, 1972.

14. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Sîrin'i, s.168, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

üzere bilinen üç nüshası olduğunu yazıyor.

Türk Edebiyatı Numuneleri'nde "Bir de 'Miftahü'l-Ferec' isimli mesnevisi var ise de edebî kıymeti fazla olmadığı için burada numune gösterilmemiştir."¹⁵ denilerek, eser hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Miftahü'l-Ferec hakkında verilen bilgileri kısaca özetleyecek olursak, H.860/M.1455,1456 yıllarında Fâ-tih Sultan Mehmed adına yazılmış; dinî, tasavvufî ve ahlâkî konuları işleyen; içinde münâcâtlar, na'tlar, mutasavvifâne hikâyeler, âyet ve hadîsleri açıklayan parçalar ve Fâ-tih Sultan Mehmed'i öven kasideler bulunan ve yaklaşık 4600 veya 4939 beyit tutan manzum bir eserdir. İstanbul Üniversitesi, Üsküdar ve Berlin Kütüphanelerinde olmak üzere bilinen üç yazma nüshası vardır.

15. H. İhsan, H. Tevfik, H. Âlî, Türk Edebiyatı Numuneleri, s.273, İstanbul, 1926.

Ç. R e s â i l ya da R i s â l e -i A c î b e :

Cemâlf'nin bir de Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde kendisinin acaib diye zikrettiği, ilginç sanatlarla dolu yine adını Resâil olarak belirttiği Fâtih Sultan Mehmed'e sunulmuş bir risâlesi vardır.

Fuad Köprülü¹'nün "Er-risâletü'l-'Acîbe Fi's-Sanayi ve'l-Bedâyi adıyla haber verdiği ve (Browne, Cambridge İslâm Yazmaları, 6900, s.87)de bulunduğunu bildirdiği eseri, Cemâlf, aşağıdaki beyitte de görüldüğü gibi "Resâil" adıyla zikretmektedir:

 "Gerçi anılur resâil ismile
 Lîk Türkî yogidi bu resmile"²

Faruk Kadri Timurtaş³ ise 1965 Şubatında İngiltere'yi ziyareti esnasında Cambrige Kütüphanesindeki bu yazma eseri incelediğini, İslâm Yazmaları arasında LI. 3-28 numara ile kayıtlı olduğunu ve eserin 18 yaprak-tan ibaret bulunduğunu belirttikten sonra "Risâle-i Acîbe adını taşıdığını yazmaktadır. Ayrıca eserin ön-sözünde bulunan "Er-risâletü'l-'Acîbe fi-du a-i Hazreti... Muhammed bin Murâd Hân" sözleriyle de eserin Fâtih Sultan Mehmed'e sunulduğu bildirilmektedir.

Resâil, Cemâlf'nin Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde belirttiğine göre, acaib sanatlarla yani iki beyitten alınan harflerle yeni bir beyit kurmak, Arapça,

1. Köprülü, M. Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, s.365, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.

2. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Sairleri, C.III, s.980, İstanbul, (Tarih yok).

3. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyh ve Husrev ü Sfirin'i, s.169, İstanbul Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

Türkçe sözcüklerden Farsça sözcükler çıkarmak gibi alışılmamış, ilginç sanatlarla dolu, manzum bir eseridir.

Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde yer alan aşağıdaki beyitler, bize Resâil ya da Risâle-i Acîbe'nin özellikleri hakkında bilgi vermektedir:

"Her iki beytinden alınup hurûf
Hâsılı bir beyt olurdu bî-vukûf

Kim olurdu anda bir san'at acîb
Vezni bir dürlüydü hem iy lebîb

K'evvelinden âhırına bî-kusur
Hem sanâyi' bildürirdi hem bubûr

Lafz-ı Türkîden çıkardı Fârisî
Şöyle kim beytinde beytin yarısı

Fârisîsinden Arab dilince hem
Beyte bir mısra' idi bî-bîş ü kem

Anca san'atler ki anda var idi
Kenz-i güftâr içre bey güftâr idi"⁴

Yukarıdaki beyitlerde sırayla Resâil ya da Risâle-i Acîbe'de bulunan ilginç sanatlar belirtilmiştir: Birinci beyitte, iki ayrı beyitten bazı harflerin alınmasıyla yeni bir beyit kurulduğu; ikinci beyitte bu acaib sanatlı beytin vezninin ustaca ve akıllıca kurulduğu; üçüncü beyitte sözcüklerin baştan sona doğru eksiksiz bir biçimde okunduğunda çeşitli sanatların belirdiği; dördüncü be-

4. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.980, İstanbul, (Tarih Yok).

yitte Türkçe sözlerden Farsça sözlerin çıktığı; beşinci beyitte Farsça'dan Arapça sözler çıkarıldığı, beytin yarısının Farsça diğer yarısının Arapça olduğu belirtiliyor. Altıncı beyitte de yine söz hazinesinin anahtarının söz olduğu söylenerek, eserde muammâ gibi düzenlenmiş sanatların bulunduğu bildiriliyor.

Faruk Kadri Timurtaş da eserin bu yönüne değinerek "Eser, bir beyit veya ibâreden muayyen harfler alınıp, yeni beyit ve ibâreler meydana getirilmek suretiyle tertîb edildiği için, yazılış şekline son derece dikkat edilmesi gereken bir kitap mâhiyetindedir."⁵ diyor.

Timurtaş, ayrıca 1965 Şubatında İngiltere'yi ziyareti esnasında Cambrige Kütüphanesi, İslâm Yazmaları arasında LI. 3-28 numara ile kayıtlı olarak gördüğü "Risâle-i Acîbe"den şu sözleri nakletmektedir:

"Rahmet ol ehl-i insâf müselmân kâtibe ki, her kitâb-ı âftâb-tâbı ve hitâb-ı müstetâb-bâbı, ki her beyti ma'âmûr ve her sa'yi meşkûrdur, ki kasîde-i acîbe ve asîde-i garîbedür ve sanâyi'-i bedi'iyeye ile mübeyyen ve bedâyi'-i tabi'iyeye ile müzeyyendür ve selâset-i elfâzile mergûb ve nefâset-i ma'âni ile mahbûbdur, kitâb eylemek istese; bu nusha-ı şerîfeye nazar eyleye. İmlâdan ve ibârâtdan ve i'câbdan her ne görürse bi'aynihi öylece yaza. Hiç bir mahalde tagyîr ve tebdîl kılmaya ki râst ve dürüst ola; tâ sonra görülüp hatâsını. islâh eylemekde zahmet çekmeye ve kendüye nefrin olınup cehâlete nisbet etmiyeler. Ve islâh olunmayacak olursa, tasnîf eyleyen zarîfün te'lifinde tagyir bulunup emekleri zayi' olur. Ve

5. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Sîrin'i, s.169, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

eger bu zikr olunan mûcibce amel eylemek elinden gelmezse lûtf eyleyüp yazmaga mukayyed olmaya."⁶

Cemâlî, Resâil ya da Risâle-i Acîbe'den yukarıya alınan bu sözlerinde, eserini istinsah edecek ya da ondan faydalanacak kâtiplere seslenerek, eserinin imlâsında hiçbir değişiklik yapmamalarını, aksi takdirde düzeltilmesi mümkün olmayan yanlışlara düşebileceklerini söylüyor. Ve Cemâlî, belirttiği kurallara uyamayacaklara, kibarca eserine hiç yaklaşmamalarını da öğütlüyor.

Özetle Resâil ya da Risâle-i Acîbe, Fâtih Sultan Mehmed'e sunulmuş, övgü niteliği taşıyan bir manzumedir. Eseri Risâle-i Acîbe denmesinin nedeni ise, o güne kadar alışılmamış, garip gelen değişik sanatlarla yazılmış olmasıdır. Hatta Cemâlî, kâtiplere eserinin imlâsının değiştirilmemesi uyarısında bulunuyor. Eserin bilinen tek nüshası, Cambridge Kütüphanesi, İslâm Yazmaları, LI. 3-28 numarasıyla kayıtlı olan nüshadır.

6. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.169, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

D. İ k i n c i R i s â l e :

Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde bulunan aşağıdaki beyitlerden Cemâlî'nin yine alışılmamış, ilginç kendi deyimiyle acaib sanatlarla dolu bir risâlesi daha olduğu anlaşılıyor:

 "Nakş olmadan bu tasnif-i hüner
 Bir dahi te'lif kalmışdum meger

Kim Arabî vü dahi Türkî'de hem
 Hûb idi vü ba'zı elfâz-ı Acem "1

 Kaynakların büyük bir kısmı, Cemâlî'nin bu risâlesinden söz etmemektedir. Sadece Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri'nde Cemâlî'nin başka eserleri de olabileceğini Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinden tahmin ederek, Mukaddimeyi yayınlamıştır.²

Cemâlî, bu ikinci risâlesini Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde yer alan şu beyitlerle tanıtıyor:

 "Nazm-ı silk-i cevheriydi Şebçerag
 Nesrinüm bâğında olmamışdı zag

Ba'zısı elfâzınun ta'rif ile
 Medh ü zemm olurdu hem tashîf ile

Eyler idi zâhirâ ba'zısı zem
 Âşikâre medh idi ba'zısı hem

1. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.980, İstanbul, (Tarih Yok).

2. a.e., s.980.

Ba'zı zülvecheyn idi bir lafz ile
Anlanurdu bu iki ma'ni bile

Kim birine fasl idi bâb-ı salâh
Birinün fikrinde olmazdı felâh

Lîk bu vechile olmakdan murâd
San'at idi yogidi kasd-ı fesad

Ba'z-ı elfâzında bu olmuşdı sır
Kim iki ma'nilü ammâ lafzı bir

Nâzırı hurrem kilurdu hâtırı
Kim ol olmuşdı letâyif defteri

Bundan önden hod kasâyid var idi
Hem dahi divân için eş'âr idi "3

Bundan sonra gelen beyitlerde Cemâlî, kendi şiirini övüyor.

Özetle söylemek gerekirse Cemâlî, yukarda yer alan beyitlerde, şiirinin ipe dizilmiş mücevher, inci gibi olduğunu, şiir bahçesinde karganın yani çirkin şeylerin bulunmadığını; sözlerinin tarifle değişik biçimlerde okunmasıyla hem medh, hem zem yani hem övgü, hem yergi anlamını taşıdığı, bazı sözlerin iki anlama gelebilecek biçimde kullanıldığı ı, amacının sanat yapmak olduğunu anlatıyor. Ayrıca kasidelerinin ve Dîvânı için şiirlerinin bulunduğunu yazıyor.

Faruk Kadri Timurtaş da Cemâlî'nin ikinci risâ siyle ilgili olarak, yukarda yer alan beyitlerde gö-

3. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.980, İstanbul, (Tarih Yok).

rülen özellikleri de sayarak şu bilgileri veriyor: "Cemâlî türkçe, arapça, farsça elfazlarla yazılmış, tashif ile medh ve zem şekillerini alabilen, iki ma'nalı ve bazı yerleri mensur, garip sanatlı bir risâle daha yazmış olduğunu yine Miftahü'l-ferec mukaddimesinde söylemektedir."⁴

Kısaca özetleyecek olursak, Cemâlî'nin Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde haber verdiği ikinci bir risâlesi daha vardır. Bu risâle de, Risâle-i Acîbe gibi alışılmamış, ilginç sanatlarla dolu bir eserdir. Bu ikinci risâlenin herhangi bir nüshasına tesadüf edilmediği için, bu risâleyle ilgili bilgilerimiz, sadece Miftahü'l-Ferec Mukaddimesinde verilen bilgilere dayanmaktadır.

E. N a z i r e l e r i :

Faruk Kadri Timurtaş, Cemâlî'nin Câmi'-ün-nezâir ve Mecma'-ün-nezâir gibi nazire mecmualarında bulunan 17 gazelini ve bir ferdini, "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri"¹ adlı makalesinin sonuna ekleyerek yayınlamıştır.

Aslında Cemâlî'nin Edebî Kişiliği bölümünde nazireciliğine geniş bir biçimde değinilmişti. Burada kısaca özetleyecek olursak, Cemâlî'nin nazirelerinin birkaçı dışındakiler çağdaşı şairlere yazılmıştır. Cemâlî'nin nazire yazdığı şairler: Şâhiî, Sehâbî, Necâtî, Mehdî,

4. Timurtaş, Faruk Kadri, Seyhî ve Husrev ü Sîrin'i, s.169, İstanbul Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

1. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri", TDED, C.IV, Sayı:3, s.200-207, İstanbul, 1951.

Atayî, Sâfî, Ahmed, Şeyhî, Şâmî, Nihâlî, Revânî, Ahmed Paşa, Hâfî, Edirnevî Haffâf Hafî, Kemâl-i Zerd'dir.

Ayrıca Cemâlî'nin Cami -ün-nezair'de yer alan "gösterür" ve "tutar" redifli iki gazeli, Dîvânı'nda da görülmektedir."gösterür" redifli gazel, Cami -ün-nezair'de 114b-115a, Dîvân'da 48b varaklarında;"tutar" redifli gazel, Cami -ün-nezair'de 119b, Dîvân'da 34b varaklarında bulunmaktadır.

Bazı araştırmacılar,Dîvânı'nı görmeden Cemâlî'nin bir nazire şairi olduğunu söylemişlerdir.Oysa Cemâlî'nin Dîvânı'nda da görülebileceği gibi kendisine özgü bir uslûbu vardır.Bu nedenle Cemâlî'yi yalnızca bir nazire şairi olarak değerlendirmek yanlış olur.

F. Tezkirelerdeki Beyitler :

Cemâlî'nin Sehî Bey ve Latifî Tezkirelerinde de beyitleri ve şiir parçaları bulunmaktadır.Diğer tezkireler ve kaynaklarda da bu beyitler aynen yer almaktadır, fakat ilk kaynaklar oldukları için beyitler, Sehî Bey ve Latifî tezkirelerinden alındı.

Sehî Bey Tezkiresi'nde şu beyitler yer almaktadır:

"Neyleyem şol gönli kim ʿışkuñla hayrân olmaya
Neyleyem şol cânı kim sen cânâ kurbân olmaya

Varmayam şol bezme kim anda mey-i mül içmeyem
Girmeyem şol cem'e kim ʿuşşâkı mestân olmaya"¹

1. Kut, Günay, The Tezkire By Sehî Beg, s.274, Harvard Ü. Yayınları, Harvard, 1978.

Latifî, Sehi Bey'den farklı olarak şu beyitleri vermektedir:

"Tañlamañ her gice şem'e yandıgın pervāneyi
Koymak olmaz bir arada od ile dīvāneyi

x

Lebüñ itmedi devā itdi gözüñ hasta beni
Billāh iy 'İsa-nefes yā seven ölsün mi seni

x

Akdı gönlüm su gibi bir dil-berüñ dīdārına
Tūr-ı Mūsādan beter yandım tecellī nārına "2

Latifî, ayrıca meşhûr bir şiirinden aldığını belirttiği şu beyitleri de ezkiyesine almıştır:

"Tā ki girdi ol nihāl-i tāze 'ışret bāğına
Döndü şem'-i meclisüñ beñzi hazān yaprağına

Nāle-i 'uşşākdən āheng uğurladun deyü
Tutuban kāmış yürütdiler neyüñ parmağına

Mā'il olsa gönlüne nola Cemālî tīg-i yār
Meyl ider 'ādet budur ki su yerün alçağına"3

Cemālî'nin yukarıda yer alan beyitleri Dīvânı'nda görülmüyor, fakat meşhûr bir şiirinden aldığını belirttiği üç beyit, Nihālî'ye yazdığı beş beyitlik bir gazelden alınmıştır.

Cemālî'nin Nihālî'ye yazdığı ve Cami'-ün-nezāir'in 337a varacağında yer alan gazel şudur:

2. Latifî, Tezkire-i Lâtifî, s.121, İkdâm Matbaası, Dersa adet, 1314.

3. a.e., s.121.

-Nihâlf'ye nazire-

" Tâ ki girdi ol nihâl-i nâz 'işve bâğına
Şem'-i bezmîñ şu'lesi döndi hazân yaprağına

Nice gündür 'ayşımız telh oldu mey düş itmedük
Sâkinüñ su koymalı olduk varup ayağına

Nâle-i 'uşşâkdan aheng uğurladuñ diyü
Dutdılar nâyun kamaş yürütdiler barmâğına

Mâh-ı rev kanı sitârem diyü ol gülyüzlünüñ
Reşk ider na'l olmaduğına atı dırnağına

Mâil olsa gönlüñe nola Cemâlf tîğ-i yâr
Meyl ider 'âdetdür ekşer su yirün alçağına"⁴

Yukardaki gazele bakıldığında, 1.,3., ve 5. beyitlerin Latiff Tezkiresindeki beyitlerle bazı küçük farkların dışında aynı olduğu görülür.

Cemâlf'nin tezkirelerde yer alan beyitlerine Dîvânı'nda tesadüf edilmemesi, onun başka yerlerde de şiirlerinin olabileceğini düşündürüyor.

G. F e r d l e r i :

Faruk Kadri Timurtaş¹'ın bildirdiğine göre, Topkapı Sarayı Bagdad Köşkü Kütüphanesinde bulunan Cami -ün-nezair Pervâne Beg nüshasının 635b varağında Cemâlf'nin

4. Timurtaş, Faruk Kadri, "Fâtih Devri Şairlerinden Cemâlf ve Eserleri" TDED, C.IV., Sayı:3, s.205, İstanbul, 1951.

1. a.e., s.201.

aşağıda yer alan ferdi bulunmaktadır.

"Gussa-i hicrân gider dilden görünce haştum
Ey Cemâlî nev-bahâra dâfi-i ğamdur çemen "2

Ayrıca ben de Mustafa Canpolat'ta bulunan, içerisinde daha çok 16. yüzyıl Dîvân şairlerinin şiirleri yer alan bir şiir mecmuasında, Cemâlî'nin olduğu belirtilen bir ferde rastladım. Fakat bu ferdin kesin olarak bizim Cemâlî'ye ait olup olmadığını bilemiyorum. Bu ferd belki de mizaha ve hezle meraklı olan, hatta "hece sırasına göre tertibedilmiş bir müfretler divanı olduğu"³ bildirilen Defterdarzâde Cemâlî'ye de ait olabilir.

Ferd

"Bilmemişler 'ışka hoş dormân imiş mû-i 'ineb
Ratb u yâbis söyler Eflâṭûn ile Sokrât heb "4

E. Kemal Eyüboğlu, "On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler" adlı kitabında Cemâlî'ye ait olduğu bildirilen ve içerisinde atasözleri bulunan beyitler yayımlıyor. Kaynak olarak da I. Kitabının 272. sayfasında yer alan bibliyografyada "Cemâlî, Şeyhoğlu Mustafa; Germiyanlı XIV Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü 550" bilgisini veriyor.

Beyitlerden bazıları şunlardır:

2. Timurtaş (Demirtaş), Faruk Kadri, "Fâtih Devri Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri" TDED, C.IV, S:3, s.207, İstanbul, 1951.

3. Türk Ansiklopedisi, C.X., s.145, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1960.

4. Mustafa Canpolat'ta bulunan 16. veya 17. yüzyıla ait bir şiir mecmuası, v.99-a.

"İlim Türk'dür dilüm Türk'dür bilüm Tat
Egerçi Tat diline vardürür yad "5

"Bâdeye virdüm gönül aşkim şerâbından geçüb
San toluya uğradım ey dîde bârandan kaçub"6

"Âfitâb-ı tal'atın herkez zevâle irmesün
Mâh-i tâbansın Hudâ eksikliğin göstermesün"7

"Kiminün kaşı gözi aklum aldı
Kiminün gamzesi bağrumı deldi"8

Mine Mengi'nin "Divan Şiirinde Rindlik" adlı kitabında da içerisinde atasözleri bulunan ve Cemâlî'ye ait olduğu bildirilen üç beyit yer almaktadır. Bunlardan birincisi, yukardaki örnek beyitlerle aynı olduğundan aşağıya sadece iki beyit alınmıştır:

"Cür'ana bin cân virüp almakda cânım yatlıdur
Müft sirke rind-i dürd-âşâma baldan tatlıdur"9

"Dilâ dürd-i mey için çekme kaygu
Bulanmayınca durulmaz beyüm su "10

Cemâlî Dîvânı'nda bu beyitlerin bulunmaması, hat-
ta Dîvânı'ndan anlaşıldığına göre Cemâlî'nin atasözle-
rini hiç kullanmaması, içerisinde atasözleri bulunan
bu beyitlerin başka bir Cemâlî'ye, büyük bir olasılık-
la Defterdarzâde Cemâlî'ye ait olduğunu düşündürüyor.

5. Eyüboğlu, E.Kemal, "On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze
Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, I. Ki-
tap, s. XXXIV, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1973.

6. a.e., II.Kitap, s.IX.

7. a.e., II.Kitap, s.23.

8. a.e., II.Kitap, s.47.

9. Mengi, Mine, "Divan Şiirinde Rindlik, s.90, Ank.1985.

10. a.e., s.90.

D İ V A N V E İ N C E L E M E S İ

C E M Ā L Ī D İ V Ā N I

Cemâlî Dîvânı'nın bulunduğu, TDAY 1973-1974 Belleten'inde Kayahan Erimer'in "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser"¹ makalesiyle duyurulmasına rağmen, Faruk Kadri Timurtaş'ın aslında, 1951'de TDED'de yayınlanan "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri" adlı makalesinin de alınmasıyla 1980'de yeniden basılan "Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i"² adlı eserinde, yine Cemâlî'nin Dîvânı'nın elde edilemediği duyurulmaktadır.

Ayrıca 1982 yılında Cem Yayınevi tarafından yayımlanan Atilla Özkırımlı'nın Türk Edebiyatı Ansiklopedisi³nde de Cemâlî'nin Dîvânı'nın bulunamadığı bildirilmektedir. Oysa Kayahan Erimer, Dîvân'ın bulunduğunu 1974 yılında duyurmuştu.

Cemâlî Dîvânı'nı ilk kez bulan ve Belleten dergisindeki yazısıyla tanıtan Kayahan Erimer'dir. Dîvân üzerinde şimdiye kadar A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili Kürsüsüne bağlı olarak, Mustafa Canpolat yönetiminde iki bitirme tezi yapılmıştır. 1974-1975 yıllarında Ahmet Demirbağ ve Jale Arguvanlı tarafından yapılan bu bitirme tezleri, daha çok metin okuma ve sözlük çalışmasına yöneliktir.

1. Erimer, Kayahan, "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser", TDAY BELLETEN 1973-1974, s.265-281, TDK Yayınları, Ankara, 1974.

2. Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i, s.166, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1980.

3. Özkırımlı, Atilla, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I, s.274, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

Kayahan Erimer, makalesinde Dîvânı biçim yönüyle şöyle tanıtlıyor:"Bütün yaprakları (boş olanlar da dahil) altın çerçevesi ve bütün başlıkları altın yıldızlı olan müzehhep yazmada Mehmet adının geçtiği beyitler de altın yıldızla yazılmıştır.125 x 170 (93 x 115) mm. boyutlarında olan yazmanın her sayfasında 11 beyit bulunmaktadır.Harekeli Fatih dönemi nesihıyla yazılmış olan yazmanın la-54a arası divân bölümüdür."⁴

Dîvân'da ayrıca 8-b varlığında, mim, sad, ta, fa ve ayn, şın, kaf; dal, ha, mim, ha harf adları, Müs-zad dizelerinin baş ve sonundaki geniş noktalar, Hazret-i Pâşâ ve Pâşâ-yı Mu'azzam sözcükleri, altın yıldızla yazılmıştır.

Kayahan Erimer'in yazısında Dîvân'ın başında ve sonunda bulunan mühürlerin "Prof.Dr.Adnan Erzi'nin verdiği bilgiye göre II. Bayezid'e ait olduğu"⁵ bildiriliyor.Oysa belirleyebildiğim kadarıyla mühür, III. Murad'a aittir.Bu konuda karşılaştırma yapmak gerekirse, Günay Kut ve Nimet Bayraktar'ın hazırladığı "Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri"⁶ adlı kitapta III. Murad'ın mührüne bakılabilir.

Cemâli Dîvânı, müretteb bir divan özelliği göstermekle beraber, kasidelerin arasında kıt'alar ve beyitler bulunmaktadır.Hatta gazeliyyât bölümünün içinde bir müstezad ve sonunda da bir kaside yer almaktadır.

4. Erimer, Kayahan, "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser" , TDAY BELLETEN 1973-1974, s.266,267, TDK Yayınları, Ankara, 1974.

5. a.e., s.266.

6. Kut, Günay; Bayraktar, Nimet, Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri, s.26, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, Aralık 1984.

A. K a s i d e l e r i :

Cemâli Dîvânı'nda kaside nazım şekline uygun 14 şiir yer almaktadır. Methiye ve dua özelliği gösteren 11 şiir daha olmasına rağmen, bunlardan bazılarının ilk beytinin musarra olmaması ve bazı önemli bölümlerin eksikliği nedeniyle bu şiirlerin kıt a-i kebire olarak değerlendirilmesi uygun görüldü.

Dîvân'da yer alan kasidelerden birincisi, başlığında da belirtildiği gibi tevhid, na't, nasihat özelliği taşımaktadır. İkinci kaside de Arapça ve na't niteliğindedir. Üçüncü kasidede mi'rac olayı, Hz. Muhammed'in yakınları ve Çihâr-yâr-ı güzîn anlatılmaktadır. "zafer", "gül", "benefşe", "eyler" redifli dört kaside ile 14-b'deki bir kaside Fâtih Sultan Mehmed'e yazılmış medhiyelerdir. Ayrıca ikisi Arapça olmak üzere "Hazret-i Pâşâ" hitabıyla yazılmış dört kaside vardır. Bu kasidelerde "Mahmûd" sözcüğünün geçmesi, bu paşanın büyük bir olasılıkla Fâtih'in ünlü veziri Sadrazam Mahmud Paşa olabileceğini düşündürüyor.

Çü zâtı vaşfını Mahmûd ider katunda anuñ
 'Aceb mi olsa ger âyâsı hâşş-ehl-i maķâl
 (v.29-b, 36.beyit)

Merâ be-âfiyeti ihtimâm hurrem kün
 Be-hurremi bi-şevved tâ ki-âķibet Mahmûd
 (v.31-b, 10.beyit)

23-a, 23-b varakları arasında yer alan kaside ise "hatt-ı hûb"a, yani güzel yazıya övgü niteliğindedir.

Boston 3 beyit
 Parsça 4. beyit Arapça
 diğerleri Osmanlı Türkçesindedir.

Ayrıca Gazeliyât Bölümünden sonra Dîvân'ın sonunda yer alan "rakib" redifli kaside ise "rakibi" zemm eden, yani yeren son derece ilginç ve güzel yazılmış bir kasidedir.

B. K ı t ̇ a -i K e b i r e l e r i :

Dîvân'da kıṫa-i kebire nazım şekline uygun olarak yazılmış; ikisi Arapça, biri Farsça olmak üzere na't, methiye ve dua özelliği taşıyan 11 şiir görülmektedir. Bunlardan birincisi Hz. Muhammed'i öven na't, ikincisi ise Peygamberin şefaatinin dileyen bir yakarmadır. 27-b, 28-a varaklarında yer alan kıṫa-i kebire ise, Pâşâ-yı Kâmurân hitabıyla yazılmış bir methiyedir. Diğer kıṫa-i kebirelerin 5'i Fâtih Sultan Mehmed'e yazılmış methiye, 3'ü yine Fâtih'e yazılmış dua niteliğinde şiirlerdir.

Dîvân'da Fâtih'e yazılmış 13 medhiye ve dua niteliğinde şiir yer almasına rağmen mersiye görülmemektedir. Cemâlî'yle hemen aynı dönemlerde yaşamış bulunan Necâtî Bey Dîvânı¹nda da Fâtih'e yazılmış bir mersiye-nin bulunmaması ilginçtir. Mehmed Çavuşoğlu, bu konuda şunları söylüyor: "Necâtî Bey'in kimden çekinerek bir mersiye yazmaktan kendini alıkoyduğu araştırılmaya değer. Bunda Fâtih'in halef olarak Şehzâde Cem'i tercih edilmesinin rolünün bulunduğunu sanıyorum."² Aynı şey Cemâlî için de düşünülebilir.

1. Tarlan, Ali Nihad, Necati Beg Divânı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.

2. Çavuşoğlu, Mehmed, Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlihi, s.9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

C. G a z e l l e r i :

Genellikle öteki Divan şairlerinde olduğu gibi Cemâlî'nin de edebî kişiliğinin en belirgin özellikleri gazellerinde görülmektedir. Dîvân'ın Gazeliyyât Bölümünde, ikisi Farsça olmak üzere 52 gazel yer almaktadır. Farsça gazellerin birincisi Gazeliyyât Bölümünün başında, ikincisi ise sonunda bulunmaktadır. Genel olarak gazellerin 7 beyitten oluştuğu görülmüyor. Dîvân'da 13 beyitlik bir, 9 beyitlik iki, 8 beyitlik iki, 6 beyitlik beş ve 5 beyitlik iki gazel bulunmaktadır.

Bu gazellerin 45-a ve 47-a, 47-b varaklarında yer alanlarından ikisi, Fâtih Sultan Mehmed'e övgü ve teşekkür niteliğindedir. Dîvân'ın başında yer alan Farsça yazılmış birinci gazel de "Pâşâ-yı Mu azzam" hitabıyla yazılmış bir methiyedir. 45-b, 46-a varaklarında yer alan 13 beyitlik gazel ise, Hacc konusunda iham sanatıyla yazılmıştır.

Cemâlî'nin Dîvân'ında yer alan daha değişik biçimler denediği gazelleri de vardır. Örneğin 48-b varığında elif harfi kullanılmadan yazılmış bir gazeli vardır. 48-b, 49-a varakları arasında yer alan gazel ise, noktasız harflerle yazılmış mühmel bir gazeldir. 49-a, 49-b varakları arasında yer alan gazelin de beyitlerinin ikinci dizelerindeki son sözcükler yazılmamıştır. Bir oyun olarak yapılan bu eksiklik, gazelin başında bulunan açıklamaya göre, beyitlerin birinci dizesinin ilk sözcüğünde bulunan harflerin ters den okunması suretiyle giderilmektedir. Bundan sonra

gelen gazel de yine ilginç bir sanatla, gazelin başındaki açıklamaya göre "mevkûfû'l-evâyl" kuralına göre, yani bir beytin sonunda yer alan harflerin, bir sonraki beytin ilk sözcüğünü oluşturması kuralına göre yazılmıştır. Bu ilginç biçim denemelerinin dışında gazelerde en çok görülen sanatlar, teşbih, tezat, cinas mübalâğadır.

Dîvân'da yer alan gazeller, kasidelere göre daha sade bir dil ve duygulu bir söyleniş özelliği göstermektedir. Yine gazelerde, genel olarak diğer Divan şairlerinde olduğu gibi en çok işlenen temalar, aşk, sevgili, sevgilinin güzelliği, sevgilinin vefasızlığı, çektirdiği acılar ve sevgiliye duyulan özlem olmakla beraber; içki, eğlence, müzik ve cyun temalarıdır.

Ç. M ü s t e z â d l a r ı :

Cemâlî Dîvânı'nda iki müstezâd olduğu görülmektedir. Her iki müstezâd da normal müstezâd kalıparıyla, yani "Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün" ve "Mef û lü Fe û lün" kalıbıyla yazılmıştır. 24-a, 25-b varaklarında yer alan 7 beyitlik birinci müstezâd, Pâ-dişâh'ın yani Fâtih Sultan Mehmed'in seyrânı, gezmesiyle ilgilidir. 46-a, 46-b varaklarında yer alan ikinci müstezâd ise ihâm sanatıyla müzik makemleriyle ilgili olarak yazılmıştır.

D. K ı t a l a r :

Dîvân'da 8 kıt'a yer alıyor. Bu kıt'aların 21-b varağında yer alan IV.sü dışında, hepsinin ilk beyti

musarra^cdır.Yani nazım biçimindedirler.52-a, 52-b varağında yer alan iki kit'anın biri Arapça, diğeri Farsça'dır.Kit'aların ilk üçü Fâtiḥ Sultan Mehmed'i övmektedir.II.Kit'a, aynı zamanda bir noktalı bir noktasız harflerle kurulu ilginç bir kit'adır.III.Kit'a ise, menkut yani bütün harfleri noktalıdır.21-b varağında yer alan IV. ve V. Kit'alar. IV. Kit'a, aynı zamanda mülemma^cdır. V. Kit'anın son dizesinin ebced hesabıyla toplamı, İstanbul'un fetih tarihini vermektedir. VI. Kit'a Arapça, VII. Kit'a Farsça yazılmıştır. VIII. Kit'a, söz sanatı ve fetihle ilgilidir.

E. B e y i t l e r :

Dîvân'da 7 beyit bulunmaktadır.21-a varağında yer alan bu beyitlerin birincisi Arapça; ikincisi Arapça-Farsça mülemma ve övgü niteliğindedir.III.Beyit, Fâtiḥ Sultan Mehmed adına Türkçe olarak düzenlenmiş, bir mu ammadır.IV.Beyit yine Arapça'dır. 21-b varağında yer alan V. Beyit, iktibas sanatıyla Fâtiḥ'in İstanbulu fethiyle ilgili olarak yazılmıştır.22-a varağında yer alan VI. ve VII. Beyitler de mu amma olarak düzenlenmiştir.

D İ V Ā N ' D A D İ L V E S Ö Y L E Y İ Ő

Dîvân'da yer alan Şiirler, genel olarak sade bir dille yazılmıŐlardır.Kasidelerle, bazı kıt'a ve beyitlerde Arapça, Farsça sözcük ve tamlamaların çokluğu dikkati çekse bile, Dîvân genelinde bu durum, Türkçe söyleyiş ve anlatımı pek etkilememektedir.Özellikle Dîvân'ın Gazeliyyât Bölümünde yer alan gazellerde Türkçe sözcük ve deyimlerin çokluğu dikkati çekecek ölçüdedir.

AŞağıdaki örnek beyitlere bakıldığında, altı çizili yabancı sözcüklerin sayısının iki veya üçü geçmediği görülür:

"Zülfünün miskini olaldan şınıkludur gönül
Bilmezem kim neyleyiserdür dağı sevdâ beni
(v.33-b, 3.beyit)

"Cevr idüp ekıtmağal yaşum ki hiç
Kimse başa çıkmadı dervâyile
(v.32-b, 3.beyit)

Şiirlerde kullanılan dil, Eski Anadolu Türkçesi'nin hemen bütün özelliklerini taşımaktadır.Örneğin bugün'e biçiminde söylenen vokal, Dîvân'da 'i' biçiminde yazılmıştır: Vir- (v.6-a), yir (v.1-b). Yine bugün'd biçiminde söylenen konsonant, Dîvân'da 't' biçiminde görölmektedir: Tağıt- (v.20-b), toldur- (v.2-a).Bazan k/h ses deđiŐmesinin olmadığı da görölmöyor: Kankı (v.46-a)

kanı (v.36-b).İyelik 1. ve 2. kişi ekleriyle, genitif eklerindeki vokal yuvarlaktır: Kelâmüñ, dilüñden (v.11-a), Bazan izafet terkiplerinde genitif eki bulunmamaktadır: Ayağı tozu (v.41-a), zülfi, sevdâsiyle (v.42-a) gibi. Ayrıca bugün kullanılmayan bigi, inen, öküş key sözcüklerinin kullanıldığı da görülmektedir.

Burada dil ile ilgili olarak, Saadettin Nüzhet Ergun'un bir düşüncesine değinmek istiyorum. Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri'nde "Bursalı Tahir, şair için 'Riyâzî, Bursalı olduğunu yazıyorsa da eş'ârından Karamanlı olması me'mûldür' tarzında ne denilmek istendiği belirsiz bir mutalâa serdediyor."¹ diye yazıyor. Bence Saadettin Nüzhet'in anlamadığı veya kendisine saçma gelen şey, Bursalı Tahir'in Cemâlî'nin dilini kasdetmiş olması olabilir. Kanımca Bursalı Tahir, Cemâlî'nin dilinde Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini görerek Anadolu'dan geldiğini düşünmüştür. Ayrıca tezkirelerde Karamanlı olduğunun bildirilmesine dayanarak, şiirlerinden Karamanlı olduğunu tahmin etmiştir.

Şiirlerinde olabildiğince Türkçe sözcük ve deyimler kullanan Cemâlî, Türkçeyi aruza uydurmaya çalışmış, sıkça imâle yapmak zorunda kalmıştır. Fakat Türkçeyi aruza uydurma yolunda da hayli yol almıştır.

Fuad Köprülü², Cemâlî'yi "Necâtî te'siri ile şiirlerinde daima darbımeseller kullanan Taliî, Güvâhî" gibi şairler içerisinde zikrediyorsa da, ben Dîvânı'nı incele-

1. Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.III, s.979, İstanbul, (Tarih Yok).

2. Köprülü, Mehmed Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, s.383, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.

diğim şair Cemâlî'nin Dîvânı'nda darbimesellere rastlayamadım. Cemâlî'nin Edebî Kişiliği Bölümünde değinildiği gibi darbimeselleri çok kullanan bu şair başka bir Cemâlî, büyük bir olasılıkla Defterdarzâde Cemâlî olabilir.

Şiirlerinde atasözlerine yer vermeyen, fakat Türkçe sözcük ve deyimleri çokça kullanan şairimiz, bazen az da olsa üç veya daha çok yabancı sözcükten meydana gelen Farsça tamlamalar yapmıştır:

"İy cihân-gîr-i cihân-dâr-ı cihân-kâm-ı cihân
Viy cüvân-baht u cüvân-şab-ı civâr-ı saltanat
(v.9-a, 1.beyit)

"Şafâ-yı âyine-i hâşır-ı mükedder-dil
Hümâ-yı sâye-i kadr ü sürür-ı şadr-ı 'ulâ
(v.14-a, 2.beyit)

"Merhabâ iy sâye-i serv-i ser-efrâz-ı çemen
Habbezâ iy gonçe-i ser-defter-i dîvân-ı gül
(v.15-a, 4.beyit)

Cemâlî Dîvânı'nda yer alan şiirlerin belirgin özelliklerinden biri de şiirlerin ses zenginliğine sahip olmasıdır. Bu ses zenginliği daha çok ses benzeşmeleri ve ses yinelemeleri aracılığıyla sağlanır. Dîvân'da ses tekrarlarına dayanan alliterasyonlu sözcük dikkati çekecek sayıdadır.

Dîvân'daki şiirleri sesli olarak okuduğumuzda, bazı seslerin ahenkli bir biçimde tekrarlandığını duyar gibi oluruz. Bu sesler bizde bir müzik etkisi

bırakır.Bu müziğin farkında olan Cemâlf, şiirinde alliterasyonu ustaca uygulamıştır.Zaten şiirlerinde müzik terimlerinin ve makam adlarının sıkça geçmesi,Cemâlf'nin müzik bilgisinin olduğunu açıkça gösteriyor.

Cemâlf, çoğu kez şiirlerinde alliterasyonu sağlamak için istikak ve tekrar sanatlarından da yararlanmıştı.Aşağıdaki müstezad beyiti, Cemâlf'nin hem müzik terimlerini kullanmasına, hem de istikak sanatından yararlanarak alliterasyon oluşturmaya bir örnektir:

"Ol hüsn-i hüseyñi ki anuñ hulki hasendür
Nâzitse Cemâlf
Nâzük lebini bil ki kılur cāna nevā-sāz
 Çünkü kıla seh-nāz
 (v.47-a, 11.beyit)

Aslında Dîvân'da yer alan her şiirde alliterasyona rastlamak mümkün, fakat burada birkaç örnekle yetineceğim:

"Ervāhı rāh revhıyile rahat itmege
 Reyhān-ı rūh u rāyiha-i muhterem getür
 (v.44-b, 3.beyit)

"Bulmaduğ vaşluña nişān nidelüm
 İçelüm kana kana kan nidelüm
 (v.44-a, 1.beyit)

"Rasti hoş şivedür tübā-hırāmı qaddüñüñ
 Kim ser-ā-ser serv olur seyrūñle şahrālar bize
 (v.36-a, 2.beyit)

Cemâli Dîvânı'nda çok güzel söylenmiş, şah-beyit niteliğinde beyitler de sıkça görülmektedir:

"Böylekim başuma sevdâsı kıyâmet koparur
Bir belâyaya uğradur ol kâmeti bâlâ beni"
(v.34-a, 6.beyit)

"Kılur'uşşâk-ı müştâkı muhayyer keşf idüp râzın
Dem-â-dem mürgüzâr içre nevâ kim mürgi zâr eyler"
(v.23-b, 2.beyit)

"Nola sen serv-i hırâmâna karîb olsa rakîb
Ki olur gül-şen içinde gülile hâr dahı"
(v.34-a, 3.beyit)

"İderse dil beri 'âlem degül gam
Ola ger dil-ber-i hurrem bizümle"
(v.35-a, 3.beyit)

Böyle güzel beyitlerin yanında bazen yalın ve düz bir biçimde söylenmiş beyitlere de rastlanılabiliyor:

"Aç teferrüc kılmaga'ibret gözün kim yiryüzi
İ'tibâr ehline çok düdü temâşâ gösterür"
(v.25-b, 6.beyit)

"Râzı olup cefâlarına cevr çekdüğüm
Maksûdum ol habîb-i kulûbuñ rızâsıdur"
(v.45-a, 6.beyit)

Kısaca söylemek gerekirse Dîvân'da genel olarak sadebir dil kullanılmıştır. Ayrıca şiirlerin söylenişinde bir müzik, ses olayı göze çarpmaktadır.

C E M Ā L Ī D Ī V Ā N I ' N D A K U L L A N I L A N

E D E B Ī S A N Ā T L A R

Cemālî'nin yalın bir dili, Türkçe bir söyleyişi bulunması, onun edebî sanatları kullanması konusunda yanıltıcı olabilir. Aslında Cemālî edebî sanatlara, söz ve harf oyunlarına oldukça düşkündür. Dîvânı'nda görüleceği gibi, alışılmış sanatların dışında da bir takım sanatlar, harf ve sözcük oyunları denemiştir.

Bu bölümde Cemālî Dîvânı edebî sanatlar açısından tarandıktan sonra elde edilen sonuçlara göre, Dîvân'da en çok kullanılan sanatlardan en az kullanılan sanatlara doğru bir sıra izlenerek, Cemālî'nin kullandığı edebî sanatlar örneklerle verilmeye çalışılmıştır.

Cemālî Dîvânı'nda en çok rastlanan sanat, teşbih-tir. Bu da daha çok teşbih-i belîğ ve açık istiare biçimlerinde görülmektedir. Cemālî'nin teşbih ve istiarelere başvurması, şiirini anlam ve anlatım yönünden güçlendirmiştir.

Benzetme ögelerini, Dîvân'da yer alan beyitlerin neredeyse hepsinde görmek mümkündür. Aşağıda yer alan beyit, teşbih-i belîğ bir örnektir. Çünkü sadece benzeyen ve benzetilen ögeler yer almıştır. Birinci dizede kaşlar: benzeyen, yay: benzetilen ; ikinci dizede gamze: benzeyen, ok: benzetilendir.

"Kaşlarınuñ yayına gönül kurbân

Gamzeñ okına cân nişâr iy dost

(v.51-a, 4.beyit)

Yine aşağıdaki beyitin birinci dizesinde iki teşbih-i belığ, ikinci dizesinde de iki ağık isti-are vardır.Birinci dizede la'l: benzeyen, Kevser: benzetilendir.İkinci dizede benzeyen: diř, kullanılmamış sadece benzetilen: dűr kullanılarak ağık istiare yapılmıştır.Yine aynı dizede kanlı gűz yaşı: benzeyen kullanılmadan sadece benzetilen: mercan kullanılarak ikinci ağık istiare yapılmıştır.

Kevserini la'lűnűn cennet yűzűnde gűreli
Dűrrinűn dānesini gűzlerim mercān ider
(v.42-b, 3.beyit)

Ařađıda yer alan űçűncű űrnek beyit de benzetme yűnűnden zengindir.Birinci dizede hāl, yani sevgilinin yűzűndeki benler, dānelere, yani nohut, mısır, fasulye gibi kuřları avlamakta kullanılan taneli yiyeceklere benzetilerek teřbih-i belıđ yapılmıřtır.Ayrıca sevgilinin yűzű: benzeyen kullanılmayarak, sadece benzetilen: dām kullanılarak ađık istiare yapılmıřtır.İkinci dizede cān kuřa benzetilerek teřbih-i belıđ; yine sadece benzetilen:zűlf kullanılarak, benzeyen: avcı kullanılmadan ađık istiare yapılmıřtır.

Dāmına hāl dānelerin űađduđı bu kim
Can műrđin ol tuzadıle eyler űikār zűlf
(v.43-a, 2.beyit)

Hemen hemen her beyitte gűrebileceđimiz bu benzetmelerin dıřında, Dűvān'da dikkati űeken edebű sanatların bařında tezat ve cinas geliyor.Tezat sanatı, duygu ve dűřűncelerin daha űarpıcı ve net bir biĉimde

ortaya konmasını sağladığından, tezat sanatının bulunduğu beyitler, daha çarpıcı bir nitelik taşımaktadırlar.

Örneğin aşağıdaki beyitin birinci dizesinde bendene sözcüğü ile şeh sözcüğü ve ser sözcüğü ile pây sözcüğü arasında tezat vardır:

Cemâlî bendene rahm it sehā ki cevruñ ile
Şikestedür ser-i zülfüñ gibi ki pāye düşer
(v.50-b, 6.beyit)

Yine aşağıda yer alan beyitte vasl ile hicr ve virâne ile âbâd sözcükleri arasında tezat sanatı vardır:

Vaşluñla cemil olmazise cān-ı Cemâlî
Virâne gönül olmayısar hicrile âbâd
(v.51-b, 7.beyit)

Aşağıda yer alan altı çizili sözcükler arasında da tezat sanatı olduğu görülmektedir:

Fürkat sebinden irmezisem rüz-ı vuşlata.
Ahmezleyin helâke virür rāy-i intizār
(v.41-b, 6.beyit)

Āb-ı hayvānile şun iy sākî-yi sîmîn-beden
Cām-ı İskender ki ger meyyit içerse ola hayy
(v.51-b, 3.beyit)

Rakibe gel Müsülmān ol didüm redd itdi imānı
Bu merdūd olıcak kāfir nice mürtedd olur ya Rabb
(v.43-a, 6.beyit)

Dîvân'da bulunan şiirler cinas sanatı açısından da zengin bir özellik göstermektedir. Dîvân'da görülen cinas sanatı ve çeşitlerinin sıklığı, Cemâli'nin cinasa da düşkün bir şair olduğunu gösteriyor. Öyle ki bazan bir beyitte birkaç cinas görülebiliyor.

Örneğin aşağıda yer alan beyitte üç cinas birden yer almaktadır. Ve bu cinaslar, söylenişleri ve yazılışları bir olduğu için cinas-ı tam'a örnektir:

Müdâm derdile dil-dârum olısar dil-dâr
Müdâm-ı la' lûni emdür ki semmüme emdür
 (v.49-a, 3.beyit)

Beyitte müdâm sözcüğü, hem şarap hem daima; dil-dar sözcüğü, hem sevgili hem gönül alan; em sözcüğü, hem emmek hem ilaç anlamlarında kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitler de yine cinas-ı tam'a örnektir:

Dürerler defterin dürrüñ durur çün
 Kaçan gülsen dürerler dürlü dürlü
 (v.38-b, 3.beyit)

Bu beyitte, birinci olarak kullanılan dürerler sözcüğü, dürmek, kıvrıp bükme anlamında, ikinci olarak kullanılan dürerler sözcüğü ise inciler anlamında kullanılmıştır.

Ne nakşî kim baña oynardı ol nigâre didüm
 Ki ya'ni yâre öküşdür cigerde yâre didüm
 (v.40-b, 1.beyit)

Bu beyitte de birinci yâre sözcüğü sevgili, ikinci yâre sözcüğü yara anlamında kullanılmıştır.

Sürem ağıyarı kapusından eger serverümün
Yüzümi ayağı tozına sürem bigi gelür
(v.39-b, 5.beyit)

Burada da sürem sözcüklerinin birincisi, uzaklaş-
tırmak, ikincisi bir şeyi bir yüzeye sürmek anlamında
kullanılarak cinas-ı tam yapılmıştır.

Aşağıda yer alan beyitte görülen cinas ise, cinas-
ı mürekkeb'lerden cinas-ı mefruk'a örnektir.Çünkü ci-
naslı sözcüklerden birincisi "dil beri" iki ayrı söz-
cükten meydana gelmektedir:

Dil beri olup cihāndan bulalı sen dil-beri
İy dil-ārāmum dil ārāmum komaz giryān ider
(v.42-b, 4.beyit)

Burada da görüldüğü gibi birinci dizedeki birinci
sözcükler gönlün bir kenara çekilmesi anlamında, ikinci
cinaslı sözcük dil-beri ise sevgiliyi anlamında kulla-
nılarak cinas-ı mefruk yapılmıştır.İkinci dizede de bi-
rinci dil-aramum sözcüğü sevgili anlamında, ikinci dil
aramum sözcüğü ise gönül rahatım anlamında kullanılarak
cinas-ı tam yapılmıştır.

Aşağıda yer alan örnek beyitteki cinas ise, Arap
harflerine göre yazılışları aynı, harekeleri yani oku-
nuşları farklı olduğu için cinas-ı muharref'e örnektir:

Ben kul ol şāhile bī-şübhe koyaydum ruha ruh.
Yañılam oynumu līkin yeñilem bigi gelür
(v.39-a, 6.beyit)

Örnek beyitte görülen yanılama ve yenileme sözcüklerinin Arap harfleriyle yazılışları aynıdır: **كَلِمَة** : yanılama, **يَكْتَلِم** : yenileme. Bu nedenle yazılışları benzeyen, fakat okunuşları ve anlamları farklı olan sözcüklerle yapılan bu cinas, cinas-ı muharref grubuna girmektedir.

Cemâlî Dîvânı'nda, cinas-ı mükerrer adı verilen, cinaslı sözcüklerden birinin, ötekini son hecesiyle ses ve yazılış bakımından aynı olan sözcüklerle yapılan cinas da oldukça sık görünmektedir.

Örneğin aşağıda yer alan örnek beyitte cinaslı sözcüklerin son sesleri, eklenen sözcüklerle bir cinas-ı mükerrer oluşturmaktadır. Bu cinasa cinas-ı müzdevic de deniliyor.

Bir Tehemten-ten muzaffer-fer ü ferruh-ruh durur
Kim cihân cisminde 'âlem halkınuñ cânânıdur
(v.19-a, 3.beyit)

Şâh-ı 'âdil-dil Sikender-der Ferîdün-fer k'anuñ
Bendesidür ger cihânuñ kayser ü hâkanıdur
(v.20-b, 43.beyit)

Cemâlî Dîvânı'nda, mübalağa da sık görülen edebî sanatlardan biridir. Cemâlî şiirlerinde mübalağayı da ustaca kullanarak duygularını etkili bir biçimde anlatmayı bilmiştir.

Örneğin aşağıdaki beyitte Cemâlî, aşkının ateşinin dünyayı yakıp toprak ettikten sonra rüzgâra vere-

bileceğini, fakat buna göz yaşlarından meydana gelen denizin engel olduğunu söylüyor. Aslında Cemâlî, burda hüsn-i ta'lil sanatı da yapıyor.Çünkü aşk ateşinin cihanı yakmamasına sebep olarak göz yaşı denizini gösteriyor.

Cihānı āteş-i 'ışkum virürdi hāk idüp bāde
Velikin çeşmümüñ eşki bihārı sedd olur ya Rabb
(v.43-a, 4.beyit)

Aşağıdaki beyitte de sevgilinin yüzünün güzelliği karşısında bütün dünyada yaşayanların pervane olmasına şaşılmaması gerektiğini, çünkü sevgilinin güzel yüzünün bütün insanları ve cinleri aydınlatan bir ışık kaynağı olduğunu belirtiyor.Yine burda da sevgilinin yüz güzelliği karşısında cihan halkının pervane olmasına, sevgilinin yüz güzelliğinin ışık saçan bir kaynak olması sebep gösterilerek hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır.

Cihān halkı nola pervāne olsa
Cemālūñ çünkü şem'-i ins ü cānndur
(v.38-a, 2.beyit)

Yine aşağıda yer alan bu üçüncü örnek beyit de Cemâlî'nin mübalağa sanatını ustaca kullandığını gösteriyor.Cemâlî bu beyitte, ayrılık derdiyle gözlerinden akan yaşın bir deniz olduğunu, vücudunun da bu denizde bir gemi gibi yüzdüğünü mübalağalı bir biçimde anlatıyor.Hatta bu denizde alemin bile yok olabileceğini söyleyerek mübalağayı daha da geliştiriyor.

Hicrũñile gözlerũm yaşında cismũmdür gemi
 'Álemi ğark eyledür beñzer bu deryālar bize
 (v.36-a, 3.beyit)

Dîvân'da yer alan şiirlerde telmih de önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, Cemâli'nin Doğu kültürünü ve İslâmî bilgileri iyi öğrenmiş bir şair olduğunu gösteren diğer bir ögedir. Telmih, daha çok geçmişteki önemli olayları, önemli kişileri, toplumun malı olan atasözlerini anımsatmaya dayanan bir sanat olduğu için Cemâli, bu yolla şiirdaki anlatımını daha da zenginleştirmiştir.

Örneğin aşağıdaki beyitte geçen Mansûr ve dâr sözcükleri, "Ena'l-hak 'ben Tanrıyım' dediği için 922'de asılarak öldürülen ünlü mutasavvıf Hallac-ı Mansur"¹ı anımsattığı için telmih niteliği taşımaktadırlar.

Bugün ki kişver i 'ışk içre olmuşam Mansûr
 Hasûdı āteşe şaldum rakibi dāre didüm
 (v.41-a, 5.beyit)

Yine aşağıdaki beyitte geçen Hayber, Zü'l-fikâr sözcükleri, Hz. Ali'nin Hayber Kalesi Savaşlarını anımsattığı için telmih ögesidirler.

Ebrûsı Hayberinde olurdu Emir-i Şām
 Hindü-yı hāle çekmese ger Zü'l-fikār zülf
 (v.43-a, 5.beyit)

1. Canpolat, Mustafa, Mecmu'atü'n-nezâir, s.363, TDK Yayınları, Ankara, 1982.

Hicrũñile gözlerũm yaşında cismũmdür gemi
 'Álemi ğark eyledür beñzer bu deryālar bize
 (v.36-a, 3.beyit)

Dîvân'da yer alan şiirlerde telmih de önemli bir yer tutmaktadır.Bu durum, Cemâlî'nin Doğu kültürünü ve İslâmî bilgileri iyi öğrenmiş bir şair olduğunu gösteren diğer bir ögedir.Telmih, daha çok geçmişteki önemli olayları, önemli kişileri, toplumun malı olan atasözlerini anımsatmaya dayanan bir sanat olduğu için Cemâlî, bu yolla şiirdaki anlatımını daha da zenginleştirmiştir.

Örneğin aşağıdaki beyitte geçen Mansûr ve dâr sözcükleri, "Ena'l-hak 'ben Tanrıyım' dediği için 922'de asılarak öldürülen ünlü mutasavvıf Hallac-ı Mansur"¹ı anımsattığı için telmih niteliği taşımaktadırlar.

Bugün ki kişver i 'ışk içre olmuşam Mansûr
 Hasûdı āteşe şaldum rakîbi dāre didim
 (v.41-a, 5.beyit)

Yine aşağıdaki beyitte geçen Hayber, Zü'l-fikâr sözcükleri, Hz.Ali'nin Hayber Kalesi Savaşlarını anımsattığı için telmih ögesidirler.

Ebrûsı Hayberinde olurdu Emir-i Şām
 Hindû-yı hāle çekmese ger Zü'l-fikār zülf
 (v.43-a, 5.beyit)

1. Canpolat, Mustafa, Mecmu'atü'n-nezâir, s.363, TDK Yayınları, Ankara, 1982.

Cemâlî, Dîvânı'nın özellikle kasaid kısmında, iktibas sanatından da yararlanmıştı.Örneğin aşağıdaki beyitte Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fet-hine telmih yapılmış olup ikinci dize, Es-Sâf Süre-sinin 13. âyetinden iktibastır:

Sen şehicün hutbede okur hatîb
Nasrun min-Allâhi ve fethün karîb ²
 (v.21-b, V.beyit)

Yine aşağıdaki beyit de En-Necm Süresinin 17. âyetinden sözcükler alınarak yapılmıştır:

Mâzâg kuhliyile mükehhel durur gözün
 Nola fûâduñun sıfatı olsa mâtafa ³
 (v.2-b, 22.beyit)

Dîvân'da yer alan beyitlerinin büyük bir kısmın-da ikiden çok sanat bulunan Cemâlî, öteki edebî sanat-larla da güzel örnekler vermiştir.

Aşağıda yer alan beyit, açık istiarede başka mecaz sanatı için de iyi bir örnektir.Burada "ahsen-i takvim" gerçek anlamının dışında, insan anlamına kul-lanılarak mecaz yapılmıştır:

Oynadı gözüm ahsen-i takvimüñe bakdum
 Gâlib dilümüz şol leb-i 'unnâbile oynar
 (v.50-a, 4.beyit)

2. Kur'ân, Sure LXI, Es-Saf, âyet 13.

3. Kur'ân, Sure LIII, En-Necm, âyet 17.

Yine aşağıdaki beyit de kinaye sanatı için iyi bir örnektir. Bu beyitte sevgilinin sağı kaleme, yüzü gümüş bir sayfaya benzetilerek, sağın bu sayfada yazı yazdığı mecazlı bir biçimde kinaye yoluyla anlatılmıştır:

Gül-zār nüshası bu muhakkak ki oldu nesh
 Simin varakda yazalı hatt-ı gubār zulf
 (v.43-a, 4.beyit)

Teşhis sanatına örnek:

Kadd ü haddin gösterür yāruñ çemende serv ü gül
 Gonce oldur kim utanup ağızını epsem tutar
 (v.34-b, 2.beyit)

Gül-gonce ağızı egdi sabā eyle urdı kim
 Zahmı dilinde kanı dudāğındadır dağı
 (v.48-a, 3.beyit)

Yukarda örnek olarak verilen birinci beyitte gonce, utanarak ağızını kapayan bir insana, sevgiliye benzetilerek teşhis sanatı yapılmıştır. İkinci örnek beyitte de yine gül-gonce ağızına darbe yiyen bir insana saba, yani sabah rüzgârı ise vuran bir insana benzetilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

İham sanatına örnek:

‘Işkuñuñ haccı tavāfında çü sa’y eylemişüz
 Bu safādan dil-i mürīçe Süleymān olısar
 (v.45-b, 9.beyit)

Seyr itdi Sıfâhân u " Irāk irdi Hicâza
 Çininde saçınun
 Nev-rûz kılup rûz-ı "Acemden çeken âvâz
 Göstermege i" câz
 (v.46-a,46-b, 7.beyit)

Yukarda yer alan örnek beyitlerin birincisinde ,
 " haccı tavâfında " sözcükleri, hem gerçekten bir
 ibadet olan haccı tavâf ederek Ka'be'nin etrafında
 dönmek ve sevgilinin aşkıyla sevgilinin etrafında
 dönmek anlamında tüm beyiti anlam yönüyle ilgilendi-
 recek şekilde kullanıldığı için iham sanatı oluşturu-
 maktadır. İkinci örnek ise, Dîvân'ın Gazeliyyât bölü-
 münde yer alan ve beyitlerinin tümü iham sanatıyla
 yazılmış olan ikinci müstezaddan alınmıştır. Bu müs-
 tezad beyitinde de geçen Hicâz sözcüğü, hem Arabis-
 tan'da Mekke-i Mükerreme ile Medine-i Münevvere'nin
 bulunduğu bölge anlamında, hem de müzikte bir makam
 adı olarak, yine anlam yönünden tüm beyiti ilgilen-
 direcek şekilde kullanıldığı için iham sanatı oluş-
 turmaktadır.

Tevriye sanatına örnek:

Gidüp gam meclisümüz tola şâdî
Müdâm ola çü cām-ı Cem bizümle
 (v.35-a, 2.beyit)

Çeşme manzar mihriyle gül zâr olur
 Vaşl olıcak sen semen-simâyle
 (v.32-b, 6.beyit)

Yukarıda yer alan birinci örnek beyitte "müdâm"
 sözcüğü, şarap ve daima anlamlarında tevriyeli ola-

rak kullanılmıştır.Yine ikinci örnek beyitte görülen gül ve zâr sözcükleri, gülün ağlaması ve gül-zâr, yani gül bahçesi anlamlarına gelebilecek şekilde kullanıldığı için tevriyelidir.

Tenasüb sanatına örnek:

Zülfi sevdâsıyile olalı dil pîc-â-pîc
Târ u mâr oldu perîşândur u güm-râh henüz
(v.37-a, 2.beyit)

Çamzesi tîri kılaldan berü rûhı mecrûh
İrmedi zâhmuma merhem iderem âh henüz
(v.37-a, 3.beyit)

Ol lebi yâkûtile hoşdur Cemâlî 'îş idüp
Zevrak-ı la'lin içinde dürr ü mercân oynamak
(v.37-b, 7.beyit)

Mest olmasun mı cân-ı Cemâlî gözünleyin
Sâkisi la'lünün çü mey-i ergavân virür
(v.38-a, 6.beyit)

Aslında Cemâlî Dîvânı'nda tenasüb sanatı da oldukça geniş bir yer tutmaktadır.Öyle ki hemen her beyitte tenasüb sanatına rastlanabilir.Yukarda yer alan örnek beyitlerdeki altı çizili sözcükler, anlam bakımından birbirleriyle ilgilidir.Birinci beyitte saçla ilgili sözcükler; ikinci beyitte yara ile ilgili sözcükler; üçüncü beyitte değerli taşlarla ilgili sözcükler; dördüncü beyitte içki ve sarhoşlukla ilgili sözcükler bir araya getirilerek tenasüb yapılmıştır.

Hüsn-i Ta'lil sanatına örnek:

Sehvile gīsūlarına sünbül-i terdür dimiş
Ol sebebdendir nesimî kim dem-â-dem tutar
(v.34-b, 5.beyit)

Yüzüm izine sürdüğüme bu durur sebep
Kim hāk-i pāyi gözlerümün tütüyāsıdur
(v.44-b, 3.beyit)

Yukarda yer alan birinci örnek beyitte rüzgârın sevgilinin saçını tutmasına sebep olarak, yanlışlıkla sevgilinin saçlarına taze sünbül denilmesini göstererek hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. İkinci beyitte de aşığın yüzünü sevgilinin ayak izlerine sürmesine sebep olarak da sevgilinin ayağının tozu veya toprağının göze sürülen sürme olarak gösterilmesiyle hüsn-i ta'lil sanatı yapılıyor.

Leff ü neşir sanatına örnek:

Hüsn āsumānınuñ meh-i hursid-tal'atı
Milk-i letāfetün melik-i meh-likāsıdur
(v.44-b, 2.beyit)

Gem'iyetinde cānumuzun kalmadı huzūr
Dil-halvetinde kopdı cü gāvğā-yı intizār
(v.41-b, 2.beyit)

Yukardaki beyitlerde alt alta gelen sözcük grupları sıralı bir biçimde ve simetrik oldukları için leff ü neşir-i müretteb, yani düzenli leff ü neşir sayılır.

Ġam-ı sevdānũn esiri yaluñuz rũh degũl
Zũlfũnũn bendine dil oldu giriftār dahı
(v.34-a, 2.beyit)

Yukardaki beyitin birinci ve ikinci dizesinde yer alan ruh ilé dil, esir ile giriftar sözcükleri anlam bakımından birbirleriyle ilgili sözcüklerdir ve çaprazlama simetrik olarak dizilmişlerdir. Bu nedenle sıralı olmadığı için bunada leff ü neşr-i müşevveş, yani karışık leff ü neşir denir.

Sihr-i Helal sanatına örnek:

Görmeğiñün mişālini sev-i revānũnũn gözüm
Eyledi hāk-i pāyũne eşkini reşk-i Nil ü Şatt
(v.35-b, 4.beyit)

Sevdā-yı zũlfũnile vü dendānuñile dil
Bir bendedür ki halka kulağındadır dahı
(v.48-a, 2.beyit)

Yukarıdaki beyitlerin birinci dizesinde bulunan altı çizili, son sözcükler hem kendilerinden önce gelen sözcüklerle hem de kendisinden sonra gelen sözcüklerle anlamlı bir bütün oluşturdukları için bu beyitte sihr-i helal sanatı yapılmıştır.

İstifham sanatına örnek:

Yüzũn şems-i duhā didüm ne didüm
Gözũn ‘ayn-ı belā didüm ne didüm
(v.40-a, 1.beyit)

Aslında Cemālî, burada soru sormak amacıyla değildir. Sorularla güzel bir söyleyiş biçimi yakalamıştır.

Tekrir sanatına örnek:

Gül görüp gül-şende gül-rüyün saçu kılam diyü
Kîsesinden goncenün keffin tolu zer gösterür
(v.48-b, 3.beyit)

Yukardaki beyitte 'gül' sözcükleri tekrarlanarak tekrir sanatı yapılmıştır.

İştikaksanatına örnek:

Râzî olup cefâlarına cevr çekdügüm
Makşüdü ol habîb-i kulûbuñ rızâsıdur
(v.45-a, 6.beyit)

Lebünden olmazise çâre bend-i gîsüdan
Melâletile dil-i mübtelâ belâya düşer
(v.50-b, 4.beyit)

Yukarıdaki beyitlerde altı gizili sözcükler aynı kökten türemiş sözcükler oldukları için iştikak sanatı oluşturmuşlardır.

Bütün bu edebî sanatlardan başka Cemâlî Dîvânı'n-da oldukça ilginç sayılabilecek, alışılmışın dışında sanatlar da görülmektedir.Örneğin 48-b varağında yer alan gazel elif harfi kullanılmadan yazılmıştır.Aşağıya örnek olarak bu gazelin sadece birinci beyiti alınmıştır:

چشم خون ریزك كه صدم تیغ خنجر كستر
سر بسر حلینه دل ملکن مسكر كستر

Çeşm-i hūn-rīzuñ ki her dem tīg ü hancer gösterür
Ser-be-ser hükmine dil-milkin musahhar gösterür
(v.48-b, 1.beyit)

Yine bu gazelin arkasından aşağıya birinci beyiti alınmış olan mühmel, yani noktasız harflerle kurulmuş bir gazel gelmektedir:

مکر حصول و حصول اولدم مکر در
که روح سر سروره محل محرم در

Meger husūl-i vuşul oldu dem mükerremdür
,Ki rūh sırr-ı sürūra maḥall u maḥremdür
(v.48 b, 1.beyit)

Ayrıca Cemâlî Dîvânı'nın 49-a, 49-b varaklarında arasında yer alan ve beyitlerinin ikinci dizelerinin son sözcükleri eksik olan çok ilginç bir gazeli vardır. Cemâlî gazelin başında şu açıklamaları yapıyor: "Bu gazel merhūn ve maḥlūbū'l-evāyıldür ki evvel mısra' da degül mi lafzınun dälından ikincide ne demüñ nünından üçüncide mehüñ hāsından dördüncide revānuñ rāsından bişüncide tufeylüñ tāsından āḥirinden evveline okınup āḥir mısra'larıñ āḥirlerine virilse eksükleri temām olup mevzūn okınur" Bu açıklamaya göre birinci dizelerin ilk sözcükleri, belirtilen noktadan itibaren ters okunduğunda, ikinci dizenin sonundaki eksik sözcükler tamamlanmaktadır.

Beş beyitlik gazel, eksik sözcükleriyle şöyle yazılmıştır:

Nā-cinse degül mi zāt-ı yek-sān
Ol k'olmaya sin tenin

Nā-merde ne dem gelür gam-ı 'ışk
Derdini devā şanur

Nā-zî meh-i mihr-rûy dil-ber
Kıldı dil-i bî-günāh

Nārîn-i revāne gösterür nūr
Ol vaşl-ı cinān u hic

Nādir mi tufeylün iy Cemālî
Geldi mi cihāne kaḥ

Gazelin, açıklamalara göre tamamlanmış hali şöyle olmalıdır:

Nā-cinse degül mi zāt-ı yek-sān
Ol k'olmaya sin tenin(de sen can)

Nā-merde ne dem gelür gam-ı 'ışk
Derdini devā şanur (na-dermān)

Nā-zî meh-i mihr-rûy dil-ber
Kıldı dil-i bî-günāh(a mizān)

Nārîn-i revāne gösterür nūr
Ol vaşl-ı cinān u hic(r-i nîrān)

Nādir mi tufeylün iy Cemālî
Geldi mi cihāne kaḥ(t-ı merdān)

Mef Ū l Ū Me fâ i lün Fe Ū lün

Ayrıca Dîvân'da 49-b varlığında yer alan ve başlığında "mevkufü'l-evâyl", yani önceki harflerinin alıkonulmuş, tutulmuş olduğu bildirilen bir gazel vardır. Bu gazelin beyitlerinin ikinci dizelerinin sonunda belirtilen iki harf, bir sonra gelen beyitin ilk sözcüğünü oluşturmaktadır. Örnek olarak aşağıya bu gazelin ilk iki beyiti alınmıştır:

Vakt-i 'îş irdi getür 'uşşâka sâkî mîm ü yî
(Mey) lebinden tâ nevâ-yı lezzet ala lâm u bî

Lebleri yâdına ol yârûñ içilsün cām-ı Cem
Def tutup keffinde muṭrib nâle kılsun nûn u yî
(v.49-b, 1 ve 2.beyit)

Cemâlî, mühmel şiirlerinden farklı olarak menkut, yani noktalı harflerle kurulmuş şiirler de yazmıştır. Aşağıdaki kıt'a, noktalı harflerle yazılmış, menkut bir kıt'a dır.

زین تیخ حین حتن زینتی
بخشش فیضی خفی نیعی
بی غیش بفض غضب پیش بین
نغز نظیف تقی جنتی

Zeyn-i tenî Çin ü Hutēn zîneti
Bahşış ü feyzi hafî-yi niyyeti
Bî-gışş u buğz u gâzab u piş-bîn
Nağz u nazîf ü takî cenneti
(v.21-e, III.Kıt'a)

Cemâlî, bir harfi noktalı bir harfi noktasız olmak üzere bir kıt'a daha yazarak, adeta bu konudaki ustalığını göstermek istemiştir:

اچلیدن سحایه ذاتک ید
 خوب د شدی صفای صفوته خد
 نسب هشمیت وقایه قوی
 سنی کنی انساب اتد جد بر جد

Açalıdan saḥāya zātuñ yedd
 Hüb düşdi şafā-yı şafvete ḥadd
 Neseb ü ḥişmet ü vefāya kavî
 Seni key enseb itdi cedd-ber-cedd

(v.11-b, II.Kıt'a)

Harflerle oynamayı seven Cemâlî, Arap Alfabesindeki harflerin tamamını, her harfi bir kez kullanmak üzere bir beyit oluşturmuş ve bu konudaki ustalığını açıkça ortaya koymuştur:

مُثَبِّتِ فَيْضٍ مُّوَشَّرِ ظَلِّ نَعْدَا
 قَطْعِ سَكْرٍ صِلَامِ جَنْدِ غَزَا

Müḡbit-i feyz ü hūşı Zıll-ı Hudā
 Kaṭ' -ı sekr ü şalāḥ-ı cünd-i ğazā

(v.21-a, IV.Beyit)

Kuşkusuz şiirlerinden dilbilgisi konusundaki bilgisinin çok iyi olduğu anlaşılan Cemâlî, Dîvânı'nda leb-değmezden başka okurken dilin kıpırdamadığı dil-değmez diyebileceğimiz bir örnek de vermişti:

Aşağıda yer alan beyit leb-değmeze bir örnektir:

‘Ayn-ı ‘asākirde şehīr-i diyār
Tīg-keş-i ‘asker-i leşker-şikār
(v.21-a, II.Beyit)

Bu beyit de dil-değmeze bir örnektir:

İmām -ı emām u hümām-ı hümū
Muhibb-i mahābib-i hubb u vefā
(v.21-a, I.Beyit)

Cemâlî, harflerle değişik biçimlerde sanat yapmaya çalışmıştır. Bazan onların biçimlerinden de anlam çıkarmaya çalışır. Örneğin aşağıdaki beyitte, lam-elif (ل) harfini öpüşen ve kucaklaşan iki sevgiliye benzetmektedir:

Ḳaddümūñ lāmīna fāl itdüm elif kāmētūñi
Bu nişāndur ki yine būs u kenār olsa gerek
(v.41-a, 4.beyit)

Aşağıdaki beyitlerde de bazı harfler sırayla, bazıları ipuçlarıyla sıraya konulmuştur. Örneğin birinci beyitin ilk dizesinde ayın, şın ve kaf harfleriyle "ışk" sözcüğü; ikinci dizesinde "hamd" (حمد) sözcüğüne, mim ve ha (م) ve (ح) eklenmesiyle "Muhammed" (محمد) sözcüğü elde edilmektedir:

‘Ayn-ı ‘ulā vü şın-ı şeref kāf-ı kadrile
Dāl itdi hāyı hamdūñe tekrār mīm ü hā
(v.8-b, 38.beyit)

İkinci beyitte ise, sırayla mim, sad, ta ve fa harf adları verilerek Mustafa ismi oluşturulmuştur:

Çün mim-i mecd ü şād-ı şafā t̄ā-yı tayyibe
Fā-yı vefāya irdi 'ayān oldu Muştafā
(v.8-b, 37.beyit)

Bu iki beyit, Cem Dilçin'in 1983'te TDK Yayınları arasında çıkan "Örneklerle Türk Şiir Bilgisi" adlı kitabının 491 ve 492. sayfalarında da yer almaktadır. Cem Dilçin, kitabının edebî sanatlar bölümünde Cemâlî Dîvânı'ndan aldığı anlaşılabilir beyitlerle kinaye, istikak, mühmel ve tarsi sanatlarına da örnekler vermiştir.

Cemâlî Dîvânı'nda üç de muamma yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyit, Fâtih Sultan Mehmed adına düzenlenmiş bir muammadır:

Rumh Sultân ki ola fethile cāvid ebed
Evvel āhir meded irsün ki kabül itmeye red
(v.21-a, III.Beyit)

Bu muamma beyitinde, "Rumh" (ر م ح) sözcüğüne "meded" eklenince ortaya (م د ع د) harf dizisi çıkar. Bu harf dizisinin başındaki ve sonundaki harflerin oluşturacağı 'red' (ر د) sözcüğü, kabul edilmeyip, harf dizisinden atılınca geriye "Muhammed" (م ح م د) adı kalır.

Cemâlî, aşağıdaki kıt'ada da İstanbulun fethine tarih düşürmüştür. Kıt'anın son dizesinin ebced hesabıyla toplamı 857 sayısına vermektedir. Bu da Hicrî tak-

vime göre, İstanbul'un fetih tarihidir:

Hâşıl-ı milk şâh u bâkî bād
 Mâh u mihreş nedîm ü sâkî bād
 Feth-i Kostantıniyye' rā tārîh
 Kām-ı şeh iy hemîşe bâkî bād
 (v.21-b, V.Kit'a)

(ك)20 + (ا)1 + (م)40 + (ش)300 + (ه)5 + (ل)1 +
 (ع)10 + (ه)5 + (م)40 + (ع)10 + (ش)300 + (ه)5 +
 (ب)2 + (ا)1 + (ق)100 + (ع)10 + (ب)2 + (ا)1 (د)4 =
 857

Aşağıdaki kıt'a da mühmel, tersi , tecnis ve isti-
 kak olmak üzere dört ayrı sanatı birarada bulundurması
 bakımından ilginç bir örnektir:

Ol mâlik-i milk ü mâh-ı 'âlem
 Ol sâlik-i silk ü râh-ı âdem
 'Âdil-dil ü kâmil ü mükemmel
 'Adem-dem ü ekrem ü mükerrrem
 (v.11-b, I.Kit'a)

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı
 gibi Cemâlî de kendi dönemine kadar gelen örnekler-
 den yararlanarak Diva Şiiri geleneğine uymaya çalış-
 mış, ustalık göstermek amacıyla sanata çok önem ver-
 miş; hatta kendisi de birtakım sanatlar geliştirmeye
 çalışarak, Divan Şiirinin oluşumunda edebî sanatların
 önemli yer tuttuğu uslûp anlayışına katkıda bulunmuş-
 tur.

V E Z İ N

Arapça ve Farsçayı şiir yazabilecek kadar iyi bilen Cemâlî, aruz veznini de iyi kullanmıştır. Sözcük seçimi ve sözcüklerin birbirine uyumu raslantı değildir. Şiirlerinde aruz kuru sayılan zihaf, ancak birkaç yerde görülmektedir. İmâleye ise daha çok Türkçe sözcüklerde rastlanılmaktadır. Aslında bu da, Cemâlî'nin Türkçeyi aruza uydurma çabasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Dîvân'daki şiirlerin, yerinde yapılan ulamalarla kendine özgü bir ahenk kazandığı da görülmektedir.

imâle imâle imâle zihaf
Bîgâne ölür İse cihân bû Cemâlîye
Ne gussa dost çünki anuñ âşinâsıdur
imâle (v.44-b, 45-a, 7.beyit)
Me fâ i lû Fâ i lâ tû Me fâ i lû Fâ i lûn

zihaf imâleimâleimâle
Cemâlî dost safâsına olalî meşgûl
Hemân cihânda işümüz ferâgat olmışdur
imâle (v.43-b, 9.beyit)
Me fâ i lûn Fe i lâ tûn Me fâ i lûn Fa' lûn

imâle imâle
Bû Cemâlî çün cemâlûñ şem'inē pervānedür
'Akibet 'ışkuñ odına yanasıdur dostum
imâleimâleimâle
(v.51-a, 7.beyit)
Fâ i l' tûn Fâ i lâ tûn Fâ i lâ tûn Fâ i lûn

Yukarıdaki beyitlerde imâle sıklığı açıkça görülüyor. Bazan bu imâleler, ikinci ve üçüncü örnek beyitte olduğu gibi arka arka gelmektedir. Ayrıca, e, ı, o, ü, seslerinin uzatılmasıyla yapılan imâlelerin pek hoş olmadığı da görülüyor.

Cemâlî Dîvânı'nda vezin gereği görülen bir olay da -Contraction-, kaynaşmadır. Dîvân'da bu olay, iki biçimde görülüyor. Birincisi ne ve ola sözcüklerinin birleşmesiyle 'e' sesinin düşerek "nola" sözcüğünü oluşturması biçimindedir. İkincisi ise, 'ki' bağlacının ünlü bir sesle başlayan bir sözcükle birleşmesi sonucu oluşur.

Birinci ses kaynaşmasına örnek:

Nola bilmedümise şimdî bilem bigi gelir
(v.39-a, 3.beyit)

Nola fuadunun sıfatı olsa matafa
(v.2-b, 22.beyit)

İkinci tip ses kaynaşmasına örnek:

K'âyîneler nefesden her dem olur perişân
(v.23-a, 23-b, 3.beyit)

Her çiçek kim açılır benzer k'idir devrân-ı gül
(v.15-a, 1.beyit)

Anı ister k'öldürem kan eyleyem kan üstine
(v.42-b, 7.beyit)

Aşağıya Cemâlî Dîvânı'nda kullanılan aruz kalıplarının bahirlere göre bir dökümü çıkarılmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi Cemâlî Dîvânı'nda en çok Remel Bahrinin kullanıldığı görülüyor. Bundan başka Cemâlî, Dîvânı'nda Hezec ve Muzari Bahirlerindeki kalıpları da çokça kullanmıştır.

A. H e z e c B a h r i :

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Kaside 8,
Gazel 14, 31.

Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün
Kaside 1, 3.
Gazel 2, 1, 23, 46, 50.
Müstezad 1, 2.

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün
Kaside 5.
Gazel 10, 18, 19, 24, 52.
Kit'a-i Kebire 7.
Beyt VI.

Me û lü Me fâ î lün Fe û lün
Gazel 44.
Kit'a I.

Mef û lü fe û lün
Müstezad 1, 2.

B. R e c e z B a h r i :

Müs tef i lün Müs tef i lün Müs tef i lün
Kit'a VI. (Arapça) .

Müf te i lün Me fâ i lün Müf te i lün Me fâ i lün
Gazel 11.

C. R e m e l B a h r i :

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün
Kaside 5, 10, 14.
Gazel 5, 6, 8, 12, 16, 29, 30, 37, 42, 45, 48, 51.
Kit'a-i Kebire 2.

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün
Gazel 3, 4.
Kit'a-i Kebire 9, 11.
Kit'a VII. (Farsça)

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
Gazel 7, 9, 13, 15, 20, 21, 22, 26, 28, 38
Beyt III.

Ç. M u z â r i B a h r i :

Mef û lü Fâ i lâ tû Me fâ î lü Fâ i lün
Kaside 1, 2, 3.
Gazel 17, 27, 32, 35, 36, 40, 41.
Kit'a-i Kebire 3, 4.
Kit'a VIII.

Mef û lü Fâ i lâ tün Mef û lü Fâ î lâ tün
Kaside 7.

D. M ü c t e s B a h r i :

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
 Kaside 4, 11, 13.
 Gazel 25, 33, 39, 43, 47.
 Kit'a-i Kebire 5, 6, 10 (Farsça).

E. S e r i B a h r i :

Müf te i lün Müf te i lün Fâ i lün
 Kit'a-i Kebire 8.
 Kit'a III.
 Beyit V.

F. C e d i d B a h r i (B a h r -i H a f i f) :

Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
 (Fâ i lâ tün) (Fa lün)
 Gazel 34, 49.
 Kit'a II, IV, V.
 Beyt IV, VII.

G. M ü t e k a r i b B a h r i :

Fe û lün Fe û lün Fe û lün Fe û l
 Beyit I.

H. T a v i l B a h r i :

Fe û lün Me fâ î lün Fe û lün Me fâ î lün
 Kaside 12 (Arapça).

K A F İ Y E

Dîvân Şiirinde vezinden sonra ahengi sağlayan en önemli öge kafiyedir. Kafiyede ses uyumunun belirgin olması ve kulağı doldurması gerekir. Bunun farkında olan Cemâlî, Dîvânı'nda yer alan 92 kadar şiirinin 57'sinde tam kafiye, 12'sinde zengin ve tunç kafiye kullanmıştır. 17'si ise yarım kafiye ile kurulmuştur. Dîvân'da ustaca kurulmuş cinaslı kafiyelere de oldukça sık rastlanmaktadır.

Şiirlerinden anlaşıldığına göre, ses uyumuna dikkat eden Cemâlî, şiirde ahengi sağlayan önemli bir öge olarak redifi de oldukça sık kullanmıştır. Öyle ki 92 kadar şiirinin 61'i rediflidir. Bu, Dîvân'da yer alan şiirlerin üçte ikisi demektir. Ve bu rediflerin 9'u iki veya üç sözcükten meydana gelmiştir. Cemâlî, redifle sağlanan ahengin dışında ayrıca, aynı redifleri tekrarlayarak da şiirine ahenk katmaya çalışmıştır.

Aşağıda üç sözcükten meydana gelen ve bazıları tekrarlanan redif örnekleri görülmektedir:

Yüzüñ şems-i duhâ didüm ne didüm
Gözüñ 'ayn-ı belâ didüm ne didüm
(v.40-a, 40-b, 1.beyit)

Dilî gamzen şehirler dürlü dürlü
Döker yaşum şehirler dürlü dürlü
(v.38-b, 1.beyit)

Sen hûb u humâr oynamacuk hoşça degül mi
Ben zâr u nizâr oynamacuk hoşça degül mi
(v.40-a, 1.beyit)

Bazan mütekarrin, yani arka arkaya gelen kafiye çeşidi de görülmektedir:

Ruḥı ol rüy-ı gül-zāruñ ne ra'nā hadd olur ya Rabb
 Boyı ol mäh-ı ruḥsāruñ ne zībā ḳadd olur ya Rabb
 (v.42-b,43-a, 1.beyit)

Cemâli, Edebî Sanatlar Bölümünde de görüldüğü gibi cinas yapmaya meraklı bir şairdir. Bu nedenle şiirlerinde cinaslı kafiye örnekleri de sıkça görülüyor. Örneğin Dîvân'da 35-a, 35-b varaklarında yer alan gazelde "dem" sözcüğü, aşağıya alınan beyitlerde de görülebileceği gibi dört değişik anlamda kullanılmıştır:

Olaldan yārtümüz hem-dem bizümle
 Geçer hoş hem dil ü hem dem bizümle

 Helāl eylemeyen kanın nigāre
 Harām olsun urursa dem bizümle

Şabā serve irürmiş vaşf-ı ḳaddin
 Tutarsa tañ mı anı dem bizümle
 (v.35-a, 35-b, 1,4 ve 5.beyitler)

Aşağıdaki beyitler de yine cinaslı kafiye için birer örnektir:

Dile gül-zār u ruḥuñ bāğ-ı irem bigi gelür
 Aña meyl eyledüğüm buña irem bigi gelür
 (v.39-a, 39-b, 1.beyit)

Baña çün dost tapuñdur şanemā yār dahı
 Cigeri ğamzenile yarala vü yar dahı
 (v.34-a, 1.beyit)

Yukarda yer alan örnek beyitlerin birincisinde, ilk dizedeki İrem sözcüğü, Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bahçeler anlamında, ikinci dizedeki sözcük ise erişmek, ulaşmak anlamında kullanılarak cinas yapılmıştır. İkinci beyitte de yar sözcüklerinin birincisi sevgili, ikincisi yarmak eyleminden emir yapılmış ve 'yara aç' anlamında kullanılarak ine cinaslı kafiye yapılmıştır.

Cemâlf, ustaca kullandığı bu kafiyelerin yanısıra bazan kulağı tam doldurmayan seslerle de kafiye yapmıştır:

Sākī bahār mevsümidür cām-ı Cem getir
Güş-ı hasûda nüşile peygām-ı gam getir
(v.44-a, 44-b, 1.beyit)

Ḳaddümün nünına zülfün çü kalem bigi gelür
Dāldur gam ki bu sevdāda kalam bigi gelür
(v.39-a, 1.beyit)

Kısaca söylemek gerekirse Cemâlf, Divânı'nda yer alan şiirlerinde, kulağı doldurmayan birkaç kafiyenin dışında, kafiye de ustaca kullanmış, güç kafiye örnekleri vermiştir. Ayrıca şiirlerinde redif ve cinaslı kafiyenin özel bir yeri vardır.

S O N U Ç

Cemâli ve Divânı hakkında buraya kadar verilen bilgileri şöylece özetleyebiliriz.Şairin asıl adı Bayezid'dir Cemâli mahlasını sonradan almıştır.Hüsrev ü Şirin zeylinin başlığından da anlaşılacağı gibi Cemâli,büyük bir olasılıkla Karamanlı'dır ve Karaman'ın kültürlü ailelerinden birine mensuptur.Tahminen 1410 ve 1412 yılları civarında doğmuş ve yine büyük bir olasılıkla dayısı olan Şeyhi'nin yanında yetişmiştir.Bursa'daki bazı kitâbelerde yer alan beyitlerinden,onun bir süre de Bursa'da yaşadığı anlaşılmaktadır.Latifî'nin bilindiğine göre,Fatih Devrinde İstanbul'a gelmiştir.Divân'ın sonunda yer alan mesneviden anlaşıldığına göre,1478'de Fatih'le Arnavutluk Seferine katılmıştır.Divânı'nı da tahminen 1478'den sonra tamamlamıştır.Tezkireciler,II.Bayezid devri sonlarında öldüğünü yazıyorlarsa da,Divân'ında ne Fatih'e mersiye,ne II.Bayezid'e methiye bulunduğundan yola çıkarak,Fatih Devri sonlarında veya II.Bayezid devri başlarında ölmüş olabileceği de düşünülebilir.Bursalı Tahir,mezarının Edirnekapısı dışında Emir Buhari Tekkesi yakınında bulunduğunu yazıyor.

Cemâli ile ilgili önemli bir nokta da onun Şeyhoğlu ile karıştırılmasıdır.Sehi Bey Tezkiresiyle başlayan bu yanlışlık,Türk Ansiklopedisi,Meydan Larousse gibi günümüz ansiklopedilerinde de ortarak sürmektedir.

Cemâli'nin Divânından başka 1446 tarihinde yazdığı bir adı da Hümâ vü Hümâyûn olan ve Hümâ ile Hümâyûn arasındaki aşkı anlatan Gülşen-i Uşşak adlı bir mesnevisi ; 1455/1456 tarihinde yazdığı dini konuları işleyen"Mif - tahü'l-Ferec" adlı manzum bir eseri ve acaib sanatlarla

dolu iki risâlesi vardır.Şairin eserleri arasında Şeyhî'nin Hürev ü Şirin'ine yandıktan zeyli ; nazire mecmualarında yer alan 17 gazelini ve bir ferdini de sayabiliriz.Ayrıca Şehî Tezkiresinde yer alan iki,Latîfî Tezkiresinde yer alan üç beyitini ve üç beyitlik bir şiirini de bunlara ekleyebiliriz.

Cemâlî,Şair Necâtî'nin bile kendisine örnek alınacak bir usta kabul ettiği Şeyhî'nin yanında yetişmiş ve onun etkisinde kalmıştır.Fakat daha sonra Divânındaki şiirlerinden de anlaşılacağı gibi kendisine özgü bir uslûba kavuşmuştur.Şehî Bey ve özellikle Latîfî ,onun uslûbunu övmekte ve şöhret bulmamasına şaşmaktadır.

Cemâlî'nin Eski Anadolu Türkçesinin hemen bütün özelliklerini taşıyan sade bir dili vardır.Kasidelerinde ve sanata önem verdiği kıt'a ve beyitlerde Arapça, Farsça sözcük ve tamlamaların yoğunluğu dikkati çekecek ölçüdedir.Fakat bu durum Türkçe söyleyiş ve anlatımı etkilememektedir.Gazellerde ise Türkçe sözcük ve deyimlerin bol olduğu görülmüyor.Ayrıca alliterasyonlu, bir söyleyiş,Cemâlî'nin uslûbunun en belirgin özelliklerinden biridir.

Cemâlî Divânında 14 Kaside,methiye niteliğinde 10 Kıt'a-i Kebire,8 Kıt'a,7 beyit,2 Müstezad ve 52 gazel yer almaktadır.

Ayrıca Cemâlî'nin uslûbunu belirleyen diğer özelliklerden biri de şiirlerinde teğbih,tezat,cinas ve mübalağa sanatını oldukça çok ve yerinde kullanmasıdır.

Genel olarak vezne hâkim bir şairdir, ama Türkçe sözcüklerde imâle sıklığı dikkati çekiyor. Diğer bir ahenk unsuru olan kafiye ve redifi, kulağı doldurmayan birkaç kafiyenin dışında oldukça iyi kullanmıştır.

Sonuç olarak Cemâlî, 15. yüzyılda kuruluşunu tamamlayan Divân şiiri geleneğinin kültürlü, bilgili şairlerinden biridir. II. Murad'a yazdığı Gülşen-i Uşşak mesnevisinden ve Fatih Sultan Mehmed'e yazdığı "Miftahü'l-Ferec" adlı manzum eserinden saraya yakın bir şair olduğu anlaşılıyor. Böylece bir ortamda kuşkusuz çok daha iyi şiirler yazabilir, eserler verebilirdi. Ama Cemâlî, güzel şiirleri olmasına rağmen kendisinden sonra gelen şairler üzerinde önemli bir etki yaratmayan ve fazla tanınmayan bir şair olarak kalmıştır.

K A Y N A K Ç A

- Akün, Ömer Feruk, İslâm Ansiklopedisi, C 11.S.481-485,
M.E.Basımevi, İstanbul
- Arguvanlı, Jale, Cemâli Divânı (inceleme), (27-b, 54-a varakları
arası) A.Ü. D.T.C.F., Türk Dili Kürsüsü, 1974-1975 Bitir-
me Tezi.
- Banerlı, Nihad Semi, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1.S.470,
471, M.E.Basımevi, İstanbul 1971.
- Belviranlı, Ali Kemal, Aruz ve Ahenk, Selçuk Yayınları, İstanbul
1965
- Besen, Tanju, Tuhfe-i Nailî (1-252 sayfaları arası), Lisans
Tezi, A.Ü. D.T.C.F. Ankara, 1985
- Bursalı, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.II., İstanbul
1972
- Canpolat, Mustafa, Mecmû'atü'n-neze'ir, T.D.K. Yayınları, Ankara
1982
- Canpolat, Mustafa, Kendisinde bulunan 16.yüzyıla ait bir şiir
mecmuası, v.99-a
- Cemâli, Divân-ı Cemâli, Kayahan Erimer Kitaplığı .
- Cengiz, Halil Erdoğan, Divan Şiiri Antolojisi, Milliyet Yayınla-
rı, İstanbul Nisan 1972.
- Çanga, Mahmud, Mu'cem'ül-Müfehres Tercümesi, Timaş, İstanbul 1986
- Çavuşoğlu, Mehmed, " Kaside " Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı
II), Sayı: 415, 416, 417, S.17-77, T.D.K.Yayınları, Ankara,
Temmuz, Ağustos, Eylül 1986.
- Çavuşoğlu, Mehmed, Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili, Millî Eğitim
Basımevi, İstanbul 1971
- Demirbağ, Ahmet, Cemâli Divânı (inceleme), (1-b, 27-a varakları
arası), A.Ü. D.T.C.F., Türk Dili Kürsüsü 1974-1975 Bitir-
me Tezi.

- Demirtaş, Feruk Kadri, "Fatih Devri Şâirlerinden Cemâli ve Eserleri", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.IV.S.3, S.191-213, İstanbul.1951.
- Deny, Jean, The Encyklopedia of İslâm, C.4, S.291,293, Leiden 1960
- Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara 1984.
- Dilgin, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, T.D.K. Yayınları, Ankara 1983.
- Dilgin, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, T.D.K. Yayınları, Ankara 1983.
- Ergun, Seadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.3., S.979-982, İstanbul [Tarihsiz]
- Erimer, Kayahan, "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1973-1974, S.265-281., T.D.K. Yayınları, Ankara 1974.
- Eyüboğlu, E.Kemal, " On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler." Birinci Kitap, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş., İstanbul 1973.
- Faik Reşad, Târih-i Edebiyât-ı Osmaniye ,C.I., İstanbul 1329.
- Fâ'izî, Kafzâde, Zübdetü'l-eş'âr, (Millet Ktb.1325) Milli Kütüphane, Mikro Film Arşivi.
- Gibb, E.J.W., A History of Ottoman Poetry, C.III., London 1904.
- Hekimoğlu İsmail ; Yeğin, Abdullah; Badıllı, Abdülkadir; Çalım, İlham, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat, Türdav A.Ş., İstanbul 1985.
- Hıfzı Tevfik, Hamâmizâde İhsan, Hasan Âli, Türk Edebiyatı Numuneleri, Millî Matbaa, İstanbul 1926.
- İsen, Mustafa, Şehî Bey, Tezkire, "Haft Behişt", Tercüman 1001 Temel Eser, 152, İstanbul 1980.
- İz, Fahir, Eski Türk Edebiyatında Nazım, İstanbul 1967.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuara, C.I. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966.
- Köprülü, Fuad, Eski Şairlerimiz, Divân Edebiyatı Antolojisi, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1949.

- Köprülü,Fuad,Türk Edebiyatı Tarihi,Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980.
- Köprülü,Fuad, "Aruz",İslâm Ansiklopedisi,C.1 S.625,653.,Mearif Matbaası,İstanbul 1940.
- Köprülü,Fuad, " H'va_cüy-i Kirmâni ", İslâm Ansiklopedisi,C.5/1 S.38, Milli Eğitim Basımevi,İstanbul 1950.
- Kut,Günay, The Tezkire By Sehî Beg, Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard 1978.
- Kut,Günay ; Bayraktar,Nimet,Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,Ankara,Aralık 1984.
- Latîfî,Tezkire-i Latîfî, İkdâm Matbaası,Dersâdet 1314.
- Levend,Agah Sırrı, "Fâtih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı", Türk Dili Dergisi, C.2, Sayı:20,S.503. Ankara 1953.
- Levend,Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, C.1,Giriş,Türk Tarih Kurumu Yayınları,Ankara 1984.
- Mehmed,Süreyya, Sicilî Osmanî (Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye) C.II., İstanbul 1311.
- Mengi,Mine, Divan Şiirinde Rindlik, Ankara 1985.
- Meyden-Larousse, C.2,S.845 , Meyden Yayınları,İstanbul 1969.
- Meyden-Larousse, C.11,S.772,Meyden Yayınları ,İstanbul 1969.
- Molla Kâtip Çelebi, Keşfü'z-zünûn ,C.II.,İstanbul 1311.
[Ç.Ü. Merkezi Kütüphane 412.567/568]
- Özkırımlı,Atilla, Edebiyat İncelemeleri Yazıları I,Cem Yayınevi İstanbul 1983.
- Özkırımlı,Atilla,Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,C.1,S.274, Cem Yayınevi,İstanbul 1982.
- Özön, Mustafa Nihat,Osmanlıca Türkçe Sözlük, İnkilâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1979.
- Riyâzî,Mehmed,Riyâzü'ş - şu'ara .S.44,Millî Kütüphane,Mikro Film Arşivi,1346.
- Şemseddin Sâmi, Kâmûsü'l-â'lâm,C.III.,S.1833, İstanbul 1308, [M.1891]
- Tarlân,Ali Nihad,Necatî Beg Divânı,Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1963.

- Terlan, Ali Nihad, Ahmed Paşa Divânı , Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1966.
- Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrin'i, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980.
- Timurtaş, Faruk Kadri, Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrin'i, İnceleme-Metin, İstanbul Üniversitesi Yayınları , İstanbul 1963.
- Tolasa, Harun, " 15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Meşnevîleri", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Sayı:1. S.1 , İzmir 1982.
- Türk Ansiklopedisi, C.10, S.145,146, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960.
- Unat, Faik Reşit, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Klavuzu, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Kütahya Şehri, İstanbul 1932.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.II. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Yavuz, A. Fikri, Kur'an-ı Kerim ve izahlı Meâlî Âlisi , Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık A.Şti., İstanbul 1976.

C E M Ā L Ī D Ī V Ā N I

- T r a n s k r i p s i y o n l u M e t i n -

1-b

El kaşidetü'l-faşiha fi'l-tevhîdi'l-
hikemi ve'n-naşiha

- 1 Enfās-ı nesīm itmegiçün 'ālemi ihyā
Pîr-i dem-i şubh okıdı da'vāt-ı Mesîhā
- Ferrāş-ı harem şaldı yine ferş-i zümürriid
Nakkaş-ı kerem kıldı yine nakşını ziba
- Şāh-i şecerüñ virdi şabā pâyine halhāl
Berg-i semenüñ kıldı hevā rengini ra'nā
- Sultānlig idüp tutdı kamer milkini şāmuñ
Mūsā gibi gün göstereliden Yed-i Beyzā
- 5 Düzdükce seher nağme-i Dāvudiye sâzın
'Uşşāk u muhayyer kılur elhān-ı hoş-āvā¹
- Dirler ki safâyile gelür bâğa şabāyi
Ezhārile zeyn oldi meger dāmen-i şahrā
- Bād-ı seheri āb-ı revān üzre dem-ā-dem
Oldı bu muhakkak ki yazar hatt-ı müsennā

2-a

İy menbâf-ı mekârim-i ahlāk kim ola
Kim eyleye tapuña kemā-yenbağı du'ā

Me fâ î lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe î lün

1.5.dizede yer alan "hoş-āvā" sözcüğünün aslında
"hoş-nevā" veya "hoş-hevā" olması daha uygundur.

Yazdı berāt-ı kadrũni levh̄ üstine kalem
Kıldı felekde cümle melek medhũne senā

- 10 Keşşāf-ı müşkilāt özüñdür ki yüzũni
Mısbāh-ı zav'u şems-i şeref eyledi Hüdā

Ser-leşker-i hidāyet olursan 'aceb midür
Hādī çün eyledi seni Sultān-ı Enbiyā

Māhı işāret ile çü şakķ eyledũñ ne tañ ²
Nuruñ katında Şems-i Duhā ger ola Sühā ³

Hem ma'den-i sehāsın u hem menba'-ı kerem
Hem hān-ı āsfiyāsın u hem cān-ı evliyā

Mūsā elinde gerçi 'asā ejdehāydı
Hiç eylemedi tapuña aşılığ ejdehā

- 15 Ruh tutdığı saña ümerānuñ 'aceb mi kim
'Ālī kapuñda iy niçe şehler durur gedā

Sultān-ı milk-i dīn tapuñdur ki haşre dek
İcrā-yı şer'ũñile olur cümle mācerā

2.Kur'ân, Sure LIV, El-Kamer, âyet 1.

3.Kur'ân, Sure XCI, Eş-Şems, âyet 1.

Nā-mihr olur ruḥuñ ki şehā ḥüsn-i vechile
Toldurū fersī 'arşa degin nūrile ziyā

Kaddūn durur çü serv-i gülistān-ı festakim
Luṭfiyle sidreden nite olmaya müntehā

2-b

Şekl-i elif ki vech-i melîḥünde vardır
Şakḳ-ı kamerde rüṣen ider hatt-ı istivā

20 Çün 'arizuñda sünbüleler gördi ne 'aceb
Meh müsterilik itse olup mihrübān aña

Ve'ş-şemsi rüyuñile me'ārī kılar beyān 4

Ve'l-leyli müyuñile kināyet olur şehā 5

Māzāg kuhliyle mükeḥḥel durur gözüñ 6

Nola fuāduñuñ şıfatı olsa mātafā

'Alem mu'atṭar olduğı budur ki müyuñuñ

Sevdāyisi vü nāfe-güşāsu durur şabā

Āhū-yı mestdür ki kenārında 'aynuñuñ

Sünbüllerile aşlıdur nāfe-i Ḥiṭā

25 Başuñda 'ayn-i 'izzetile rey-i rif'atūñ

Çün dāl-i devlet oldu şabā diyē kimse lā

4. Kur'ân, Sûre XCI, EŞ-Şems, âyet 1.

5. Kur'ân, Sûre XCII, El-Leyl, âyet 1.

6. Kur'ân, Sûre LII, En-Necm, âyet 17.

Zātuñ şerîf oldu şehâ 'unsuruñ laţîf
İzüñ tozu anuñçün olur çeşme tütüyâ

İns ü melek şafâñile âşüfte-i heves
Mihir ile mah şevküñile zerre-i hevâ

Â'lâ durur cemî'-i rüsülden merâtibüñ
Maşşüşüñ oldu fazlile çün maşşib-ı 'ulâ

Milk-i nübüvvet içre meliksin ki eyledüñ
Mi' râcı tâc u tahtı felek sidrei livâ
Mef û lü Fâ i lâ tû Me fâ î lü Fâ i lün

3-a 30 Sen devrile bu dârı medârıñ ola şanma
Dârâ dahı olsañ ecel itmez çü müddârâ

İy niçe şafâlar süreni şaldı şabâya
Bu suffice-i zibâyile ol kubbe-i minâ

Hurrem bu gönüldür ki diler âhîret ü dîn
Devletlü şu cândur k'aña cây olmaya dünyâ

Bildüñse özün Rabbi bilüp 'ilme yitişdüñ
Lâzım degül olmazsa Semerkand u Buhârâ

Münkir neyiçün nefy ider işbâtı ki bî-şekk
Hak zâhir olur cem' olıcak lâyile illâ

35 Ahkāmını Hakkūñ şeb u rüz eyle ri'āyet
Terk eyle nevāhisin ü bul tāhsen-i meşvā

Ol Hālīk ü Hallāk te'ālā vü takaddes
Ol Rāzık u Rezzāk tebārek ve te'ālā

Hākī tene çün kıldı revān āb-ı revānı
Bes sen ne revā k'itdüresin yağıya yağma

İrmek dilesen 'arşa gözet şer'-i Resūli
Bulmak dilesen devleti kıl sünnetin ihyā

Ol Seyyid-i Kevneyn ü İmāmü's-Sakāleynün
Kıl nefsüne ef'āline uymakda tekāzā

40 Aşhābı tarīkınca yürü kim saña her dem
Menzil-geh ola taht-ı serā fevk-i Sürevyā

3-b Şiddīk gibi şıdk u şafāyile refīk ol
Kim menzile cān iltememişdür ten-i tenhā

'Ömerün 'alemin 'ilmile 'arz eyle 'Ömer-ves
'Ayn-ı 'amel aç 'āleme vü kalma seri pā

'Osmān-ı hayā ol sakın imānı halelden
Maşher olıcak olmayugör 'aciz ü rüsvā

Şal Düldüli nefs üzre gazâ eyle 'Alî-vâr
Ger dost iseñ düşmanîne kılma muhâbâ

45 Hulķun hasen it halka vü kıl Halika hizmet
Bu tıbbile kıl nefs mizâcına müdâvâ

Gel hüsn-i 'amelden çıkar 'âvâz-ı hüseyñi
Tâ kim yazalar luţfile menşûruna tuğra

Mışbah-ı vera' zav'ını dil cem'ine şem' it
Var mecma'-ı kenz-i hikemi cânuña kıl câ

Her göz ki şaçar eşkini her kez aña hergiz
Yokdur gam-ı zulmet görünür zîr ile bâlâ

Kesr eyle hevâ bütlerin âteşde Halîl ol
Kıl fâtiha-i fethi gönül levhine imlâ

50 Da'vâyı . güzâf eyleme kâdı olıcaķ Hak
Sen nefsüñe gel şimdiden ol nâme-i ibrâ

Silkine Cemâli sözünün dîzdi cevâhir
Bir vechile kim yokdur enuñ luţfına hemtâ

Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün

4-a 1 Dilem ki ez resen-i zülf-i tū be-çāh üftād
Şeb-i dirāz be-āhter resīd der rüyā

Zi şevk-i Yūsuf-ı hüsnet ki zevk-i cānı menest
Be-hüzn-i hasret-i Ya'küb-ı yek tenem tenhā

Meger nesīm-i vişālet zi-büy-ı pīrāhen
Bil-yāvered ki şevd çeşmem ez-ruhat bīnā

Teşadderet nekebātü'l-hevāy 'alā kebedi
Ve ente rahatü rühī fe-keyfe lā-ehvā

5 Kō kim tōlaşa elif kādde kāmētüm lāmı
Vefāya dāl olan fi'le luṭf idüp dime lā

Kavuşdı kâfile-i 'ışka şām-ı zülfünden
Dil-i şikeste ki kudsîlerle mahrem ola

Akıtdı bürke-i hasretde çeşmümüz Zenzem
Ki ola teşne-i huccāc-ı 'ışkiçün sakkā

Beriyyesinde firākuñ çü çekmişüz 'Akabe
Tavāf-ı Ka'be-i vaşluñ olur mı men'i revā

Meveddetün 'Arafâtında çün didiñ lebbeyk
'Aceb mi Tūr-ı mähabbetde olsavuz Mūsā

10 Piyāde geldi çün ihrām-ı hacc-ı vaşluña dil
Nola vefā haremde mucāvır olsa şehā

Gelürse halka-i gīsūda cānumuz halka
Şafāya ırmeye hergiz cināyetile haṭā

4-b Şalāt-ı 'id-i vişālünde oldı kaddü kâmet
Kıyāmuñ itdi çü tekbir-i iftitāh-ı şalā

Kaşuñ kemānına dil nice olmasun karbān
Ki kanına meh-i 'id üzre eylemişdür eñ

Çü hālütün Hacerü'l-Esved'in ziyāret idüp
Görine ahsen-i vechile nūr-ı şems-i duḥā

15 Zekātın it bize hüsnün nişābınun şadaka
Ki ol naşibile meşkür sa'y olur fukarā

Leb-i laṭifüne meyl itdügümce gamzelerün
Diler ki eyleye yok yire bizi nā-peydā

Rivāyet eyleyem ol nüktedāna bu sırrı
Ki oldı keşf-i dekāyıkda zātı bī-hemtā

Vefā vaziresini kesdüñise gönlümden
Ne gam ki gitmedi elden daḥı naşib-i cefā

Şikāyet eyleyem ol şāha kim şikestelere
Vücūdi menba' -ı cūd oldu zātı baħr-ı sehā

20 Cenāb-ı Ĥazret-i Sulṭān Muhammed ol ki anuñ
Kul olmağile kabusında fahr ider ümerā

Cevād-ı silk-i 'atā cevher-i vücūd-ı kerem
Emir-i milk-i şecāāt hizebr-i cünd-i gazā

Kemine bendesi ḥakan u kayser ü fağfūr
Kemine çākeri Cimşid ü Hüsvrev ü Dārā

5-a

Hevā-yi serv ü çemenden çınār çekmege el
Yazıldı ḥallile evrāka nāme-i ibrā

Fe-keyfe taşbiru faşla's-şafāi yā müştāk
Ve ḥāne vaktu medāri'l-küsinu bi'z-zurefā

25 Zened çü dā'î-yi meclis şalāyı men yergab
Be-süy-ı ḥāne bi-yāyid eyyühē'n-nüdemā

Sehāb-ı minḥaline āsiyā-ves oldu semā
Küllīce kılmağa kalb-i şitāda berf-i hevā

Hevā-yi serdile berdüñ bürüdetindenür
Ki bād şaykali rüy-ı zemīne virdi cilā

Ve yenbaği lekümü'ş-şükri yevmekim Hudā
E ta'lemüne bekāen mine'l-ḥuzūri ğazā

Nazar be-hāl-i nebātāt kün ki ba'de'l-mevt
Hayāt key resed ez hayyu keyfe yuḥiyemā

30) Su toprađ üzre gehi sīm olur gehi billūr
Gehi şafāyile arzı ider naẓir-i semā

Zemīn berfile sīm-āb bahridür gūyā
Ki kūh oldı gemi vü dıraht lenger aña

Ve men yunevviru 'ayne'l-fūādi mu'tebirān
Yekūnu sa'yühü 'inde'llāhi meşkūrā

Nikābını açıcak bād rüy-ı ḥurşidūn
'Aceb kaẓiyye durur k'āteğile oynar mā

5-b Degülse ehl-i cinānuñ kenāri cūyda serv
Neçün giyüp durur egnine ḥulle-i ḥadrā

35 Şitā metā'ına key müştērîlik eyledi kim
Ufukda şohbet-i hāş itdi Zühre-i zehrā

İşitdi nağme-i edvāri çarḥa girdi kamer
Şehāb perde gerüp aña def tutar beyzā

Bu dem ki ğam idemezdi huṭūr hāṭırdan
Kılurdı rūhı ferah şādī-i sūrūr u şafā

Dimāğ-i cāna irişdi şafā-yı zevk u tarab
Bu şî'ri şevkile yād eyledi dil-i şeydā

Me fâ i lün / Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

Matla'-ı ğazel-i ferah-fezāy

Görindi ğün göze nakş-ı nigār-ı rūh-efzā
Muhayyer eyledi 'uşşāk-ı bī-nevāyı hevā

40 Daĥı ğubārumuzı bāda virmesün āteş
Ki cāna āb-ı revān oldı la'l-i şekker-hā

Göñül ne rāy ide ğol çeşm-i şüh u zülf-i hama
Ki cānı 'āşık-ı şeydāya oldı 'ayn-ı belā

Dil-i şikestei sevdāsı çekdi zencire
Daĥı ne kıla bu miskine zülf-i 'anber-sā

Cemālühñile göñül beyti olduĝı ma'mūr
Budur ki rüşen ider çeşm-i cāna bedr-i dücā

6-a Şirînligile şöyleki şerh itdi mükerrer
Tütîleri devrûn degül ol mesme şeker-hâ

45 Gül-şen idemez şeklini bu şivede şen-gül
Bülbül olımaz sebze de bu tavrile güyâ

‘Āriflere her harfi virür dürr-i ma‘ārif
‘Āşıklara her remzi açar şūret-i zībā

Gül-zāre şabā gibi gelür tab‘-ı selīme
Ġāfil ki Ġabīdür tokınur Ġuşına ĠavĠā

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

Fi-medhi seyyidi'l-enbiyā ve senedi'l-
aşfiyā Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafā 'a.m.

1 Yā men lehu's-şefā'atu fī'l-ḥaşri li'l-'ibād
Ente'l-feridu lem tecidi'l-miṣle fī'l-bilād

Zāde'l-mülāfātu li-sırrı meserreten
Lemmā rāeytu nūreke cehren bi-izdi yād

Faraktu min Medineti rūḥī bi-maḥmili
Yā Ka'bete'l-kulūbi emā tenkazi'l-'ibād

İnne'l-füād kāne 'alilen bi-fürkatın
Vā ḥasretā bi-hicrike yā rāḥate'l-füād

5 Āh yeytenā bi-şerbeti ke'si'l-maḥabbeti
Min kevşeri'l-meveddeti fī-cenneti'l-vidād

Men lem yezuk bi-vaşlike lem ya'rifi'l-hevā
Kalbün bilā hevāke ke-beytin bilā 'imād

6-b El-'aynu fīhi şületü beyzā -i şevkihi
Ve'r-ruḥu kesbuhu zamāun ve'l-füādu şād

Fî-nüşki ḥacc-ı sünnetihi küntü cāniyān
Vā kürbetā bi-ḥalli demī ba'de ictihād

Ṭübā li-men te'abbede fî-bāb-i 'izzihi
V'enkādehu li-şer'ihî v'eştedde fî'l-cihād

10 Işfa' lenā bi-luṭfike yā seyyide'l-verā
Vakte'l-hisāb-ı yevme yünādi lenā'l-münād

Şallā 'aleyke ḥaliḳunā yā ḥabībenā
Mā dāme ḥaşılān leke fî-dīnike'l-murād

Memlūkūke'l-fakīru Cemālī muḥakkakān
Ḳadd kāne fî-cenābike min aḥḳari'l-'ibād

Me f û lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Ve eyzān fī-medḥ-i seyyidi'l-mürselīn
ve imāmi'l-müttakīni'l-hādī ilā
ṭarīki'l-yakīni'l-lezī hüve şefi' u'l-
müznibīn Şalla'l-lāhu 'aleyhi ve 'alā
ālihi ecma'in

1 Yā eşrefe'l-halāyıkı yā gāyete'l-münā
Ente'l-lezī tenevvere ke'ş-şemsi fī'd-ḍuhā

Enşedtü nāzimān bi-e'azzi'l-cevāhiri
Fi-silk-i vaşf-ı zātike fazlān mine'l-hudā

Cānem be-leb resīd zi-şevk-i cemāli tū
Bī-gāne zerre-i şude bā-mihret āşinā

- 7-a Oldukça hevâ hatt-ı gubâriyle müselsel
Münşisi bahârûn niçe reyhân ider inşâ
- 5 Gösterdi varak nüsha-i ğam neshine tevki^c
Divâneligi defterini dürdi çü sermâ
- Cem^cinde hatîb itmegiçün bülbül-i mesti
Gül serv-i hırâmânı düzer minber-i â'lâ
- Nev-rüz gülün tıflına hem dayeliğ eyler
Hem nergis-i mahmûr didi lâleye lâ lâ
- Hayy kılmagiçün luţfile emvât-ı nebâti
Esbâb-ı hayâti yine hayy kıldı müheyyâ
- Mi^cmâr-ı ezel kılmâğa dil beytini ma^cmûr
Gör nice 'imâretler ider luţfile peydâ
- 10 Şürîde olup başladı şeydâlığa bülbül
Nâz eyleyüben ğonce düşelden gül-i hamrâ^c
- Bu 'ukdeleri hall idemez hikmet-i Lokmân
Bu sırları keşf eyleyimez mu^cciz-i 'isâ
- Bağ içre çınâr el götürüp şevkile dâ'im
Eyler kerem-i Hazret-i Mennân'ı temennâ

Gūşın ulü'l-elbāb tutup fā'tebirüyā
Her gūşede bu vaz'ı ider cümle temāşā

Pür nūr u münevverdür anuñ baht-ı çırağı
Kim āyinesin hātırınıñ kıldı muşaffā

7-b 15 Fikret deñizinde olanuñ cānile ğavvāş
Eşki dūr olur cismi gemi gözleri deryā

Gel keşf-i dekāyık gerekise nazār eyle
Gör hall-i hakāyıkda ne sırlar olur ifşā

Elfāz u me'anī ki bedī'ola beyānı
Ma'lūmuñ olur eyleriseñ keşf-i mu'ammā

Ger Tūr-ı meħabbetde münēcāt ideriseñ
Da'vātüñ icābet olına söyle ki Mūsā

Yümnile yemīninde görür kadr-i berātın
Her kime ki envār-ı başar kıldı tecellā

20 Kalb olma nitekim gönül ol 'akla muşāhib
Kim şohbet ider āyine-i kalb-i mücellā

Pervāne-i dil şem'i kerāmetde ne yansun
Cem'i keremüñ olmazısa cānuña me'vā

Cân mürgini pervâz-ı hevâ-yı gâma şalmaz
Her dürlü hevesden dili kim kılsa müberrâ

Bu kubbe-i şeş-güşei iki bir dime terk it
Çâh eylemedin câhuñı çâr ümm ü nüh âbâ

Var ise eger sündüs-i istebrâka meylün
Gir cennet-i ihlâşa vü güş leke Tübâ

25 Emmârentün emrin ‘abes it nehyile ya‘ni
Ahkâmını Hakkuñ ide gör nefsüne icrâ

Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fê û lün

8-a Virmişidi ‘arşa ‘izzet-i na‘lînünün şeref
Ol dem ki Hakdan irmişidi güşuña nidâ

Yanar kanatlarum diyicek yolda Cebra’îl
Hayretde kalduğunda Hudâ didi merhabâ

Kurbetde çünki kâbe vü kavseyne irdi söz
Alduñ selâm u rahmetile bi-‘aded ‘aşa

Bunca menâzili geçüp azık götürmedün
Ümmet gamından ayru dağı yoğıdı gıdâ

30 Atuñ Burāku hulleiyiken hāş hil'atuñ
Luţfuñ ne çok durur ki kabāñ eyleduñ 'abā

Kenz-i ğināyı koduñ fakr itdün ihtiyār
Muhtārsın ki mecma'-ı cūduñdadur ğinā

Bī-çün u bī-çigüne irişdükte Hazrete
Cān u dilile kılduñıdı terk-i mā-sivā

Fazlıse ancağ ola ki bunca mesāfeti
Kaţ' eyleyüp girü yire indün diyince hā

Simurğ-ı Kāf-ı kudret olursañ 'aceb degül
Pervāz eylesen çün olur lā-mekān fezā

35 Nuruñla tıldı kevn gidüp zulmi zulmetün
Āyine-i cemālün olaldan cihān-nümā

Kalbini hālis itmege iksir-i ādemün
Āsar-ı himmetün durur işar-ı kīmyā

8-b Çün mīm-i mecd ü şād-ı şafā tā-yı tayyibe
Fā-yı vefāya irdi 'ayān oldı Muştafā

'Ayn-ı 'ulā vü şın-ı şeref kāf-ı kadrile
Dāl itdi hāyı hamdüñe tekrār mīm ü hā

Başuñda t̄ac-ı lafz-ı le'ömrek külāhidi
Levlāk hil'ati olıcak kaddüne 'abā

- 40 Şevkūñ şifāsi şihhatidür hasta hātıruñ
Zevkūñ şafāsi āyine-i kalbedür cilā

Gaflet belāsiyla sakīm olmaya ebed
Kānūn-ı luṭfuñıla aña kim irer şifā

Çabük-süvār-ı seyr-i keremsin ki hulkuñı
Bī-kibrūni riyā didi Sultān-ı Kibriyā

Dīnūñ gebāt-ı beytini ma'mūr buldılar
Küfr ehline çü tiğ çeküp eyledūñ gazā

'Alā-yı müntehāya irişmişdür ol ki aña
Bābuñda şaff-ı na'ı ola ednā-yı müttekā

- 45 Her biri dīn ü devletile çār-yāruñuñ
Maḥbūb-ı āşfiyāyıldı matlūb-ı etkiyā

Şiddik kim şadākatile Yār-ı Gār olup
Tasdikınuñ taşavvürıdur sıdk-ı aşdika

Fārūk-ı muktedā ki bu 'ālemde 'adlile
Şer'-i şerife cānile itmişdi iktidā

7. 12-a varacağında yer alan ve başlığı bulunmayan
6 beyit, gerek konu, gerekse vezin ve kâfiyenin uy-
ması yönüyle bu beyitlerin devamı gibi görünmektedir.

9-a Hiṭāb be-pādiṣāh-ı saltanat-penāh li-izālet-i
 āsārü'l-cūd be-bekā-i vücūd

1 İy cihān-gīr-i cihān-dār-ı cihān-kām-ı cihān
 Viy cūvān-baht u cūvān-ṭab^c-ı civār-ı saltanat

Luṭfuññ gül-zārı seyrile Cemālī bendeñi
 Eyledüñ çün 'andelīb-i mürğ-zār⁸-ı saltanat

Fahriçün deryā-yı cūduñdan dahı ihsān buyur
 Kāf-ı keffüñdür cū 'ayn-ı cūy-bār⁹-ı saltanat

Hurrem oldukca gönül dil-dār u āb u sebzeden
 Cānı şād itdükce cām-ı hoş-güvār-ı saltanat

5 Servüññ seyrānıyıla dillere irsün sürür
 İy ki teşrifüñden oldı iştihār-ı saltanat

Dāimā kevnı nesiminden mu'atṭar eylesün
 Çīn-i zūlf-i dilber u müşk-i tatār-ı saltanat

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

8. mürğ-zār: mürğüzār -Metin

9. cūy-bār: cūyibār -Metin

Ve ayzān' lehu fī-medhihi li-münāsebeti fethi'l-
kal'ai'l-Koştantaniyye hurremet 'ani'l-āfāt

1 Zihī ki hurrem olupdur bahār-ı feth ü zafer
Ki oldu gülşen-i dil- lāle-zār-ı feth ü zafer

Münevver oldu cihān yine nūr-ı nuşretile
Çü leyl-i miñneti sürdi nehār-ı feth ü zafer

Zülāle eyledi sīr-āb rüh teşne-lebin
Hayāt ābı gibi cūy-bār-ı feth ü zafer

9-b Zemāne Vāmık-ı 'Azrā'yı gūndan aldı murād
Güşāde oldu çü sīmīn-'izār-ı feth ü zafer

5 Yazıldı sīnelerün levhine şafā nakşı
Çü çekdi hatt-ı vefāyı nigār-ı feth ü zafer

Kulūb beytini kılmāğa luţfile ma'mūr
'İmāret oldu temāmet diyār-ı feth ü zafer

Göñül ki meyl ide gül-zār-ı zevke fırsatdur
Ki hūb u hurrem olur sebze-zār-ı feth ü zafer

Zevî'l-^çukûl işidür çün nidâ-yı fâ^çtebirû
Gerek ki eyleyeler ^çitibâr-ı feth ü zafer

Hezâr şükr ki ahmezleyin helâk itdi

^çAdûlari sitem-i intizâr-ı feth ü zafer

10 Ne ola sîm ü ya zer kim bu yola ola fidâ
Hezâr cân u gönüldür niğâr-ı feth ü zafer

Ki mîr-i milk-i gâzâ Hazret-i Muhammed Han
^çAlîliğ itdi çeküp Zü'l-fikâr-ı feth ü zafer

Murâd-ı ummet-i Ahmed-penâh-ı halk-ı Hudâ
Şeh-i cihân u hudâvendigâr-ı feth ü zafer

Huceste-^çtâli^ç ü ferruh-ruh u Sikenderdür
Sa^çîd-ahter ü şahib-vekâr-ı feth ü zafer

Göçürdi menzil-i Kostantaniyyeden küfri
Ki ehl-i dîn ideler iftihâr-ı feth ü zafer

10-a 15 Hişâr-ı burcina ol resmile çıkardı beden
Ki evce irdi hevâdan gubâr-ı feth ü zafer

Geçürdi sancağ-ı İslâmı ^çarş-ı ^çâlâdan
Zihî şehen-şeh-i â^çlâ vü yâr-ı feth ü zafer

Ġazā-yı ekberi oldu beyān-ı feth-i mübîn
Cihānı tutmağın iştihār-ı feth ü zafer

Çü tîr ü nîze çekildi mişāl-i haṭṭ-ı şecer
İrişdi gülşen-i nuşretde bār-ı feth ü zafer

Düşürdi heybet-i āvāzı şark u ğarba şadā
Çün aldı bahrile berden kenār-ı feth ü zafer

20 Kemine bendesinüñ yāri nuşret ü ruḥşat
Kemine çākerinüñ yiri dār-ı feth ü zafer

Zihî Sikender ü Dārā ki dār-ı İslāmuñ
Sa'ādetinde olupdur medār-ı feth ü zafer

Sürüp semendini şayd itse şîr-i gerdünü
"Aceb mi çünki anuñdur şikār-ı feth ü zafer

Bu resme k'eyledi a'edā-yı bî-karār helāk
Meger ki varıdı kavlı ü karār-ı feth ü zafer

Süheyl-i 'izzetini bām-ı kaşr-ı saltanata
Çıkardı zülfiyile nev-bahār-ı feth ü zafer

25 Diyār içinde nola kılrsa Zāl ü Rüstemlik
Ki kem kulı durur İsfendiyār-ı feth ü zafer

10-b Yiridür olsa 'adū ḥāk ü ğark-ı baḥr-ı belā
Ki virdi bāde ḡülin yine nār-ı feth ü zafer

Çü şaldı atını ol şāḥ kalb-i a'dāya
Piyāde eyledi çabük-süvār-ı feth ü zafer

Hudāya ḥamd ki fi'li ferah revāyiş olup
Mu'aṭṭal eyledi aḥzānı kār-ı feth ü zafer

'Aceb mi bülbül-i cān olsa hoş-nevā ki yine
Pür oldı verd-i şafā mürġ-zār-ı feth ü zafer

30 Du'ālar eyle Cemālī bu şükre şükrāne
Ki pāy-dār ola ol kām-kār-ı feth ü zafer

Niçe kılursa şabā bergini ḡülün hurrem
Niçe olursa ter ü tāze bār-ı feth ü zafer

Ḥasūd u düşmenini miḥnetile eyleye ğark
Hurūş u cūşile mevc-i biḥār-ı feth ü zafer

Nevā virüp dil-i 'uşşāka 'iş-i āvāzı
Makām-ı Zühreye irsün hişār-ı feth ü zafer

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
(Fa' lün)

7-

El kıt'atu eyzān fī-du'āyihi zeyyen'Allāhu
ta'ālā vücūhe'l-müslimīne bi-'ayni 'ināyetihi

1 Şāhā niçe ki rüz u şeb ü mäh u sâldür
Mihri sipihr-i devletüñüñ bî-zevâl ola

Luţfuñ nesîminüñ nefesinden 'ale'd-devâm
İren dimâg-ı 'aşıka bü-yü vişâl ola

11-a Gül-zârı hüsnüñüñ ki yakar lâlesi çirâg
Hâki 'abîr âb-ı revânı zülâl ola

Esbâb-ı saltanat ki müheyyâ olup durur
Dâim bekâsı vâcib ü fevti muhâl ola

5 Eyyâm-ı devletünde ki vakt-i şerîfdür
Zâid-şalâh u tevbe vü zâil-vebâl ola

Çün feth-i bâb leşkerintüñ pâdişâhısın
Bâbuñda bende Rüstem ü Destân u Zâl ola

Gitmez me'âl fikr ü dilünden çü bir nefes
Nola eger sahâda kelâmuñ mehâl ola

Hānum şerîf zātuña var bir iki sözüüm
Kim kimisi du'ā vü kimi vaşf-ı hāl ola

Çün toğruyam du'āña müdāmī elif gibi
Kaddüm niçün belāyile miḥnetde dāl ola

10 İn'ām-ı 'āmuñile fakīri kı lup ğanī
Cüduñla her vücūd çü deryā-mişāl ola

Şer'ā harām olmadı mı kim Cemāliniñ
İflās tiğ zaḥmına kanı helāl ola

'Ömr-i 'azīzi geçdi ğam-ı intizār-ile
Luṭf eylegil ki zevk-ile ferḥunde-fāl ola

Sultān-ı 'ālemüñ nazarıdur murād olan
Makşūd ol degül ki ğaraż mülk ü māl ola

11-b Şirinligile güşe-i bābuñda Husrevā
Meddāhuñam niçe ki ecelden mecāl ola

15 Haṭṭum cemīl zikrüne her cīmi kim yazar
Lāzım durur ki söz yüzine zülf ü hāl ola

Vaşf-ı miyāniyile dehānında dal-berün
Nāzüklügile her niçe kim kıl ü kāl ola

Ferruḡ-ruḡuñ şafāyile pīrūz-rūz olup
 Mes'ūd t̄āli'ūñ gibi ferḡunde-fāl ola

Zeḡ eyleyüp şafālarile dostuñ müdām
 Düşmenleruñ belālarile pür-melāl ola

Mef ū lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

I -

Pādişāh medhinde bu beyitlerüñ şan'atları hurūfı
noktasuz olduğudur ve terşî' ve tecnīs ve iştikākdur

Ol mālîk-i milk ü māh-ı 'ālem

Ol sālîk-i silk ü rāh-ı ādem

'Ādil-dil ü kāmîl ü mükemmel

Ādem-dem ü ekrem ü mükerrrem

Mef ũ lū Me fâ i lün Fe ũ lün

II -

Ve bu beyitler bu şan'atiledür ki
bir harfi noktalı ve bir harfi noktasuzdur

Açalıdan saḥāya zātuñ yed

Hüb düşdi şafā-yı şafvete hadd

Neseb ü hıḡmet ü vefāya kavî

Seni key enseb itdi cedd-ber-cedd

Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

12-a 'Osmān-ı pür-hayā ki makāmında hilminiñ
 Āvāzesiyle tutmışıdı 'ālemi sadā

Haydar ki Zü'l-fikārile olmuşdı saf-şiken
 Ā'dā-yı dīne eyleridi dāima cezā

50 Dürreyn-i fāhireynidi bahreyn-i zāhireyn
 Dil-teşne-i meşakkat u mazlūm-ı meh-likā

Şādīsi kalbünñ biri vechünleyin Hasan
 Biri Hüseyin-i muhsin ü maktūl-i Kerbelā

Virüp kazāya çünki rızā oldılar mutī'
 Bi'l-luṭfı dāimen radiAllāhu 'anhümā

El-faẓl u ve's-selām u 'aleyküm bi-cem'iküm
 Mā-nāhati'l-hamām u ve mā-dāmeti's-semā

Mef Ū lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Hiṭāb be-Hazret-i Nebeviyye ve istimdād
ez-şefā'at vey 'aleyhi ekmelü't-taḥiyyāt

Yā men bi-nūr-ı vechihi 'aynī münevverün
İşfa' li-men tecāveze bi's-sehvi ve'l-haṭā

Rahmeyle şefkatüñle Cemālī za'ife kim
Olmış durur muḥayyer-i 'uşşāk-ı bī-nevā

'Ayneyn-i dem'i şevkile şāhid kılup ider
Dāvā'yı ḥubbi ḥazrete işbāt-ı müdde'ā

10 'Işk āteşiyle çeşmini çün eyledi pür-āb
Hasretde ḥāke şalma kılup sa'yini hebā

12-b Zātuñ gibi şefi' -i mu'allāsı variken
Hākini nār-ı ğam yile vermek degül revā

Çün derd-mend-i cürme tapuñdur tabīb olan
Tıbb-ı şefā'atile aña eylegil devā

'Ayn-ı 'ināyetüñ nazarından buyur naşīb
Hān-ı şefā'atüñe çü germ itdi iştiḥā

'Akl u revān u rūḥ u beden ḥāk-i pāyüñe
Māl u menāl u cān u cihān yoluña fidā

1 5 Yā-Rabb be-hakk-ı hurmet-i Ahmed ki zevkile
Virdi kulūba lutf u vefāsı añun safā

Yā-Rabb be-kāf u hā vü baya vü be-‘ayn-ı şād
Yā-Rabb be-ya vü sīn ü be-kāf u be-ṭā vü hā

Yā-Rabb be-kadr-i mertebe-i feth -i fātihe
Yā-Rabb be-cevher-i şeref-i silk-i hal ātā

Fazluñla kıl bu müznib ü muhtāc-ı rahmeti
Luṭfile lāyık -ı kerem ü ‘afv-ı mā maṣā

Kim mürğ-i oānı ten kafesinde esirdür
Dām-ı belāda dāne-i gamdan çeker cefā

20 ‘Ömr-i ‘azīzi geçdi vü gāfil yatur henüz
Ne ‘itibār-ı şayf u ne hod ‘ibret-i şitā

Cismī gemisi eşk-i bihārında gark olup
Luṭfuñ yiline havfile tutmuş durur recā

Mef ū lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

13-a Cemāl-i celvesi burcında zerredür hürşid⁻¹⁰

Celāl-i heybeti bahrında katredür deryā

10. Fatih Sultan Mehmed medhiyesi özelliği gösteren
bu bölüm, Peygamber'e hitab eden önceki bölümden
gerek konu, gerekse vezin ve kafiye yönüyle ayrılmaktadır.

Delîl olduğına fahr-ı Âl-i 'Osmānuñ
Budur ki zātına vaşf oldu 'ilm ü hilm ü hayā

Beyān iderse ma'āni degül bedī' andan
Ki lafzınun bulunur bir yüzinde biñ ma'nā

25 Kıpısı mecma'ı olmuşdur ehl-i İslāmuñ
Kılalı Ahmed-i Muhtār şer'ini icrā

'Ulūma cān u gönül birle eyle rāgıbdur
Ki devletinde selātin olup durur 'ulemā

Hadīs-i vaşfını dil nice eylesün tefsīr
Ki zātı kıldı 'ulūmuñ mesa'ilin ihyā

Cihānı hükmine maḥkum kılmāğa ḥakim
Berāt-ı kadrini mihriyle eyledi imzā

Huceste-tāli' u ferḥunde-fāl olupdur çün
Mübārek ola bu baḥt u bu taḥt u tāc u livā

30 'Alī-şıfat çekeli Zü'l-fikār-ı inşāfı
Birikdi 'adl-i 'Ömer birle devlet ü dünyā

Binā idüp leb-i deryāda Sedd-i İskender
Giderdi fitne-i Ye'cūcı söyle k'itdi hebā

Götürdi kal'a-i Kostantiniyyeden küfri
Çü tiğ-i dinile kâfirlerine kıldı cezâ

13-b . Urursa gürz-i girânını küh-ı Elbürze
Hevâya nârile âvâz-ı ra'd irüre fenâ

Eline nîze-i ser-tîz alursa ya çevgân
Nazîr-i Rüstem-i Destân u Zâl olur güyâ

35 'Adüyü tiğ suya gark idüp oda yakdı
Külîni göge savurmağa gitdi bād-ı şabâ

Ġurūr u zulmile müñkir olana ma'dilete
'Aşâ-yı 'adli ider 'arz-ı mu'ciz-i Mūsâ

Cemâli nüshâlarınınuñ kemâli mes'elesi
Muhakkak olduğına yazdı hatt-ı istiftâ

Vücûdı fahr-ı selâtin olursa ol şâhuñ
Revâ durur ki ruhı gösterür yed-i beyzâ

Aña ki irdi kapusunda tapusına anuñ
Virildi maksad-ı akşâ vü matlab-ı â'lâ

40 Sarâyı şuffelerine kamer olur kandîl
Güneş bu rif'atı görmiş durur ki kaldı taña

İderse faşl-ı şitâ içre 'azm-i 'işe heves
Piyâleyile tola bezm-i lâle-i hamrâ

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i l ün Fe i lün

Hiṭâb be-Pâdişâh-ı cihân-penâh
e'azz-Allâhu enşârahu ve zâ'if-i iktidâ

Eyâ şehen-şeh-i 'âli-'alem ki 'âlemde
Kimesne olmadı rif'atde tapuña hem-tâ

14-a

Şafâ-yı âyine-i hâtır-ı mükedder-dil
Hümâ-yı sâye-i kadr ü sürür-ı şadr-ı 'ulâ

45

Nizâm-ı memleketüñ naẓm-ı silkine cevher
Mülük-ı milke melik 'ayn-ı luṭf u zıll-ı Hudâ

Serîr-ı saltanatuñ ser-firâz u ser-dârı
Umûr-ı ma'diletüñ serveri vü kân-ı 'atâ

Du'â-yı devletüññ şekkeri Cemâliññ
Lezîz ider sözini niçe kim mükerrer ola

Makamı beyt-i hazenden neçün muhayyerdür
İrer çü cümle-i 'uşşâka cüduñile nevâ

İrişdi devr ü zemānuñda rāḥat ervāḥa
 ‘Ale’l-ḥuṣūs ki evc-i semādatur şu‘arā

50 Dirîğ eyleme çün ‘āmm olupdur in‘amuñ
 ‘ināyetüñ naḫarından ki eyler istid‘ā

Olındı kuvvet ü za‘ifi neyise çün teşḥīs
 Buyur mizācına kânün-ı luṭfuñile şifā

Şeraḥtu ḥālete kalbi illeyke fānzuruhu
 Ve kāne ‘ācizeten ‘an ‘ilācihi’l-ḥükemā

İrürse şeh nola ṭāk-ı sipehre ger kâdrin
 İder çü beytini ma‘mūr u şî‘rini şî‘rā

Ki ihtişām-ı beyānile vaşf-ı mihrinden
 Meşelde zerre degül bu kaşide-i ğarrā

14-b 60 Niçe ki luṭfile divān-ı cūdı defter idüp
 Du‘āña dil aça erkānuñile şeyḥ ü fetā

Devām-ı devlet ü ikbāl u feth ü nuşretile
 Hemişe zāt-ı şerīfün ola enīs-i bekā

Hasūd u düşmen ü aġyār varise ne kadar
 Kemāne döndüre kâddini zaḥm-ı tîr-i każā

Du'āda fātiha-i fetḥ olındı çün ihlās
 Ümīddür ki kabūl ide münzil-i ṭāhā

Nazīr-i mümteni' ü mümkināta kādir olan
 Tapuñna vācib-i eltāfı eyleye i'tā

65 Kışuñ bahār u şebüñ kadr ola vü rüzüñ 'īd
 Bi-kadr-i mā'ide-i h'ān-u da'vet-i 'İsā¹¹

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

11. Kur ān, Sure V. , Mā'ide, āyet 114.

Ve eyzān fī-medhī edām'Allāhu ta'ālā
 eyyāmehū ve karrenebi's-se'ādeti a'vāmehū

1 Vaşl-ı dil-berdür çü sākī defter-i hicrānıdır
 Rāh-ı şāfī şun ki rūhı rūhumuñ reyhānıdır

Keşf idüp sākī yūri iy sākī-i sīmin-beden
 Cām-ı şāfī birle devr it kim şafā devrānıdır

Lālenüñ cāmına luḡfindan hevānuñ şimdi kim
 Her ne baḡş olursa şebnemden ider devrānıdır

Şun mey-i nābı nigāruñ la'l-i rūh-efzāsına
 Eylesün kut-ı revān yākūtile devrānıdır

15-a 5 'İzzetüñe hadd didüm yirden göge dil didi kim
 Ferşden 'arşa kıyās itseñ biraz pāyānıdır

Müntenî'dür şerh kılmak zātuñuñ vaşfın temām
 Vācibü'z-zıkr ol durur kim kābil-i imkānıdır

Bu Cemālī silk-i medhüñden cevāhir nazm ider
 Her ne söz kim dirse andandur k'ider devrānıdır

Olduğınca bu zemīn üzre sükūnile karār
 Gök yüzinde niçe kim seyyāreler seyrānıdır

Levh-i cūd üzre vücūdũ āyeti mahfūz ola
Ol hafīzũ şöyle kim mahfūz olan Fūrkanıdur

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

12.19-a,20-b varakları arasında yer alan ve musarra beyiti bulunmayan Fatih Sultan Mehmed medhiyesi,gerek konu gerekse vezin ve kafiyenin uyması yönüyle,bu medhiyenin bir parçası ve devamı gibi görünmektedir.

Ve eyzān fī-ta'rīfi fahrū's-selātin
kehfū'l-halāyık ecma'in hullidet hilāfetuhu

1 Şimdi kim kevni mu'attar eyledi devrān-ı gül
Her çiçek kim açılır beñzer k'ider devrān-ı gül

Dil taḥammül eylemez gül soḫbetinden bir nefes
'Ālemün güyā ki olmışdur teninün cānı gül

Gülşenün luḫfiyle şen-güldür yine gül-zār u bāg
Okınur dürlü varaklardan girü destān-ı gül

Merḫabā iy sāye-i serv-i ser-efrāz-i çemen
Habbezā iy gonce-i ser-defter-i divān-ı gül

5 Nālesini 'andelib eyler be-gāyet sūz-nāk
Rūhını mecrūḫ kılmışdur meger hicrān-ı gül

15-b Sāhib-i ḫüsnini bāg eḫfālinün şayd itmege
Kīsesünden goncenün zer gösterür esnān-ı gül

Nergisi maḫmūr-çeşm idüp 'aşāyı tekye-gāh
Meclis-i gülşende oldı micmere gerdān-ı gül

Lāle nāzūkdür ki cāmin jāleden pür eyledi
Bir ayağ üstine oldı sākı-yi meydān-ı gül

Keffesinde veznile dīnārıdur hālîş-ıyār
Kadrine gör kim nice baş indürür mīzān-ı gül

10 Āferīn enfāsına bād-ı şabānuñ çin seher
Kim olur luţfiyle müşk-efşān-ı şehristān-ı gül

Zāhir olısar dili ucından āhır bülbulūñ
Tıfliken evvelde olan kıssa-i penhān-ı gül

Ġoncenūñ kim kanile ağızı leb-ā-leb oldu pür
Şöyle beñzer kim dudanın ışırur dendān-ı gül

Hoş leţāfetdür gülistān içre cām u sāğara
Perr-i tāvūs olduğı evrāk-ı gül-efşān-ı gül

Serv-i āzād u hırāmān-kāmeti seyr eyle kim
Pāyi gilde bende-vār olmuş durur hayrān-ı gül

15 Tıfl-ı gül-zāruñ mu‘ayyendür bu kim dendānı yok
Bes niçün kanile tolmışdur ser-pistān-ı gül

Cānına zahm urdığından bülbul-i şūridentūñ
Hūn-ı dilden la‘l reng olmuş durur peykān-ı gül

16-a Kıl temāşā şubh-dem şebnemden olduğında pür
Kim revānı şād ider luţfiyle şādırvān-ı gül

Hüzn-i Ya'kûbı kımaz hâtırdâ büy-ı pîrehen
Mısr-ı hüsnî zeyn idelden Yûsuf-ı Ken'ân-ı gül

Göncei dem-beste vü reyhânı hayrân eyledi
Çin seher 'arz olduğu nakş-ı nigâristân-ı gül

20 Minber-i şâh üzre bülbülden müdâm ol serverün
Huṭbe-i medhine gûş olmak durur erkân-ı gül

Hâzret-i Sultân Muhammed Hân-ı 'âdil kim anuñ
Ravza-i elṭâf-ı luṭfına fidâdur cân-ı gül

Kim emîr-i 'asker-i ihsândur ol kân-ı kerem
Haṭṭıdur şâh-ı benefşe haddidür sultân-ı gül

Sebzede servin hırâmân eylese işâriçün
Kaṭre-i şebnem olupdur dürrile mercân-ı gül

Virmege kaşrına destür almağa der-bânına
Hurde-i zerden pür eyler keffini mihmân-ı gül

25 Bûy-ı luṭfindan irürdücce nesim-i şubḥ-dem
Baḥş olur kıddine her dem hil'at-ı elvân-ı gül

Çünkü mihmânı mükerremdür ziyâfet kılmâğa
H'âniçün zerden tabaklardur tolu eyvân-ı gül

Nüşa-i yâkûtı nesh itdi muhakkaḳ luḳfile
Haḳḳ-ı h'âbı olalı haddeynine reyḥân-ı gül

16-b . Verd-i aḥmer kim ruḥ-ı şâhânesinden mât olur
Haddine beñzer bu vechile bilürler ân-ı gül

Bezm-i rûḥ-efzâsına lâyıḳdur olsa lâle cām
Kaşr-ı 'alî-saḳfınuñ lâzım k'ola der-bânı gül

30 Gül metâ'ına gelüp bir gün ola dir müşteri
Kim çemen bâzârını zeyn eyledi dükkân-ı gül

Meclisinde cāmile ser-mest ü maḥmûr olmağa
Nergis-i mestâneden ḫolmuş durur büstân-ı gül

Olduğı ferruḥ-ruḥınuñ âteşi şevḳiyle âb
Bu ki 'izzet kesb ider keffinde anuñ şân-ı gül

Söylese güftâr silkine cevâhir nazm ider
Rüşen olmuşdur bu zâhir ḫüccete burhân-ı gül

Şalmağa cem'inde bezmiçün bisâḫ-ı inbisâḫ
Şahn-ı çîni üstine ḫurş-ı kamerdür nân-ı gül

35 Olmağa gül deste gül destinde mu'cizdür bu kim
Zahm urur bî-gâne gelse ḫâr olup su'bân-ı gül

Fahr ider hem-reng olup cāmında meyden ergavān
Meclisinde bende-i fermān olur ā'yān-ı gül

Şem'inün pervānesi olduğunu i'lām ider
Perr açup cem'inde pervāz urduğı perrān-ı gül

Gül'arakdan ğark olur haddi hayāsından anuñ
Kande anuñ haddinün hüsn ü bahası kan-ı gül

17-a Kenz-i güftār içre elfāzı ki gey muhtārdur
Vazmağa evrākına mecmū'adur dīvān-ı gül

40 Ravza-i envāri envāc-ı leṭāifdür dili
Hāṭırı yā mahzen-i esrārdur yā kān-ı gül

Gülşeni medhinde 'uşşākı muhayyer eyleyüp
Bu gāzelden hoş-nevālar gösterür hoş-h'vān-ı gül

Matla'ı-gāzel-i rāhat-efzāy

İy yañağundur ser-ā-ser Ravza-i Rıdvān-ı gül
Viy dudāğundur leb-ā-leb çeşme-i hayvān-ı gül

Ğonce la'lün luṭfına tañ mı kalursa beste-leb
Çün siyeh zülfün durur haddünde ser-gerdān-ı gül

Eyle bulmuşdur ruhuñ şāhum leṭāfetden kemāl
Kim berāber olıcak zāhir olur noḳşān-ı gül

45 Girmesün diyü rakibi hüsnüñüñ gül-zārına
O dile atar şabā nefhinden ol şeytān-ı gül

Söyle kim ervāha şādī eylesün lafzuñ revān
Gül ki dillerden gidersün kürbeti ahzān-ı gül

Ṭurre-i ṭarrāruñı haddüñde her kim seyr ider
Dir ki güyā halka-i sünbül olur çevgān-ı gül

Gül anuñçün didiler iy lāle-rūh kim handede
Luṭfile şirīn dehānuñdur gül-i handān-ı gül

17-b Hüsnüñüñ kadri berāti hükmine tevkī' için
Haṭṭ-i yākütile yazılmış durur 'unvān-ı gül

50 Dil yüzüñ gül-zārına bülbül olup feryād ider
'İd-i vaşliçün meger olmak diler kurbān-ı gül

Hadd-i hūbınuñ nazīridür meger ol serverüñ
Kim olupdur gülsitānuñ server-i hūbān-ı gül

Bu leṭāfet kim anuñ ferruh-ruhınuñ vaşfidur
Mümteni'dür yok aña mişl olmağa imkān-ı gül

İy ki cūduñ gūl-sitānında fakīr ü müflise
Keffile dīnār-ı zerdür dāīma ihsān-ı gül

İrişür her şahşa in'āmuñ nişābından naşīb
Gülşenüñde tād-ı Kisrā kesb ider hākan-ı gül

55 Hoş gūlistān eylemişdür bu Cemālī medhūñi
Kim ide her faşl içinde hātırūñ seyrān-ı gül

Vaşfuñuñ gūl-zārına fikri pür itdi gonceden
Bāği ta'rīfūñde gerçi yoğıdı pāyān-ı gül

Böyle kim gūlbeytini ma'mūr idüp virdi kemāl
Gonce-i pür-gonce dā'idür yahūd hassān-ı gül

Niçe kim diller beyān idüp ma'āniden bedī'
Şöhre-i 'ālem ola luţfile şehristān-ı gül

Serv Tūbā gösterüp āb olduğınca selsebīl
Cennete benzetāğınca gūlşeni gilmān-ı gül

18-a 60 Müstedām itsün Hudā kāmīl vücūduñ cūdile
Meclisūñ hoş-büy kılsun dāīmā devrān-ı gül

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzān fī-medḥi Ḥazreti's-Sultān
hullidet saltānatuhu

1 Seher kim tāze olur ter benefşe
Cihānı zeyn ider yek-ser benefşe

Teferrüc zav'ına mışbāh-ı kudret
Temāşā silkine cevher benefşe

Zemānuñ dil-ber-i ferruh-ruḥıdur
Ki olmışdur muzaffer-fer benefşe

Mu'attar eylemişdür cān dimāğın
Meger kim gezdürür micmer benefşe

5 Şafā-yı hātır u tefriḥ-i ervāḥ
Cilā-yı dīde vü dil-ber benefşe

Bahār ā'dāsını katl itmegiçün
Çeküpdür sebzeden hançer benefşe

'Asā-yı kadrile ser-dār olaldan
Olupdur mih-ter-i kişver benefşe

Terāzular gibi indürdügi baş
Bu kim nergisden ister zer benefşe

Çeker ser-mest idelden cām-ı lāle
Bir ayak üzre biñ sāgar benefşe

18-b .10 Utandı geldüğine gülden öñdin
Ki şebnemden getürdi dürr¹³ benefşe

‘Alāmetdür ki bir sevdāı vardır
Siyeh-püş olduğı ekşer benefşe

Cibillīdür anuñ pāyinde za‘fī
Ki zānūsında kōdı ser benefşe

‘Acebdür yüz çevürmişken şabādan
Ki girü üstine ditrer benefşe

Meger ol serverüñ ser-leşkeridür
Ki çekmişdür gelür leşker benefşe

15 Huzūr-ı Hazret-i Sultān Muhammed
K’añā gül bendedür çāker benefşe

‘Alem re’sin irürdi āfitābe
Getürdi lāleyi mi‘cer benefşe

Cemālī bāğınuñ firdevsi içre
Zihī kim nüş ider kevşer benefşe

13. dürr: der -Metin

Hırāmān' eylese servin çemende
Dütüzdür' müşkile 'anber benefşe

Tevāzu' birle baş indürmeyince
Elinde deste olmaz her benefşe

20 Görelden hatt-ı reyhānın muhakkak
Hevā neshin gubār eyler benefşe

Me fâ î lün Me fâ î lün , Fe û lün

19-a 1 H zret-i Sult n Muhammed H n ki lu fı bahrınıu 
K tresid r  ol ki kevn n Dicle v  Umm nidir

Rif'atı ol resme  'l d r ki  'al  kaşrınıu 
P sub nidur Z h l hem M ster  der-b nidur

Can vir r  'is 'bni Meryem bigi ger i s zleri
L k devr n p k z t  M sa-yı  'imr nidur

Bir Tehemten-ten muzaffer-fer   ferruh-ruh durur
Kim cih n cisminde  ' lem halkınıu  c n nidur

5 T n midur emrine olsa Behmen   Behr m r m
K'ol  eht n KISR  v  D r  bende-i ferm nidur

Salt nat burcında kadri eyle  'al  oldu kim
Rif'atınıu  v lihi dild r h red hayr nidur

Fethi birle beyt-i  sl m eyle ma'm r oldu kim
Milk-i d n  b d u  irk   k fr evi v r nidur

Bir S leym n-kadr    hd r bu zem n  stinde kim
Kem kuli devr-i zem n  R stem-i Dest nidur

Hırmendenen hūşe-çîn olsa nola halk-ı cihān
Cümle mahlūkuñ yidügi çünkim anuñ nānıdur

10 Meclisinde micmere gerdān olalıdan güneş
Dest-i 'attār-ı şabā 'ūd u 'abir efgānıdur

Evce irgürdi hisāri rif'atī āvāzesi
Rāstī kim burc-ı ikbālūñ meh-i tābānıdur

19-b Menba'-ı cūd olduğı ol şāh-ı devrānuñ bu kim
Zātı ikbāl ü sa'ādet gevherrintūñ kānıdur

Keff-i ihsānı mürüvvet fülkine baħr-ı muhīt
Resm-i 'ālisi fütüvvet milkinūñ erkānıdur

Eyledi ihyā Resūlūñ sünnetin vācib görüp
Güyyā şer'-i şerifūñ mezhebi Nu'mānıdur

15 Farz idem ki cūdile vardur daħı miğli diyem
Müsteħab ola mı çün zātı mürüvvet kānıdur

Tutsa cevgān-ı sa'ādet nola ol şāhuñ eli
Çünki devlet topın urmağa cihān meydānıdur

Ānuñiçündür 'Alī-vesh hulķı vü hüsni hasen
Kim kemāl-i lufile hilm ü hayā 'Osmānıdur

Nicesi kat' olmaya ic'cāzına inkār iden
Münkirün boynında seyfi hüccet ü burhānidur

Müşterīdür Zühre bezmine anuñçün her gice
Meclīsine nāzır olan 'aynınuñ insānidur

20 Ebr-i cüdü eyle feyz eyler sehābı luḡfınuñ
Kim bihār-ı 'ālem anuñ kaḡre-i bārānidur

Hem cemī'ī halk luḡfı medḡintün hānendesı
Hem be-küllī dil anuñ güyende-i ihsānidur

İy ki bu devrān içinde āfitāb-ı hükümünün
'Acizidür mihr ü mäh u çarḡ ser-gerdānidur

20-a Çün bahār eyyāmıdur dīvānelik kılup şitā
Defter açmak istese şahrāda iy devrānidur

Gitmegiçün faşl-i dey şāh-ı bahāruñ her şecer
Hāmilidür nāmesinün kāşif-i 'unvānidur

25 Şebnemile lāle pür olduğı budur şubḡ-dem¹⁴
Kim çemen firdevsinün havzı vü şādırvānidur

'Arşa-i bāğ içre nergis her nefes başın şalar
Ya'nikim cām-ı bahāruñ mesti vü sekrānidur

14. şubḡ-dem: şubḡidem -Metin

Zikr-i bismi'llāh idüp gir bāğa gör kim ol rahīm
Her ne naqş itdiyse hādīs rahmet-i Rahmānıdır

Mest olup nergis gözine öykünürmiş dil-berün
Aña bī-mār olduğu hakkā ki gey erzānıdır

Önce ağzına teşebbüh kıldı çün bād-ı sabā
Şöyle urdı kim henüz ağzında anuñ kanıdır

30 Her taraftan guş-ı cānı pür kilup āvāz u sās
Bu sözüñ 'arif-dili sūziyle ezber-h'ānıdır

Matla'ı-ı gāzel-i dil-guşāy

Serverā la'lün ne sırdur kim bu cānuñ cānıdır
Gözlerümden dürr döken her dem anuñ mercānıdır

Nüşa-i cevri muhakkağdur haṭuñ nesh itdügi
Kim gubāri cān u dil yakūtınuñ reyhānıdır

20-b Gönlüme ger tır atarsa kaşlaruñ yayı ne gam
Urduğā çünkim girü kendü okı peykānıdır

Kadrüne biñ cānile yazdı bu gönlüm bir berāt
Kim vişālün 'idintün cānā bu cān kurbānıdır

35 Dil-berüñ yok saña meyli dir baña her dem rakīb
Ehl-i dīn anı bilür kim didügi imānıdır

Varısa didükleri ʿālemde Hızr ol yārdur
Uşda şāhid leblerinüñ çeşme-i hayvānıdır

Hüsni meydānında güyā olsa nola ol nigār
Tutduğı çünkim elinde zülfinüñ çevgānıdır

Ğonce evrākın yile verdi dehānın yād idüp
Defterin dürmişdür ol tağıtduğı dīvānıdır

Āsitānın āşiyān idineliden mürğ-i dil
İstemez uçmağı çün ol ravzanuñ Rıdvānıdır

40 Niçe bir zahm ura cānā cāna cādū gözlerüñ
Cevrise yitdi cefāyise dağı uranıdır

Zulmile kılmazsa bendinden dili zülfiñ halās
Hall kılam bu müşkili çün ʿadl-i şeh devrānıdır

Turreñüñ tarrārlığın ʿarż idem ol hāna kim
Devlet ü bahtile kamu şehlerüñ sultānıdır

Şāh-ı ʿādil-dil Sikender-der Feridūn-fer k'anuñ
Bendesidür ger cihānuñ kayser ü hākanıdır

III

21-a

Bu iki beytün mecmûc hurûfı noktaludur

Zeyn-i tenî Çin ü Hutem zîneti
Bahşış ü feyzi hafî-yi niyyeti

Bî-gışş u bugz u gâzab u piş-bîn
Nağz u nazîf ü takâ cenneti

Mûf te i lün Mûf te i lün Fâ i lün

I

Bu beyti okurken dil deprenmez

İmâm -i emâm u hünâm-ı hünâ
Muhibb-i mahâbib-i hubb u vefâ

Fe û lün Fe û lün Fe û lün Fe û l

II

Bu beyti okurken dudak deprenmez

'Ayn-ı 'asâkirde şehîr-i diyâr
Tig-keş-i 'asker-i leşker-şikâr

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

III

Bu beyt mu'ammâdur ki Pâdişâhuñ mübârek
adına eydilmişdür

Rumh sultân ki ola fethile cāvîd ü ebed
Evvel âhir meded irsün ki kabul itmeye red

Fâ i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

IV

Bu beyt cāmi'ü'l-hurūfdur

Müsbit-i feyz ü hüşi zıll-ı Hudâ
Kat'-ı sekr ü şalâh-ı cünd-i gâzâ

Fâ i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

IV

21-b

Bu iki mülemma' beyt Pâdişâh Hazreti
kal'ayı cedîde- binâ kılduğınun tarihîdür

Mâlik-i memleket Muhammed Hân
Zeyyene'l-hişne fi-memâlikihî

Geşt târih-i vakt-i mebnâyiş
Halled'Allâhu mülke mâlikihî

Fâ i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

15. sekr: sükr -Metin

V

Bu iki beyt Pādişāh-ı İslāmuñ Kal'a-yı
Kostantiniyyei feth itdüginüñ tārīhidür

Hāşıl-ı milk şāh u bākī bād
Māh u mihreş nedim ü sākī bād

Feth-i Kostantiniyye¹⁶ rā tārīh
Kām-ı şeh iy hemişe bākī bād

Fâ i lâ tün Me fâ i lün Fa' lün

V

Bu beyt san'at-ı iktibāsdadur

Sen şehiçün hutbede okur hatīb
Naşrun min-Allāhi ve fethun karīb¹⁷

Müf te i lün Müf te i lün Fâ i lün

16. Kostantiniyye: Kostantiniyye -Metin

17. Kur'an, Sure LXI, Es-Saf, āyet 13.

Bu 'Arabî kıt'a Sultānumuz Hāzretine du'ādur
ki Kōstantīniyye fethi münāsebetiyle dinilmişdür

1 Muḥammed Hān fī-küllī'l-memālik
'Alā mülken bi-ā'lāmin 'aliyye

Fe-ecma' cündehu naşran 'azizen
Li-kam'i'l-küfri bi'd-dāni's-seniyye

22-a Tenevverti'l-mesācid fī'l-bilādi
Bī-fethi kenāyisi'l-Kōstantīniyye

Cezāhu'llāhu bi'l-fethi'l-karībi
Ve şāne livāhu 'an külli'l-beliyye

5 Ve şerrefhu bi-da'vāti'l-Cemāli
Bi-hakk-ı Muhammedin hayri'l-beriyye

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

VI

Mu'ammā be-nām-ı sa'id

Ser-i tīgile iy dil-ber zihî kim
Raķībūñ pāyini kesdüm ırakdan

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

VII

Mu^çamma be-nām-ı mes^çūd

Dün ki başda yogıdi pāy-i hevā
Gör bugün kim ne yandı micmerde

Fâ i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

15

Bu biş beyt Sultānū'1-İslāmūñ medhinde
bu şan^çatiledür ki okürken dudak deprenmez

1 İy şeh-i şâyiste-i taht-ı rızā
‘Akil-i ‘ādil-dil-i ehl-i hayā

Sālik-i ‘ālī-nazarı rāh-ı dīn
Sāde -dil-i rā‘iyi şant-ı sehā

Sā‘iyi icrā-yı şeri‘atı k’ider
Cān-ı şalāhiyyetile āşinū

22-b Nāzırına ğaliyeden ğayrı ne
Çine irişdi diyen eyler haṭā

Şād ider rāyile ḥatırları
İreli Ḥakdan aña ‘ayn-ı‘atā

Müf te i lün Müf te i lün Fâ i lün

Bu kıt'â-i 'Arabiyye dahı Pâdişâh Hazretine
du'â ve 'arz-ı hâl bâbindadur

1 Yâ emâre'l-milki yâ şadre'l-'ulâ
Yâ 'azime'l-kadri yâ bedre'd-ducâ

Zâdeke'l-hallâku hulkan fî'l-verâ
Dâiman mâ-tâda tayrun fî'l -hevâ

Kâimun fî-küllî hînin muhlisan
'Abdike'r-râci Cemâli fî'd-du'â

A'tîhi bi'l-luţfı 'an-bâbi'l-kerem
Katrete'l-ihsâni min bahri'l-'atâ

Hâluhu kad zâka min gammi'l-emel
Havfuhu kad zâda min tûli'r-recâ

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Bu kıt'a-i Fārisiyye hem Pādīşāh Hazretinüf
evşāf-ı hamīdesi beyānındadır

1 Sa'īd-ahter u ferruh-ruh u muzaffer-fer
Huçeste-ṭāli' u 'ādil-dil u Sikender-der

Emīr-i kāmīl u efser-ser u mu'eyyed-yed
Sehiy u muhsin u dārāy-rāy u sencer-cer

23-a

Hudāy-gān-ı cihān k'āfitāb-ı devleti u
Resed zi-maşriḳ-ı 'izzet be-kişver-i hāver

Meger ki cūd-ı vücūdeş şinid der-gül-zār
Ki gül be-dest-i fakīrān-dehed zi-hurde-i zer

Biyā be-hulḳ-ı hasen şāh-bīn ki ehl-i kemāl u
Müsellem-est nihāden be-pāyi u ruh u ser

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

Bu kaşide hatt-ı hübuñ tevcihi ve levāzımı
ve evşāfı beyānındadır

1 Haddüñ yüzini hattıñ tutdı nite ki iy cān
Gird-i ruhını mihrüñ eyler ğubār penhān

Tevkī'idür ki oldı menşür-ı hüsne tuğrā
Ya nüshādur muhakkak kim ola nesh-i reyhān

Yāhūd ğamuñla kıldı 'uşşāk-ı bī-nevā āh
K'āyīneler nefesden her dem olur perişān

Cennet çemenlerinde bitmiş benefşelerdür
Gül-deste kılmāğıçın kevser lebinde Rıdvān

5 Böyle ki nokta hāle ğisūları atar harf
Meydān-ı hattı aldı ğüyā ki zülf-i çevğān

Yākūt-ı hattiyile mūrīçe k'oldı 'arız
Bu kadrinüñ berātı ol Hātem-i Süleymān

Zülf-i ne yazsa hattı i'rāb ider müselsel
Gül defteriyle tā kim sünbüller aça dīvān

23-b Devriyle hüsni-hattın gör kim neler bitürdi
Tâ sebze-zâr içinde mergüb ola gül-istân

Haddinde oynadukca mansûbe-i ruhiyye
Şeh-mât ider çü hattı 'arz ide hükmi-sultân

10 Sultân-ı heft-kışver ferruh-ruh u zafer-fer
Hâkan-ı der-Sikender Dârâ-medâr-ı devrân

Vech-i melîhi üzre şekli-i elif ki vardur
Gör hatt-ı istivâyı şakk-ı kamerde âsân

Cân oynamak bu hatta ferzâneler işidür
Gel iy piyâde şufî uş baş işde meydân

Şafî meyile sâkî billür câmı pür kıl
Kalb-i şitâ gerekdür çün iricek zemistân¹⁸

Mihrine ol mehûn kim hattına müsteridür
Küttâb-ı mekteb-i dil nessâh-ı nüsha-i cân

15 Hızr olmağa Cemâlî câm-ı cihân-nümâdan
Bezm-i Sikenderide nüş eyle âb-ı hayvân

Mef û lü Fâ i lâ tün Mef û lü Fâ i lâ tün

18. zemistân: zimistân -Metin.

Bu kaşide Pādişāh-ı cihān-penāha devlet ü
sa'ādetle şikār münāsebetiyle du'ā bābindadır

- 1 Seher-geh nefh-i 'īsā kim den-i bādı bahār eyler
Süheyl-i 'işretüñ kesbin vişāl-i nev-bahār eyler

Kılır 'uşşāk-ı müştākı muhayyer keşf idüp rāzın
Dem-ā-dem mürğ-zār¹⁹ içre nevā kim mürği zār eyler

24-a

Meger kim lāle-i hamrā nigāruñ haddi rengidür
Ki luḫfindan çemen şahın tolu nakş u nigār eyler

Muhakkakdur ki ol yāruñ müselsel zülfidür sünbül
Ki sevdāsı dil-i āşufte-hāli bī-karār eyler

- 5 Görüp bu dürli eşkālî ki envā'-ı cevāhirdür
Ülu'l-ebāb silkinden olanlar 'itibār eyler

Bu faşluñ kadrini 'ārif bilür kim vardur esbābı
Çeker cāmı lebe yarı kenārına kenār eyler

Şafā vaktidür iy sākî getür cām-ı muşaffāyı
Ki nüşı 'işi beytinüñ esāsın üstüvār eyler

Şu meyden kim seher beñzer leb-i şāğarda hürşide
Gönülde mihri şevkinüñ birin zevkuñ bezār eyler

19. mürğ-zār: mürğüzār -Metin

Çemen şahında āhūlar dutarlar sīne şimşire
Kaçan kim şah-ı şīr-efgen süvār olup şikār eyler

- 10 'Alī heybetlūdūr ol şeh ki atı reşk-i Döldüldür
Dutıcak rezme ruh tigin mişāl-i Zü'l-fikār eyler

Mücerred hāy u hüyle şadāsından sipāhinün
Cihānı cins-i ā'dānuñ gözine teng ü tār eyler

Ulu şehdür ki da'vetsüz kamu 'ālem tufeylīdür
Kapusında kul olmağile şehler iftiḥār eyler

Eyā sultān-ı 'ādil-dil muzaffer-fer Sikender-der
Ki luḫfūñ setr idüp kahrı şafālar āşikār eyler

24-b

Cemālī bendeñe rahm it ki olup dā'ī-yi muḫliş
Şenālar rüz u şeb kıllur du'ā leyl ü nehār eyler

- 15 Olupdur muntazır luḫfūñ demine niçe müddetdür
Şehā dād ol belālardan ki cāna intizār eyler

Niçe kim çin seher kevni nesimā faşl-ı nev-rūzuñ
Gelüp gīsū-yı dil-berden ser-ā-ser müşk-bār²⁰ eyler

Hemişe devlet atına süvār olup şikār eyle

Vücūduñ müstedām olsun ki cūdı bi-şümār (eyler)²¹

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

20. müşk-bār: müşgibār -Metin

21. Divan'da, 17. beytin sonunda yer alması gereken 'eyler' redifi bulunmamaktadır.

I

Bu müstezād Sultān-ı İslām seyrāne
süvār olduğı hālde du‘ā bābindadır

- 1 Virdi çü şafā bād-ı şabā faşl-ı bahāre
İy sākī-yi zībā
Nakş oynamağa irmeğiçün vaşl-ı nigāre
Sun cām-ı muşaffā
- Toldur kadehe luţfile yākūt-ı revānı
Kim kut-ı revāndur
Vaşl eyleyelüm ‘ışret idüp leyl-i nehāre
İy la‘l-i şeker-hā
- Tāli‘ çü sa‘ādetde durur burc-ı şerefde
Fāl oldu huçeste
‘Uşşākı çıkar nağme-i fethile hişāre
İy Zühre-i zehrā
- 25-a Gül şen-gül olup lāle şumar cām-ı cihān-bîn
Nergis gözedür yol
‘Azm eyleyecek devlet ü behtile şikāre
Sultān-ı saf-ārā

5 Ol şāh-ı cihān-kām u cihān-gīr ü cūvān-baht

Kim cān-ı cihāndur

Dārāyı çeker bendesinüñ bendesi dāre

İtmezse müdārā

Ser-defter-i dīvān-ı selōtin-i cihānsın

Fevt eyleme bir dem

Çek şöbet idüp cāmı lebe yārı kenāre

İy şāh-ı mu'allā

Bin cānile şāhā bu Cemālī işigünde

Bir bende durur kim

Bahtuñ günü rüşenligidür devr ü müdārre

Kıldığı temennā

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

Mef ū lü Fe ū lün

25-b

El-kaşide fi-du'ā fahrū'l-ümerā ve zahrū'l-
vüzerā bedrū'l-milleti ve'd-dīn şemsü'l-İslām
ve'l-müslimīn Hazret-i Pāşā bellāghu'llāhu
ta'ālā akşā mā şā

- 1 Şubh-dem çün ²² āb hāk üstinde deryā gösterür
Kalb-i āteşden hevā deryāyı sahrā gösterür

Bād olmışdur muhakkaḳ kim bahāruñ ābile
Nüşhasın nesh itmege hatt-ı müsennā gösterür

Müntehādur sebze de serverüñ ser-efrāz olduḡı
Kim özini sidre-i ā'lāya hem-tā gösterür

Şohbet ehline gilā-yı kalbiçündür kim çemen
Bu zemīni āsumān bigi mücellā gösterür

- 5 Ebr-i gevher-bār gāvvasına dehrüñ rüz u şeb
Çarh-ıgerdūni şadef dürri Süreyyā gösterür

Aç teferrüc kılmaḡa 'ibret gözin kim yiryüzi
İ'tibār ehline çok dürlü temāşā gösterür

22.* şubh-dem: subhıdem -Metin

Sebze şahın pāre-i zerden pür itmişdür hazān
Hulle-i hād̄rāyı ya'nikim muhallā gösterür

Bu vefā vaktinde tahsīl-i şafā şordum dile
Rāh-ı rāhat-bahşile cām-ı muşaffā gösterür

Lik ²³ rāhat-bahşı rūhuñ ol mecāzī-mey degül
Kim hakikat milkine tārāc u yağma gösterür

26-a 10 Cām-ı 'ibretdür ki nūşı ādemi pür-cūş ider
Mihr-i şevki zerrei zevkile beyzā gösterür

Sāgar-ı 'ışk-ı hakikīdür ki luṭfi cāminuñ
'Andelīb-i tā'ate gül-zārı zibā gösterür

Bes getir iy sākī-yi bezm-i bekā ol bādeyi
Çün ferah esbābını nūşı müheyyā gösterür

Kim muhakkak gitmege āyine-i dilden kubār
Bu gāzel-mihrī zu'bānı ²⁴ Zühre-āsā gösterür

Matla'-ı gāzel-i zibā

Lebleruñ luṭfiyle çün la'li şeker-hā gösterür
Çeşme sevdāyī seri zülfi semen-sā gösterür

23* Lik: Liki -Metin

24* zu'bān: zubān -Metin

15 Fikr-i bārik idene nāzūk miyānuñdan lebūñ
Kıl yarar dikḫatde vü keşf-i mu‘ammā gösterür

‘Arizūnda hütbe-i ‘idāne mi yazdı haṭuñ ²⁵
Kim haṭibe minber ü mihrāb u inşā gösterür

Hicrūñile gözlerüm deryāda zevrakdur velī
Bu ‘acebdür kim girü zevrakda deryā gösterür

Çāhe şaldı zūlfūñ ucından dili cādūlaruñ
Daḫı bu sevdāyī miskine nice cā gösterür

Müfti-yi ‘uşşāka la‘lūñden şorarken mes’ele
Haṭṭuñuñ tevki‘i da‘vālardan ibrā gösterür

26-b 20 Vuşlatuñdan rūḫ kesb itmek diledükce hużūr
Fırkatūñ dil-halveti bābında gavgā gösterür

Ġamze-i ğammāzuñile cānuma şirin lebūñ
Mevti şūr-engizile ihyā-yı ‘İsā gösterür

Ḥazret-i Pāşāya sihrūñden şikāyet eylerem
Kim ‘aşā-yı ‘adlile i‘cāz-ı Mūsā gösterür

‘Aşaf-ı şaff-ı şafā olkim ferīd-i ‘aşr olup
Ṭalib-i tahsilicūñ Rūmı Buḫārā gösterür

25. * haṭuñ: haṭṭuñ , vezin gereği.

Nutkile hüsrevlik onuñdur ki şirin lafzınuñ
Şüreti bir harfinüñ biñ dürlü ma'nâ gösterür

25 Ol 'Azîz-i Mısr-ı dânişdür ki her gün âfitâb
Yüsuf-ı ikbâline hüsn-i Zelihâ gösterür

Eyledür meşrû'a mâil kim nişanı şânınuñ
Ma'dilet menşûrina tuğrâ-yıicrâ gösterür

Halli müşkil olduğı andan durur tedbîrinüñ
Kim cemî'i müşkilüñ halline imlâ gösterür

Bu hanîfe mezhebinüñ mâlikidür k'Ahmedüñ
Ümmetinüñ şâfi'i olup muhâbâ gösterür

Qadd-i servi 'adl-i gül-zârında tûbîlik idüp
Râstî kim 'âlemi firdevs-i a'lâ gösterür

30 Bahtı rûzi rüyine kadri şebî bir hâldür
Kim niçe hâsidlerüñ başına sevdâ gösterür

27-a Şâne-i eltâf-ı in'âmı elinde cûdınüñ
Turre-i hasnâyı ihsânı mutarrâ gösterür

Luḫf-ı 'aynı dosta âb-ı hayât eyler 'aḫâ
Hıḫm-ı havfı düşmene merg-i müfâcâ²⁶ gösterür

²⁶ * müfâcâ: mefâcâ -Metin

Defterin tayy eylesün hâtim ki cūdından anuñ
İşiginde niçe hâtimler temennâ gösterür

‘İlm-i ıklîminde hükmi feth ü nusret kesb ider
Hilm-i gül-zârında kaddi serv-i bālâ gösterür

35 Hâkim-i devr-i felek kadrî berâtı üstine
Āfitâb-ı enveri tezhîb-i imzâ gösterür

Leyle-i kadrinde hâbî ca‘fer-i ikbâline
‘İzzetile her seher ta‘bîr-i rû’yâ gösterür

Zühre muṭriblik ider serv-i sehî rakḳâş olur
Sâziğün def tutmağı cem‘inde beyzâ gösterür

Bezm-gâhı ferşinüñ ferrâşı olmışdur nesim
Kim dem-â-dem nefhi enfâs-ı Mesihâ gösterür

Devletî dîvânını yazup Cemâlî deftere
‘Āleme erkânile eş‘âr-ı garrâ gösterür

40 Midḥatı silkine envâ‘-ı cevâhir nazm ider
Vaşf-ı gül-zârında dil-mürğini gūyâ gösterür

Müntehâdur kadr-i kâfı kim irelden sidreye
‘Ayn-ı ‘adli rif‘ati râyile ra‘nâ gösterür

27-b Mihrinüñ şevkiyle zevkî olduğındandır bu kim
Beytini ma'mûr idüp şî'rini şî'râ gösterür

Niçe kim gülşende gül şen-gül olup nev-rûzile
Bülbül-i şürîdei şevkiyle şeydâ gösterür

Müstedâm olsun anuñ kâmil vücûdı cûdile
Kim Cemâlî gurre-i ikbâli garrâ gösterür

45 Mecma'-ı muhtârını lutfiyle keşşâfü'l-kürüb
Kenz-i devlet eylesün k'in'âmı a'tâ gösterür

Tâze tutsun rûzını pîrüz idüp ferruh-ruhan
Şeh-süvâr itsün ki gösterür

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Bu ebyāt Pāşā-yı Kāmūrān medhinde bu san'atiledür
ki cemī'î hurūfı noktasuzdur

1 Ol melik-i milk-i kemāl-i kerem
Ekmel-i kāmīl-dil-i āl-i kerem

Server ü ser-dār-ı mülük-ı kirām
Vāsıta-i silk-i le'āl-i kerem

Mevrid-i silsāl-i şalāh u sedād
'Ālim-i memdūh-ı su'āl-i kerem

Hākim-i ahkām u imām-ı hümām
Merşad-ı İslām u me'āl-i kerem

5 Levh-i kelām-ı vera' vü 'adl ü dād
Mihr-i 'atā vü meh-i sāl-i kerem

28-a Vāsıl-ı esrār-ı dil ü revh-i ruh
Hāsıl-ı āmāl-i vişāl-i kerem

Olalı meddāh Cemālī añā
Milk-i 'atā gördi vü māl-i kerem

'Ömri muṭavvel ola kim 'āleme

Maşdar-ı hilm oldı memāl-i kerem

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzān lehu fī-evṣāfihi el ḥamidetü
ḥaled'Allāhu ta'ālā eyyāme devletihi

- 1 Meger ki hem-dem-i gīsū olur nesīm-i şemāl
Ki büy-ı nāfe-i çin itdi 'ālemi hoş-ḥāl

Çināre çekdüricek sebze de hevādan el
Virip dururdu şabā²⁷ pāyine şecer ḥalḥāl

Bahāre vakfidi gerçi ki şāhidāt velī
Şitāyı Kādi-yi Devr itdi endan istibāl

Zemīne mā²⁸-i semā katre katre nāzil olur
Şehāb altına beñzer ki vez²⁹ ider ğirbāl

- 5 Recā-yı ḥüsnile şahrāda olsa ger meyyit
Hevāda ḥavfile kākum neçli geyeydi cibāl

Bu demde rūḥa ferah gelmek istedi ḥātır
Ki vaşf-ı Ḥazret-i Pāşā olundu def'-i melāl

Emīr-i milk-i me'ānī vü mefhār-ı vüzerā
Ki rāye virdi zamīr-i müniri istiklāl

27.* şabā: şapā -Metin

28-b Sa'îd-şâter u pîrüz-rüz u 'âdil-dil
Hüceste-ţâli' u ferruh-ruh u mübarek-fâl

Mu'ayyen oldu ki kudsîlerle mahremdür
'Azîz-i Mısr-ı kerem olduğudur istidlâl

10 'Anâ beriyyesi kaţ'ında çekmedi 'akabe
Fakîr ki oldu 'atâsiyle ehl-i mâl u menâl

Şu resme vâfir olupdur sahâ vü ihsânı
Ki müstahikler olurlar harîriçün hammâl

Çü ma'rifet 'Arafâtında eyledi Lebbeyk
Ne ola ger Harem-i Muhteremde bulsa vişâl

'Aceb mi olduğu pîrüz-rüz u 'îd u sa'îd
Añuñ ki aña cinâyetsüz oldu bu ef'âl

Gönül vefâ haremintün mücāviri oldu
Olalıdan berü eltâfiyile fâriğ ü bâl^{*28}

15 Çü tütüyâliğa lâyıkdur ayığı tozın
Revâ durur göze ger sürme eylese kehhâl

Muhibb-i fi'l-i hasen kim nizâm-ı 'âlemiçün
Getürdi şulh u şalâh u götürdi ceng ü cidâl

²⁸ *fâriğ ü bâl: fâriğü'l-bâl -Osmanlıca-Türkçe sözlük,
Mustafa Nihat Özön.

Şabā-yı merhameti bāğ-ı himmetinde anuñ
Meşāmm-ı merdūme virür şafā-yı būy-ı vişāl

Umūr-ı memleketüñ ‘ayn-ı luţfidur rāyi
Zihî ki bu şifata kâf-ı kadri oldu dāl

29 -a

Çü beyt-i devletini eyledi Hudā ma‘mūr
Serāyı suffesi üstinde mōh oldu dāl

20 Baş indürür kalemi hattına muhakkağ anuñ
Çü vaz‘ ider ruh-ı tevki‘-i şahiçün bir hāl

Vücūdı olalı erkān-ı devletüñ zeyni
İrişdi luţfile dīvān-ı dīne hüsn ü cemāl

Kelām-ı ‘akdi sühan silkinüñ cevāhiridür
Şifati zātinuñ oldur ki oldu nazm-ı le’āl

Hadīs-i vaşfını dil nice eylesün tefsīr
Bedi‘ olur çü beyān-ı me‘āni-yi işkāl

Nazīr olsa cihān içre gerçi mümkindür
Velī bu luţfile varise ola hāl-i muhāl

25 Güneş çü meclis-i kadrinde ‘arz ider def-i zer
Olursa tañ mı durur Zühre muṭrib ü kavvāl

‘Aşā-yı ‘izzeti çevgān-ı cūdīdur gūyā
Ki oldı himmeti meydān-ı luṭfa Rüstem-i Zāl

Hazine-i keremūñ feth iderse ger bābın
Cihāne zamm ide luṭfi ‘aṭā-yı māl-ā-māl

Me’āli eyle taṣavvūr kıllur ki taṣdıķı
İder kelāmını dāīm dilinde halka meh āl

Berāt-ı kadrine dīvān-ı kudretūñ kalemi
Hisāb-ı rahmetiçün yazdı dofter-i ā’māl

29-b 30 Letāif-i nuketidür vezāif-i devlet
Cevāmi‘-i kelīmidür levāmi‘-i ifzāl

Sa‘ādet atına binüp neye ki ruh tutsa
Sipāh-ı devlet ider ‘izzetile istikbāl

Harīm-i hürmetine sāye-bān olur çü sehāb
Sabā süpürmegiçün yolın eyler isti‘cāl

Vakār u şefkāt u hilm ü hayā vü ‘ilm ü ‘amel
Şerīf zātıyile kesb idüpdür istikmāl

Devām-ı devleti dā‘īsidür vażi‘ vü şerīf
Şenā-yı ‘izzeti meşgūlidür nisā vü ricāl

35 Çırağ-ı ma'dileti eyle yakdı kim hergiz
Deminde sühte-pervâne yakmadı perr ü bāl

Çü zātı vaşfını Mahmūd ider katında anuñ
'Aceb mi olsa ger āyāsı hāşş-ehl-i makāl

Vücūdı cūdile çün āfitāb-ı devletdür
İşinde zerre kadar olmaya anuñ ihmāl

Kemāli mihrine anlar ki müşterī olmaz
Şafāları günine tañ mı ola irse zevāl

Āyā mekārım-i ahlāka zāt-ı menba' olan
Ki halkı hulkile kılduñ kapuñda bende mişāl

40 Şabāh-ı devlete mişbāh-ı zav' u mecma'-ı cūd
Emīr-i kenz-i me'ānī vü keşf-i sırr-ı hayāl

30-a Hüma-yı sāye-i ikbāl u Āsaf-ı gānī
Vezīr-i Şāh-ı Süleymān serīr-i cāh ü celāl

Ki ümīd-i merḥametüñ rüḥa zamm idüp rāḥat
Kulüb-i münkesire oldı fetḥ-i bāb-ı nevāl

Mā'ışeti sebebünñ huşūlinüñ 'usri
Komadı cism-i zaifinde iktidār u mecāl

Ki zahm-ı tîr-i belâ ruḥını kılup mecrûḥ
 Tenini miḥnet-i ğam nâleyile eyledi nâl

45 Zübânı töhmet ü kizbile vü meşakkatile
 Sürürünü ğama ırgürdi ta'ne-i 'ummâl

İçür bu teşne-leb-i hüzne 'ayn-ı luṭfuñdan
 Kemâl-i merḥamet akdâhıyile âb-ı zülâl

Niçe ki şems ü kamer ola şem'î şâm u seḥer
 Cihânı meclisi devr ide hefte vü meh ü sâl

Şerîf zâtuñ olup kevne mihr-i şark-ı şeref
 Ziyâde eyleye eyyâm-ı 'ömrüñü müte'âl

Ṭapuñı rif'atıle pâyidâr idüp Hâlik
 Kapuñda şadr-ı kamer ola halka şaff-ı ni'âl

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

Ve kezalike lehu fī-ahlākīhi'l-kerimeti
medde'llāhu ta'ālā ıṭnābe surādikāt celālihi

30-b 1 Eyā men bihi keşfün li-küllü'l-ḥevāyici
Mukaddimeti'l-iḥsāni şemsü'n-netāyici

Mu'inen li-aḥkāmi'l-ḥüdā bi't-ta'azzuzi
Āminen li-esrāri'l-'ulā bi't-teğannüci

Bi-luṭfın ve iḥsānin mişālūke lā-yuri
Bi-'ilmin ve 'irfānin nazırūke lem-yeci

Eberru bi-in'āmin vücūdeke lem-edri
Ve cūduke em bahrun keşirūt-temevvüci

5 Ādā'et budürü'l-'ilmi min vechiküm kemā
Bedā ṭal'atü'l-beydā bi-ḥüsni't-tebellüci

Li-tenfidi aḥkāmi'ş-şerī'ati mişluküm
'Adimun bilā vad'ın velā bi't-teberrüci

Felā hemme li min külli kerbin li-ennehu
Cemālūke min külli'l-vücūhi teferrüci

Ƙad iŝtedde fakrī v'inkisāri ve ŝiddeti
Fe-mürr lī min haŝmi derāhime rāyici

Feyā seyyiden bi'l-fazli irham bi-hāleti
Bi-ennī za'ifun min keŝiri'l-levā'ici

10 Felev küntü ma'lūlen li-keŝreti killeti
Fe-ente li-hazā'd-dā'ci hayru mu'ālici

Bi-taḥsīni taḥdīki ve ḥüsni taḥavvuri
Orīdoke fī-hezā'l-kaŝiyyeti müntici

31-a Beyānī bedī'un fīākemāli kemāliküm
Ve in küntü mechūlen bi-terki't-terevvüci

Yurīdu'l-Cemālī dāīmen ref'a kadriküm
Min e'r-rāf'ii'l-ferdi'l-kaŝi zī'l-me'ārici

Fe ū lün Me fâ î lün Fe ū lün Me fâ î lün

Velehu eyzān medḥi li-izāleti nizāmü'l-
mülk ü müzeyyenet bi-āṣāre't-ṭaffeti

- 1 Zi-merd ü mān-ı mekārım-şinās-ı devlet ü cūd
Şināde-em ki kerem ez-tū yāftest vücūd

Be-zīn cihet ḡude mi-būd ḥükm-i kāzī-dil
Ki hest da'vi-yi luṭf-ı turā 'udül ḡuhūd

Rāyet ü zav'a meşābih-i ḡems-i fikretihi
Münevveren kebūdurin be-meṭla'in mes'ūd

Zi-rūy-i āyīne-i dil ḡubār-ı ḡam duvārest
Çü ḡaṭṭ-ı luṭf be-tevkī'i vey muḡakḡāḡ būd

- 5 Vücūduhu li-beyāni'l-keḡlāmi keḡḡāfun
Ve cūduhu bi-kemālin hidāyeti maḡsūd

Men ez-keḡlām-ı kemāleḡ ḡadīḡ ḡün ḡūyem
Ki be-vücūd ne-būde'st miḡli u mevcūd

Fe-keyfe yaşbiru ḡalbi bi-hicrihi 'acebān
Ve ḡubbu vaşlihi fi'r-rūhi ḡābitun mevdūd

Du'ā-yı men ki be-ihlāş fātihe'st tūrā
Be-luṭf u cūd kabūleş koned Hudā-yı vedūd

31-b Eyā emīr-i mūkerrem hişāl ki ez-luṭfet
Müyessere'st be-her hāl bonde rā maḫşūd

10 Merā be-'āfiyeti ihtimām hurrem kin
Be-hurremi bi-şevēd tā ki 'ākibet maḫmūd

Çi kem şevēd zi-kerem çün mūkerremi dārī
Eger zi-himmet-i vāfir ne-migoni merdūd

Zi-yümn-i fāl Cemālī sa'id mi-bāşed
Eger be-devlet-i tū ṭāli'eş şevēd mes'ūd

Be-cān-ı pāk-i Hüseyñ ü be-hüsn-i hulķ-ı Hāsen
Be-cūd-ı Hāzret-i Haydar be-şāhid ü meşhūd

Ki mī-şevēd be-rukūm-ı berāt-ı kadr tūrā
Hisāb-ı defter-i eyyām-ı 'ömr-i nā-ma'dūd

Me fâ i lün F e i lâ tün Me fâ i lün F e i lün

I

Ġazel-i dil-güşāy hem-dem münāsebet-i
genāy vey dāmet kazāilihi

1 İy dil be-vücūd er hevesi hest 'adem bāş
Bügzer zi-ser ü der-reh-i 'ışk ehl-i kadem bāş

Merdī çü be-meydān-ı tevekkeltü 'al'Allāh
Ber fark-ı ferah tīg-zen u dūz zi-ğam bāş

Birün rev azin merhale ger ehl-i derünī
Hem hem-reh-i şādī şev ü hem hem-dem-i hem bāş

Bistān elif ez-ülfet ü lāmī zi-liyākāt
Bā mīm-i meveddet kün ü fāriğ zi-elem bāş

32-a 5 Ez-mantık-ı hikmet ki şifā būd kelāmeş
Kānūn-ı hudūs āverū 'ālim be-kadem bāş

Efzūnī-i dünyā-yı denī 'ayn-ı kemī dān
Ger rā-yı sürürest türā hem be-nedem bāş

Bisyār kunī girye zi-sevdā-yı ser-i zülf
Miskīn perişān neşevī hāzır-ı dem bāş

H̄ahī ki kesān h̄ādim u maḥdūm ṣevī tū
 Der h̄ıdmet-i Pāṣā-yı Mu‘azzam zi-h̄adem bāṣ

Nūnest çü k̄āmet zi-ġam-ı ṣevk Cemālī
 Bi-mihr meṣev seyr-i sefer rā çü k̄alem bāṣ

Me f ũ lū Me fâ flū Me fâ f lū Fe ũ lūn

Velehu fî'l-ğazelliyâti'l-muħayyeleti minhâ
 ve'l-maşniâti ğufurelehu veli-vâlideyhi
 ve li'l-mümine ve'l-mü minâti

1 'Uşşâka nevâ olmağa ger derdise mâya
 Feryâdum irer 'ışkuñile evc-i semâya

Kaşuñla gözün eyledi cân kaşdine tedbir
 Ger fikrise ancak ola tahsîn bu râya

Dil halka-i mâr içre yatur zülfün ucından
 Sevdâyî durur neyleyem ol bî-ser ü pâya

Gönlümde zihî kim yir ider ğamze vü ebrû
 Kurbân ola cânum benüm ol okıla yaya

5 Keşf itmege esrârını hüsniñ ola kâfi
 Mısbâh yüzün zav'ı kime olsa hidâya

32-b Müşgîn saçuñuñ çinine verdi dil-i miskin
 Göz karasıyile nicesi düşdi haţâya

Cevriñ ne kadar varise var it ki Cemâli
 Yâr olalı 'ışkunla riẓa virdi kaẓâya

Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün

Velehu eyzān

1 Neyleyem bu zülf-i 'anber-sāyile
Kim beni miskīn ider sevdāyile

Fitne 'aynuñ dāldur k'ebrūlaruñ
Kaddümi lām eyleyiser rāyile

Cevr idüp akıtmağıl yaşum ki hiç
Kimse başa çıkmadı deryāyile

Niçe günlerdür ki zülfüñ haddüñi
Men' ider gözden görürken āyile

5 Gül-şen-i hüsni hoş almış beñlerüñ
Gözlerüñ gözlerken ok u yayile

Çeşme manzar mihriyle gül zār olur
Vaşl olıcak sen semen-simāyile

Devlet atına olısar şeh-süvār
Bu Cemālī ol ruhi zibāyile

Fâ i lâ Fâ i lâ tün Fâ i lün

 Ve eyzān lehu

33-a 1 Dîr-dişûn şevkiyle iy hâli siyâh
Eşkümün gāvvası oldu mihr ü mēh

Zülfüni başdan çıkarmışdur haṭuñ²⁹
K'anuñ ucından dile yir oldu çāh

Nola važ' itseñ vefādan ruḥ ruḥa
Bendesin ferzāne kılmaş ola şāh

Dūd-ı dil āyineñi jeng eylemiş
Şöyle beñzer kim ider 'aşıklar āh

5 Māha burc olmışdı gördüm sünbüle
Aḥsen-i takvime çün kıldum nigāh

Cānuma cevritme k'olurlar şehā
Müfti-yi mihrābile ḥācib güvāh

Çün hevāsı muntehādur kaddinūn
Var Cemālī sidreye irgür külāh

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

* haṭuñ: haṭtuñ, vezin gereği.

Ve min inşā'ihî

1 Mevsim-i gül irdi dil handān u hurremdür yine
Rūhumuz bülbül gibi bu sirra mahremdür yine

Lāle cām u jāle mey güyende bülbül bāde gül
Dil ferah dil-dār nāzūk dem mükerremdür yine

Ka'be-i zevkî meşakkatsüz ziyāret kılmağa
Büse-i dil-ber safā vü āb Zemzemdür yine

33-b

Serv ayag üstine hizmet gösterür lufile kim
Sebzede seyreyleyen Sultān-ı Ā'zamdur yine

5 Mey safası eylemişdür şūfiyi şāfī-mizāc
Tutduğı halvetde cām-ı meclis-i Cemdir yine

İş esāsi üstüvār oldı getir sāki kadeh
Kim ferāgat beytintün bünyādı muhkemdür yine

Ol şeh-i ferruh-ruh u 'ālī-'alem kim kem kulı
Düşmeni kahr itmeğiçün Zāl ü Rüstemdür yine

Cem'ânüñ şem'î münîr olsun ki toza gözlere
Rüşinâyî³⁰ zevkiçün hursîd-i 'âlemdür yine

İy Cemâli taze kıl dâim du'â-yı devletin
Kim aña feth ü zafer milki müsellemdür yine

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

30. Rüşinâyî: Rüşenâyî, olmalı.

Ve li-kā'ilihi eyzān

1 Nergis-i mestūñ kılaldan vāleh u şeydā beni
Zahmı ğamzeñ oklarınınuñ kıldı nā-peydā beni

Bahr olupdur 'ıŝkuñ odına yanaldan göz yaşı
Şöyle beñzer kim viriser ğarka bu deryā beni

Zülfütüñ miskini olaldan şınıkludur gönül
Bilmezem kim neyleyiserdür daħı sevdā beni

Āh ol çeşm-i kemān-ebrū elinden dem-be-dem
Kim nişān eyler belā okına dāim hā beni

34-a 5 Bir kılında zülfinüñ biñ var ola olmuş esir
İy gönül şanma giriftār eyledi tenhā beni

Böylekim başuma sevdāası kıyāmet koparur
Bir belāya uğradur ol kāmefi bālā beni

Ol dil-ārāma Cemālī bu durur cān virdüğüm
Kim ya vaşlını 'atā kıla yahūd ala beni

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzān li-nāzımıhi

1 Baña çün dost tapuñdur şanemā yār daḥı
Cigeri ğamzeñile yarala vü yar³¹ daḥı

Ġam-ı sevdāñuñ esiri yaluñuz rüh degül
Zülfüñüñ bendine dil oldu giriftār daḥı

Nola sen serv-i hırāmāna karīb olsa rakīb
Ki olur gül-şen içinde gülile hār daḥı

Ten-i tenhāmuza bī-mār ideli hūni gözün
Dil-i pür-derde lebün kılmadı tīmār daḥı

5 Dil dilir kim leb-i şirīñüñe hüsrevlik ide
Dile düşmek dil-i şürīdeye düşvār daḥı

İderüz başumuzu ğamze-i ğammāza fidā
Ayağı toprağına cānumuz işār daḥı

Bu Cemālī çü cemālün gülünün bülbülidür
İtmeğil zār ki yokdur aña gül-zār daḥı

34-b Ġazel oldur ki müselleme tuta her tab'-ı selīm
Şi'ri nāzük dimemek şā'irine 'ār daḥı

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

31. yar: yad -Metin

32. dilir: diler, olmalı.

Velehu eyzān

1 Şimdi kim şah-ı çemende lāle cām-ı Cem tutar
Hurrem ol cāndur ki göñlin cāmile hurrem tutar

Kadd ü haddin gösterür yāruñ çemende serv ü gül
Gonce oldur kim utanup ağzını epsem tutar

Zülfinüñ berg-i gül üstinde siyeh-püş olduğı
Bu durur kim aşıkınıñ mevtine mātēm tutar

Yūsuf-ı Mısrī didi şūretde ol dil-dāre dil
La‘lini ma‘nāda līkin ‘İsā-yı Meryem tutar

5 Sehville gīsūlarına sünbül-i terdür dimiş
Ol sebebdendür nesīmi kim dem-ā-dem tutar

Hükmine halkı Süleymān bigi mahkūm itmege
Ġamzesini hancer eyler la‘lini hātem tutar

Bu Cemālī dil-beri hācı gibi eyler tavāf
Ya‘ni vechin Ka‘be vü şirin-lebin Zemzem tutar

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzān

1 Niçekim seyr idüp ol serv-i hırāmān görünür
Rāsti cism-i latīfi gözüme cān görünür

35-a Zülfiyile zenaḥı çāhına kıldukça nazār
Dil-i dīvāneye zencīrile zindān görünür

Haṭṭı sevdāsı hıred nüshasını nesh ideli
Rūh-‘aynine ğubārı daḥı reyhān görünür

‘Akl pergār-sıfat niçeki devr itdiyise
Ağzı bir nokṭa durur ol daḥı penhān görünür

5 Çin-i zūlfinde gönül olmadı çün nāfe-ğuşāy
Ğam-ı sevdāyile bes seyr-i Sıfāhān görünür

İreli zūlfūn ucından dil-i miskīne melāl
Hālüm āyine-i hüsnünde perişān görünür

Büy-ı cān virdi Cemāliye Mesihā-yı nesīm
Şöyle beñzer ki yine celve-i cānān görünür

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün)

Ve eyzān li-kā'ilihi

1 Olaldan yārümüz hem-dem bizümle
Geçer hoş hem dil ü hem dem bizümle

Gidüp ğam meclisümüz tōla şādī
Müdām ola çü cām-ı Cem bizümle

İderse dil beri 'ālem degül ğam
Ola ger dil-ber-i hurrem bizümle

Helāl eylemeyen kanın nigāre
Harām olsun urursa dem bizümle

35-b 5 Şabā serve irürmiş vaşf-ı kaddin
Tutarsa tañ mı anı dem bizümle

Hayātı leblerinden bulmuşuz çün
Ne ister kim ola mātem bizümle

Cemālī cümle 'ālem olsun aġyār
Çün oldu yārümüz mahrem bizümle

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

Ve li-kā'ilihi eyzān

1 Müñşî-yi hüsn idüp kalem zülfün³³ çünki çekdi hatt
 Hüb durur ki hālūni hattūna eyledi nukat

Meyl ideli miyānuñuñ luḫfina kılca kaldı cān
 Bildi meger bu sırrı kim hayr-ı umürdur vasat

Dil ki nazīrdür didi nāfe-i çini zülfüne
 Gör ne hatāya düşdi kim sehvile eyledi galat

Görmeğiçün mişālını serv-i revānuñuñ gözüm
 Eyledi hāk-i pāyūne eşkini reşk-i Nil ü Şatt

5 Cānile şerh ider dilüm la'lı-i lebün kemālını
 Gör nice hüb-nüktedür ehl-i kelāma bu nemat

Cism-i rakibi çeşmüñüñ eşkine gark ideyidüm
 Lık³⁴ölürse gam yimez baħr-ı muhīt içinde batt

Cān-ı Cemāliyi gözün bende-i zülf ider şehā
 Kadr-i berātına ruħuñ virmez olursa dest-i hatt

Muf te i lün Me fâ i lün Muf te i lün Me fâ i lün

33. *zülfün: zülfüni, olmalı.

34. *lık: liki -Metin

36-a

 Ve eyzān li-nāzımıhi

1 Ğonce-i dil-cūdur ol la'1-i şeker-hālar bize
Nāfe-i āhūdur ol zūlf-i semen-sālar bize

Rāstī hoş-şivedür tūbā-hırāmı kaddūññ
Kim ser-ā-ser serv olur seyrūñle şahrālar bize

Hicrūñile gözlerüm yaşında cismümdür gemi
‘Ālemi ğark eyledür beñzer bu deryālar bize

Nükte-i cāndur miyānuñ sırr-ı penhāndur lebūñ
Fikrile keşf olmadı hiç ol mu‘ammālar bize

5 Zūlf ü hālūñ ārzūsından perişān oldu dil
Gör ne sevdālar getürdi bu temennālar bize

Sāķiyā mey şun ki miñnetden mükedderdür gönül
Ta şafālar bahş ide cām-ı muşaffālar bize

Gözlerūñ kıldı Cemālī bendeñi mecrūh-rūh
Gözlegil şāhum ki neyler çeşm-i şehlālar bize

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Velehu eyzān

1 Utanur dil lebūne çeşme-i cāndur dimege
 Üşenür cān gözüne şūh-ı cihāndur dimege

Hürde-bīn olana fikriyle zihī kim dehenūn
 Hūbdur vaşf idicek genc-i nihāndur dimege

36-b Nazarı sidreye irişsün anuñ kim dili ver
 Müntehā kâmetüñe serv-i revāndur dimege

Ko beni gamzelerūn tīrine kurbān olayın
 Ki maḥal bulına kaşuña kemāndur dimege

5 Vardı gönülüm gözüne hālını ‘arż itmegiçün
 Kirbügūn okları sīnemde sināndur dimege

Lebūñūñ kevşeri nūşıyla gönül kılmaga cūş
 Yoramazdı³⁵ dil aña ehl-i cināndur dimege

Kanı bir merdüm-i dānā ki Cemāli kuluñuñ
 Sen şehā cevruñile gözleri kandur dimege

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
 (Fâ i lâ tün)

35.^{*} Yoramazdı: Yaramazdı -Metin.İmlâsı:

Ve eyzān lehu

1 Şaçuñ sevdāsını andan ki biz nūr-ı başar gördük
Mutavvel zülfüñ ucından dehānı muhtaşar gördük

Cemālün şevk-i zevkından anuñcün mihr tutduk nūr
Ki bir āyinede rüşen iki şems ü kamer gördük

Bu oldu fāide ‘ışkuñ ğamiyle nāle kılmakdan
Ki göz yaşını yüz üstine saçup sım ü zer gördük

Gülersin bī-nevālardur diyü ‘uşşāka iy şen-gül
Zihī şādī ki bu takrībile la‘l ü güher gördük

5 Ciger ‘ışk odına yandı vü ağlar üstine çeşmüm
Bu ‘illetden ki bu derdüñ devāsın eşk-i ter gördük

37-a Görüp divāneler hālin melāmet kılma iy ‘ākil
Ki niçe ‘ākili defterde mest ü bī-haber gördük

Cemālī gey sakın sen ol nigāruñ gözlerinden kim
Biz ol cādūlaruñ sihri belāsından neler gördük

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

 Ve eyzān lehu

1 Ben k̇ulına sitem ü cevr ider ol şāh henüz
 Bulmadum milk-i vefāsına dağı rāh henüz

Zülfi sevdāsıyile olalı dil pīç-ā-pīç
 Tār u mār oldu perīşāndur u güm-rāh henüz

Ġamzesi tīri kılaldan berü rühi mecrüh
 İrmedi zahmuma merhem iderem āh henüz

Kıluram nāle ğam-ı fūrkatile şeb ü rüz
 İderem āh u figān şām u seher-gāh henüz

5 Haṭṭ u hāli niçe naķş oynadı cānile dile
 K'ol nigār olmadı bu hurdeden āgāh henüz

Bunca kim 'ışkı ğamı kıldı perīşān u hazīn
 Dil-i miskīn dađı kūha dimez kāh henüz

37-b Yār dimiş ki Cemālī işügümde ola ḥor
 Bes anuñdur bu zemān 'izzetile cāh henüz

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
 (Fâ i lâ tün)

Ve li-kā'ilihi eyzān

1 Bendeyile ger müyesser olsa ol hān oynamak
Görelerdî kim cihānda nicedür cān oynamak

Ol perī ruhsārile oynaridüm leyl ü nehār
Ger melek birle olurmisseydi insān oynamak

Vaşlı şaṭrancında dil-dāruñ koyaydum ruh ruḥa
Varimisse bendeye mansūbe-i hān oynamak

Vācib olur 'āşika şükrāne virmek cānını
Mümkin olsa yārile ḥalvetde penhān oynamak

5 Def tutar Hurşîd ü Zühre çengile āheng ider
Göstericek luṭfile ol māh-ı tābān oynamak

Şāzz ider cānı çemen sahnında mey nūş eyleyüp
Dil-berile ḥurrem ü handān u şādān oynamak

Ol lebi yākūtile hoşdur Cemālî 'iş idüp
Zevrak-ı la'lin içinde dürr ü mercān oynamak

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzân li-kâ'ilihi

1 Gön̄lüm ki uş firākile yoluñda cān virür
Bir laḥzasına vaşluñuñ iki cihān virür

38-a

Çeşmüñ ne uğrıdur ki dili āşikār alur
La'lüñ ne sır durur ki bu cānı nihān virür

Keyfiyyetin deġānuñuñ insān nite bile
Çün yok durur melekde bu sırdan nişān virür

Kıldı çemende lālei la'lüñ çü şerm-sār
Māt itdi ruḥlaruñ güli kim gül-sitān virür

5 Toġru gönüllere gözüñ urmaġa tır-i tiz
Ne egrilik durur bu ki kaşuñ kemān virür

Hālüñ ki oldı Rümile Şāmuñ müsāfiri
Misk-i Hıṭāyı ruḥlaruña armaġan virür

Mest olmasun mı cān-ı Cemālī gözüñleyin
Sākisi la'lüñüñ çü mey-i ergavān virür

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Ve li-nāzāmihi eyzān

1 Yüzüñden fer bulan çün gül-sitāndur
Lebüñden hażz alan şekker-sitāndur

Cihān halkı nola pervāne olsa
Cemālūñ çün ki şem' -i ins ü cāndur

Göñül zülfüñ ucından çāhe düşmek
Dehān-ı bi-nişānuñdan nişāndur

Lebüñ māhiyyetin kılsam taşavvur
Göñül tasdik ider dirsem ki cāndur

38-b 5 Me' ānī keşfi la' lūñ nüktesinden
Bedī' ola çü sırrı bī-beyāndur

Cemālī rūh-ı mecrūh olmasun mı
Çü gamzeñ tirdür kaşuñ kemāndur

Alupdur göñlümi cānumdan evvel
Gözüñ kim fitne-i āhir-zemāndur

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe ū lün

Ve min inşā'ihî

1 Dilî ğamzeñ seherler dürlü dürlü
Döker yaşum seherler dürlü dürlü

Turur tütîsi perr açup ki ya'ni
Lebinden yir şekerler dürlü dürlü

Düererler defterin dürrün durur çün
Kaçan gülseñ düererler dürlü dürlü

Ne hoşdur ol ki çözdî dil-berinün
Miyânından kemerler dürlü dürlü

5 Dil-i şürîde şerrinden rakîbün
Çeker havf u hatarlar dürlü dürlü

Olan ğavvâş deryâsında 'ışkuñ
İder hâsıl güherler dürlü dürlü

Cemâlî la'l-i yâruñ şekkerinden
Virür şîrîn haberler dürlü dürlü

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

39-a

 Velehu eyzān

1 Kaddümüñ nünına zülfüñ çü kalem bigi gelür
Dālldur ğam ki bu sevdāda kalam bigi gelür

Bu muhakkaḳ ki ruhuñ dāiresin aldı ğubār
Yüzümi sürdüğüm oldur ki silem bigi gelür

Lebini niçe sorar bilmeyicek dirlerimiş
Nola bilmedümise şimdi bilem bigi gelür

Dehenüñ mîmiyile lām-elifi kaddümüzüñ
'Ayn-ı şihhatdur egerçi ki elem bigi gelür

5 Gice yāriyle göñül hem-dem ü göz hem demidi
Ağladum düşde uyanuḳla gülem bigi gelür

Ben kul ol şāhile bi-şübhe koyaydum ruḫa ruḫ
Yañılam oynumu lîkin yeñilem bigi gelür

İderem cān-ı Cemālî dem-i vaşlına fidā
Ki firāḳı eger itmişdür ölem bigi gelür

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün)

Ve eyzān lehu

1 Dile gül-zār u ruḥuñ bāğ-ı İrem bigi gelür
Aña meyl eyledüğüm buña irem bigi gelür

Beni cevruñ ğamile zār ide şanma şanemā
Ki ne cevır eyleriseñ luṭf u kerem bigi gelür

Sen şehi ben kuliçün gördüğü yok dirlirimiş
Nola görmedümise şimdi görem bigi gelür

39-b

Direm iy dost ki bāğında beni eyle emīn
Güllerin gül-şenintün līk direm bigi gelür

5 Sürem ağıarı kapusından eger serverümün
Yüzümü ayağı tozına sürem bigi gelür

Zülf-i zencirinün ol resmile dīvānesiyem
Ki hıred defterini külli dürem bigi gelür

Dāne-i vaşlı Cemāliye dirīğ eyleme kim
Niçe men' eyleriseñ mürğ-i harem bigi gelür

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün)

Ve eyzān li-nāzımıhi

1 Şeref-i hüsnüñe şāhum vireli varumuzu
Germ ider mihr-i ruhuñ şevkile bāzārumuzu

Dil-i sevdā-zedemüz misk-i Hıṭāy isteyicek
Çin ü zülfünde bulur nāfe-i Tātārumuzu

Gey perīşān oluruz zülfün ucından ki komaz
Bu gönül bülbüli seyr itmege gül-zārumuzu

Yār elinden biz eger luṭfile bir cām içevüz
Devr ayakda yitüre hāsıd ü aġyārumuzu

5 Cān virem dirdi baña kılmasun inkār dimiş
Gör ne mekkāre durur kim alur ikrārumuzu

Cān gibi gizleridük ‘ışkını cānānumuzuñ
Nidelüm kim dilümüz keşf ider esrārumuzu

40-a Dişleri nazmını şerh itse Cemālī işiden
Yazar evrākına elfāz-ı düner-bārumuzu

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün)

Ve li-kā'ilihi eyzān

1 Sen hūb u humār oynamacuk hoşca degül mi
Ben zār u nizār oynamacuk hoşca degül mi

Sevdāyiligum tutsa kalem zülfün ucından
Hattūnda ğubār oynamacuk hoşca degül mi

Pistānuña irdükce elüm dirmege gönüm
Kim elde enār oynamacuk hoşca degül mi

Bahr eşküme 'ıškuñla tenümdür çü sefîne
Sen cāna kenār oynamacuk hoşca degül mi

5 Ben bülbüle sen gül ki dimāğında rakībün
Düdiyle buhār oynamacuk hoşca degül mi

'Uşşāk çü kesb itdi nevā buseliginden
Bu nakşa nigār oynamacuk hoşca degül mi

Çün bŷy-ı bahār aldı cemālünle Cemālī
Bes leyl ü nehār oynamacuk hoşca degül mi

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

Ve eyzān li-kā'ilihi

1 Yüzüñ şems-i duhā didüm ne didüm
Gözüñ 'ayn-ı belā didüm ne didüm

40-b Hırāmān olıcak iy sidre-kāmet
Boyuña müntehā didüm ne didüm

Vişālūñ şükrine şükrāne şorduñ
Kılam cānı fidā didüm ne didüm

Haṭā kılduñ diyü miskīn idersin
Şaṣuñ misk-i Hıṭā didüm ne didüm

5 Tabīb-i rūḥ-perversin lebüñden
Bu derde kıl devā didüm ne didüm

İzüñ tozu durur iy nūr-i dīde
Gözüme tūtiyā didüm ne didüm

Cemālī bendeñe luṭfile şāhum
İñen kılma cefā didüm ne didüm

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

* Kur'ân, Sure XCI, Eş-Şems, âyet 1.

Ve eyzān li-nāzīmihī

1 Ne naḳṣi kim baña oynardı ol nigāre didüm
Ki ya'ni yāre öküşdür cigerde yare didüm

Göziyle göñlümi āvāre itdügin dirdüm
Daḥı biter cigeri ğamzeyile yare didüm

Günāhum ol kadar oldu ki isteyüp vaşlın
Firāk derdine iy dost yok mı çāre didüm

Sefīne-i dili deryā-yı 'ışkā salma didi
Elin öpüp yime ğam kim çekem kenāre didüm

41-a 5 Bugün ki kişver-i 'ışk iğre olmışam Mansūr
Hasūdı āteşe saldum rakībi dāre didüm

Nicesi şabr ide göñlüm ğam-ı cefāña meger
Ya āhen eyleyem anı ya seng-i ḥāre didüm

Recā-yı vaşluñile ḥavf-ı iftirākuñda
Cemālīnūñ cigeri oldu pāre pāre didüm

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
(Fa'lün)

Velehu eyzān

1 Yine şūrīde gönül hem-dem-i yār olsa gerek
Cāna şādī getüren naqş-ı nigār olsa gerek

Oldı çün bende gönül zülfine ol şāhumuzuñ
Cānumuz ayığı tozına nişār olsa gerek

H̄ār u mağbūn idiser devr-i rakībi çünkim
‘İşimüz dil-berile leyl ü nehūr olsa gerek

Ḳaddümūñ lāmına fāl itdüm elif ḳāmetūñi
Bu nişāndur ki yine būs u kenār olsa gerek

5 Bāğ-ı hūsnūñde boyuñ servine hurremliğin
Çeşmüñ eşki revān gibi revān olsa gerek

Rūz-ı pīrūzı dile ‘īd-i sa‘īd itdi çü yār
Cānı ağıyārumuzuñ zār u nizār olsa gerek

Yār ‘ışkuyla Cemālī olısar h̄ār dimiş
Ol ‘azīz olasınuñ himmeti var olsa gerek

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün) (Fa‘ lün)

41-b

Ve eyzān lehu

1 Andan berü ki irdi sere pāy-i intizār
Kıldı sefīne cismümi deryā-yı intizār

Cem'iyetinde cānumuzuñ kalmadı hużūr
Dil-halvetinde kopdı cü gavğa-yı intizār

Hāli hayāl-i nūr olalı gözde dil-berüñ
Hergiz gönülde kalmadı sevdā-yı intizār

Dil-beyti zevk u 'işile ma'mür u hübiken
Tārāc kıldı rahtını yağma-yı intizār

5 Cān olduğınca la'l-i şeker-hāya muntazır
Sevdāya şaldı zülf-i semen-sā-yı intizār

Fürkat şebinden irmezisem rüz-ı vuslata
Ahmezleyin helāke virür rāy-i intizār

Yā-Rabb diyār-ı yāre irür bu Cemāliyi
Ġam menzilinden al ki degül cāy-i intizār

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Ve li-kā'ilihi eyzān

1 Dil ki her dem ğam-ı 'ıŝkile işi āh degül
Mahrem-i sırrı sürür olmadı āgāh degül

Raĥş-ı teslīme şafā şaffını 'arz eylemeyen
Merd-i meydān-ı tevekkeltü 'ale-llāh* degül ³⁷

42-a Ehl-i diller dimez ādem aña kim sūziŝile
Nāleye hem-dem olup āhile hem-rāh degül

Zülfi sevdāsiyile hālūmi ŝerh eyleridüm
Dirimisseydi gören gönlüme güm-rāh degül

5 Seyr-i seyyārei sen ŝorma müneccimlere kim
Cān virür aĥsen-i takvīmūne gün māh degül

Mey-i 'ıŝkuñla Cemālī ğün olupdur ser-mest
'Aceb olmaya eger kūha diye kāh degül

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün) (Fa^c lün)

37 * Kur'ān, Sure XI, Hud, âyet 56.

Ve eyzān li-kā'ilihi

1 Haṭṭ-ı sebzūn kim çekildi dürr ü mercān üstine
Hırz-ı cāndur yazılı mühr-i Süleymān üstine

'Arızuñdan zülf-i müşgīnūñ ki düşdi haddūñe
Sünbül-i terdür dökülmiş verd ü reyhān üstine

Ġamzeler tiriyle artar leblerūñden göñlümūñ
Derdi derd üstine vü dermānı dermān üstine

Göñlümi virdüm kaşuñ yayına kurbān olmaya
Ger dilerseñ dil-berā cānum dañı cān üstine

5 Rūşen oldı serverā bu sırr ki zāhir gün yüzün
Māhe beñzer kim gelür serv-i hırāmān üstine

'Ayn-ı insāniyyetindendür ki çeşmüm kan döker
Dökme kan dırsen göze insānı insān üstine

42-b

Kesmek eyler bñsesin yāruñ Cemālīden rakīb
Anı ister k'öldürem kan eyleyem kan üstine

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve min ingā'ihî

1 Gülşen-i hüsnünde dil bülbülleyin efgān ider

'Akl u cānı zülfünün sevdāsı ser-gerdān ider

Veh nice sehḥārdur cādū gözün kim sihrile

'Ākili dīvāne eyler 'āşıkı hayrān ider

Kevşerini la'lünün cennet yüzünde görelî

Dürrinün her dānesini gözlerüm mercān ider

Dil beri olup cihāndan bulalı sen dil-beri

İy dil-ārāmum dil ārāmum kımaz giryān ider

5 Şol kemān-ebrūyile gāmzeñ hadengi tīrine

Hey dimezseñ rūhumı mecrūḥ eyler kan ider

Bu Cemālî 'ışk meydānında cān oynamāğa

Başını top eyledi vü zülfünü çevgān ider

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzān li-nāzımıhi

1 Ruḥı ol rūy-ı gül-zāruñ ne ra'nā ḥadd olur yā-Rabb
 Boyı ol māh-ruḥsāruñ ne zībā ḥadd olur yā-Rabb

Ḳılurken āh dil-dāruñ kemān-ebrūsını gördüm
 Ki ḥāyile elif üzre ne nāzūk medd olur yā-Rabb

43-ā

İcemez la'li cāminuñ ṣarābın teṣne-diller ğün
 Esiri zülfi dāminun neden bī-ḥadd olur yā-Rabb

Cihānı āteṣ-i 'ıṣkum virürdi ḥāk idüp bāde
 Velikin çeṣmümün eṣki biḥārı sedd olur yā-Rabb

5 Nigāruñ zülfi vü ḥāli dilā naḳṣ oynamak diler
 Ben ol cevri ḳabul itdüm egerçi redd olur yā-Rabb

Raḳıbe gel Müsülmān ol didüm redd itdi imānı
 Bu merdūd olıcak kāfir nice mürtedd olur yā-Rabb

Ḥabıbi vaṣlına irmez Cemālī niçe müddetdür
 'Aceb devri firāḳınuñ niçe müntedd olur yā-Rabb

Me fâ î lün Me fâ i lün Me Fâ î lün Me fâ î lün

Ve li-kā'ilihi eyzān

1 Sevdāsıyile kıldı dili bî-karār zülf
Cān cem'ini diler ki ide tār u mār zülf

Dāmına hāl-dānelerin saçduğı bu kim
Cān-mürğın ol tuzagile eyler şikār zülf

Gīsū-yı 'anberīne şabā irdi çün seher
Kıldı dimāğ-ı cān u dili müşgibār zülf

Gül-zār nüshası bu muhakkağ ki oldı nesh
Sīmīn-varakda yazalı hatt-ı gubār zülf

5 Ebrūsı Hayberinde olurdı Emīr-i Şām
Hindū-yı hāle çekmese ger Zü'l-fikār zülf

43-b Yāruñ lebin tebessüm idicek öpem diyü
Baş indürüp ruhına çeker intizār zülf

Yāruñ Cemālī gül-şeninün 'andelībidür
Şol gül-şenün ki gül āna hadd oldı hār zülf

Mef ū lü Fâ i lâ tû Me fâ f lü Fâ i lün

Ve kezālik lehu

1 Bu dem ki meclisimiz reşk-i cennet olmışdur
Arada zeyn şafā zevk zinet olmışdur

Nevā-yı muṭribile rāstī ki zevkından
Dimāği cānumuzuñ külli lezzet olmışdur

Şafāyile berü sen³⁸ sākīyā mey-i şafī
Ko sūfiyi ki be-külli küdüret olmışdur

Günāhumuz bilürüz çün iren bize Haktan
Gümān iletme ki her demde rahmet olmışdur

5 Bilür sa'ādet ayagına düşmegi yāruñ
Serinde efseri kimüñ ki devlet olmışdur

Ṭolarsa 'ālem eger mihnetile ğam yimezüz
Ki rāḥ revhiyile rüḥ rāḥat olmışdur

Cemālī dost şafāsına olalı meşğül
Hemān cihānda işümüz ferāğat olmışdur

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
(Fa' lün)

38. * sen: şun, olmalı.

Ve eyzān lehu

44-a 1 Bulmaduk vaşluña nişān nidelüm

İçelüm kana kana kan nidelüm

Düşeli 'ışka rüz u şeb oldı

İşimüz nāle vü figān nidelüm

Niçe bir ola sırrımız penhān

Kılalum 'āleme 'ayān nidelüm

Dostdur çün bizümle dil-berümüz

Düşmen olursa ger cihān nidelüm

5 Bir gün ol hān gelürse hānemüze

Kılavuz terk-i hānumān nidelüm

Zülfi dāmında çün dil oldı şikest

Virmeyüp hasretile cān nidelüm

Gerçi kılduk siper bu sīnemüzi

Zahm urur tīrile kemān nidelüm

Āstīn olmazise mürġ-i dile
 Āsitān ola āşiyān nidelüm

‘Işka virdünise Cemāli cān
 İrişe ‘ömr-i cāvidān nidelüm

Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
 (Fâ i lâ tün) (Fa^ç lün)

Ve eyzān li-kā'ilihi

1 Sākī bahār mevsümidür cām-ı Cem getir
Güş-ı hasüda nüşile peygām-ı gam getir

44-b Esbāb-ı zevk māni'ini dāimā gider
'İş ü neşāt mūcibini dem-be-dem getir

Ervāhı rāh revhiyile rāhat itmege
Reyhān-ı rūh u rāyiha- i muhterem getir

Miskīn gönül idinmegiçün püşt ü hem-penāh
Bir kaddi serv ü haddi kamer zülfi ham getir

5 Zāhid riyā vü zerķı kōdı tutdı zevrakı
Şüh olmağa aña dañı bir hoş şanem getir

Yāruñ vefā vü luḫfı bisāḫında düşmenüñ
Bir naķş oyna 'ömrini kem kıl 'adem getir

Biñ cānile Cemālī varur yār ayagına
Ol şāh-ı māh-rūyı hemān bir kadem getir

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Ve li-nāzımıhi eyzān

1 Şol sidre-ḳadd ki lebleri derdüñ devāsıdur
Toğrusı hüb-rūlaruñ ol müntehāsıdur

Hüsn āsumānınuñ meh-i hurşid-ṭal'atı
Milk-i leṭāfetüñ melik-i meh-likāsıdur

Yüzüm izine sürdüğüme bu durur sebeb
Kim hāk-i pāyi gözlerümüñ tütüyāsıdur

Mecrūh olalı ğamzeleri zahmıyile rüh
Dürlü belālarile gönül mübtelāsıdur

45-a 5 Zevḳ u şafā benüm aña derd ü belāmdur
Luṭf u vefā anuñ baña cevr ü cefāsıdur

Rāzı olup cefālarına cevr çekdüğüm
Maḳşūdum ol ḫabīb-i ḳulūbuñ rızāsıdur

Bī-ğāne olurise cihān bu Cemāliye
Ne ğuşşa dost çünki anuñ āşınāsıdur

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ i lü Fâ i lün

Ve min inşā'ihî

1 Serverā 'ālemde bir sencileyin server mi var
Rūyı meh-veş būyı dil-keş kām̄eti 'ar'ar mı var

Cennet-i firdevse m̄anend itmege cān gül-şenin
Zūlfi sūnbūl ruhları gül lebleri kevşer mi var

Senden ayru bir nazār kıılmağa ben dīvāneye
Ser-firāz u server ü ser-dār u ser-defter mi var

Beyt-i ma'mūr olmağışün bu dil-i virānenüñ
Dil-rübā vü dil-ber ü dil-dār u dil-perver mi var

5 Sākī mey şun ol nigār adına kim mişli anuñ
Haddi zībā kaddi ra'nā sözleri şekker mi var

Hāzret-i Sultān-ı 'ādil-dil Muhammed Hān gibi
Bir Tehemten-ten muzaffer-fer Sikender-der mi var

İşigüñde bende çok līkin Cemālī hem-seri
'Āşık-ı şādık muvāfık çāker-i kem-ter mi var

45-b Ğamzeñ itdi çün dil-i dīvāneyi mecrūh-rūh
Kanile yazılmadıķ dīvān u yā defter mi var

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Velehu fī-ityāni levāzimi'l-ḥaccı
 'alā tariķi şan'ati'l-ihām

- 1 Gözüme Ka'be-i vaşluñ niçe pēnhān olısar
 Ya yirüm fürkatile niçe muğaylān olısar

Maḥmilüm menzil-i ḥasretten ider çün ki güzer
 Cāna āvāz-ı ceres mürğ-i hoş-elḥān olısar

Anda kim cān u gönül gördi gamuñdan 'akabe
 Gözüümüñ bürkeleri lücce-i 'ummān olısar

Ne beriyeydi gamuñ yolu ki seyrinden anuñ
 Dürrieleri eşküümüñ la'l-i Bedeḥşān olısar

- 5 'Arafātına hevāñuñ çü gönül kıldı heves
 Vaşluñuñ 'idine biñ cānile kurbān olısar

Merve ḥakķı ki bu büt-hānede yok ömre sebāt
 Mevsüm-i luḥfuñ irüp līk* firāvān olısar

Böylekim Tūr-ı muḥabbetde münācāt iderüz
 Cānumuz hem-nefes-i Müsi-yi 'İmrān olısar

Bile çün bağlamışuz 'ışķile ihrām-ı vefā
 Rūḥ ḳudsīlerle maḥrem-i cānān olısar

'Işkuñuñ haccı tavāfında gū sa'y eylemişüz
Bu şafādan dil-i mūrīçe Süleymān olısar

46-a 10 Lebiñüñ Zemzemini içmege cān irdi lebe
Ya'ni bu Hızır olur ol çeşme-i hayvān olısar

Hacerü'l-Esvedini hālūñüñ iy nūr-ı behişt
Kankı çāker ki ziyāret kıla sultān olısar

Evvel āvāze-i hüsñüñ ki alur cān-haremin
Her ki lebbeyk dimez soñra peşimān olısar

Mışır-ı hüsñünde Cemālī saña ger bulmaya yol
Şām-ı zülfünde kalup göñli perişān olısar

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün
(Fâ i lâ tün)

II

Velehu fī-ibşā zikrū'l-makāmāt ve letā'if-hā
'alā şebīl-i şan'atī'l-ihām

- 1 Dil perde-i 'ışkuñda çekelden berü āvāz
 İy gamzesi gammāz
 Şevk eyledi müştāk makāmında ser-āğāz
 Keşf itmegiçün rāz

Küçek dehenün rū-yi müberka'de nühüft it
 Dil büseliginden
 Kim rāhat-ı ervāhdur olmak aña hem-rāz
 Bu kalb-i ser-endāz

Çün hāsīd-i reh-zen güle gördükçe gamūndan
 'Uşşāk-ı muhayyer
 Ser-māyesidür rāst eger eyleye pervāz
 Mürğ-i dil-i şeh-bāz

- 46-b Rūh almağičün dāne feraḥ-sünbülesinden
 Sen lebleri Zemzem
 Ger rāh-ı rehāvide kılup seyr idesin nāz
 Gamdan geñe dil vāz

5 Gör nālını ‘uzzāl-ı şafānuñ ki açup göz
 Gīsū-yı siyāha
 Çevgānile mäh ur diyü oldı nazar-bāz
 İy serv-i ser-efrāz

Şad-pāre göñül bestesidür zülf-i nigāruñ
 Nakşını görelden
 Sevdāyılığı kılmağa taşnıf ider āgāz
 Söziyle düzüp sāz

Seyr itdi Sıfāhān u ‘Irāk irdi Hicāza
 Çininde saçınūñ
 Nev-rüz kılup rüz-ı ‘Acemden çeken āvāz
 Göstermege i‘cāz

Ġam şehri hişārında ki zīr-efgen-i zülfi
 Çekdi dili bende
 Bu mertebe büzürlere çokdur ki olur az
 Kim yār ola dem-sāz

Şavt-ı tarab-engizidür edvār-ı zemānuñ
 Çün nağme-i selmek
 47-a Kānūn idinüp anı bu nāzük gāzeli yaz
 Ol kāfiye-perdāz

10 Yak 'ūdı nefesden oda ur deffe tabance

Tā evc-i semādan

Çengin düşürüp Zühre-i zehrā-yı tarab-sāz

'Arz itmeye āvāz

Ol hūsn-i hüseyñi ki anuñ hulķı hasendür

Nāz itse Cemālī

Nāzük lebinini bil ki kılur cāna nevā-sāz

Çünkü kıla şeh-nāz

İrdi çü sözüñ ehl-i kelām içre kemāle

Gösterdi hayālün

Selmāñilere Fārs u Sa'dīlere Şīrāz

Tā kim ola mümtāz

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

Mef ū lü Fe ū lün

Velehu fi-medhi's-Sultān li-şükri ni'emetihi

1 Meger yemin-i şeref yazdı haṭṭ misālümüze
Ki geldi ol şeh-i meh-ruh ḥuceste-fālümüze

Naẓīrin āyīneden ğayrı kimse göstermez
Disün cevābumuzı şekk iden su'ālümüze

Dem i şitā vü mey i āteşin ü cām ı laṭīf
Zihī ferah ki vedā' eylerüz melālümüze

47-b

Pür eyle cām-ı muşaffāyı sākīyā meyden
İrür bu teşne-lebi çeşme-i zülālümüze

5 Muḥayyer itmege 'uşşākı nağmeden muṭrib
Terāneyile ğazeller okı ğazālümüze

Götür niķabuñı bedründen iy hilāl-ebrū
Ki rüşen ola gelen gün gibi ḥayālümüze

Miyān-ı dost ne nāzük durur ki vaşında
Kimesne ta'n idemez hiç kıl ü kālümüze

Çü şâh şaldı Cemâlî kemîne sîne-nazar
 Dahı melâlile nakş ırmeye kemâlümüze

Hemîşe devlet ü bahtile pây-dâr olsun
 Ki perverin keremidür şikeste-bälümüze

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
 (Fa^ç lün)

Velehu eyzān

1 Zülfüñ şebihisünbül ü reyhān degül midür
Kaddüñ nazīri serv-i hīrāmān degül midür

Kaşuñ kemānı açmadı mı cānuma kemīn
Gamzeñ hadengiyile cigēr kan degül midür

Şirīn-lebüñle gözlerümüñ yaşı iy nigār
Yākūt u la‘l u dürrile mercān degül midür

Zülfüñ selāsiline çü dil düşdi müşkile
Virmeç yoluñda cānumı āsān degül midür

48-a 5 Sūfī riyāsıyile baña nişe ta‘n ider
İhlāş-ı ‘ışk müşbit-i imān degül midür

Çün dil murādısın nola yoluñda gitse cān
‘Aşık hemişe bī-dil ü bī-cān degül midür

Eylerse dost nola Cemālī vefāsın az
Cevr ü cefāsı luţfile ihsān degül midür

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me râ î lü Fâ i lün

Ve eyzān lehu

1 Ra'nā ruḥūñ ki luṭfile çagındadur daḥı
 Bir gül durur ki bülbüli bāğındadur daḥı

Sevdā-yı zülfüñile vü dendānunile dil
 Bir bendedür ki ḥalka ḫulağındadur daḥı

Gül-ğonce ağzuñ egdi şabā eyle urdı kim
 Zahmı dilinde ḫanı dudagındadur daḥı

Gül-zār-ı ḫüsni bāğ-ı Ḥalīlī durur meger
 K'āteş nişānı şimdi yañağındadur daḥı

5 Ḥālūñ ki düşdi ḫaddüñe zülfüñle rüz u şeb
 Pervānedür ki perri çerāğındadur daḥı

Merdümlik it gözüme ki yüzüñ göreliden
 'Işkuñ ğamı şarābı ḫabağındadur daḥı

Bir lezzet aldı cān-ı Cemālī lebüñde kim
 Zikri dilinde dadı dimāğındadur daḥı

Mef ū lū Fâ i lâ tū Me fâ î lū Fâ i lün

48-b

 Gazel-i bî-elif

1 Çeşm-i hün-rîzuñ ki her dem tîğ ü hancer gösterür
Ser-be-ser hükmine dil-milkin musahhar gösterür

Kılmaziseñ rahm ben pür-derde zahmı gamzeñüñ
Rûhumı mecrûh kıllur dîdemi ter gösterür

Gül görüp gül-şende gül-rüyuñ saçu kılam diyü
Kîsesinden goncenüñ keffin tolu zer gösterür

Mü-yı hoş-büyuñ meger kıldı nesîmi 'anberin
Kim deminden dem-be-dem kevni mu'athtar gösterür

5 Gam degüldür göñlümi zülfüñ mükedder kılduğı
Ruğlaruñ çün çeşmüñüñ şem'in münevver gösterür

Kılmağışün meclisi cennet-şıfat zevkile pür
Leblerüñ kevser şunar kaddüñ şanevber gösterür

Bu Cemālî nicesi kılsun taħammül kim gözün
Gamzeñüñ tîrine geh dil dir gehi ser gösterür

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ġazel-i bî-nokta

1 Meger huşul-i vuşul oldı dem mikerremdür
Ki rûh sırr-ı sürûra mahall u mahremdür

Dem-â-dem âhile olma vü dögmegil hem-dem
Muradâ ir ki dil-ârâm râm u hem-demdür

49-a

Müdâm derdile dil-dârum olısar dil-dâr
Müdâm-ı la'lûñi emdür ki semmüme emdür

Degül vişâlûñile milki rûhumuñ ma'cür
Dilümde âh ki sevdâ esâs-ı muhkemdür

5 İder hevâña heves âh u derdile göñlüm
Sürür demleri illâ ki serverâ kemdür

Cemâlî rûh vir ol serv-i mâh-ser-mihre
Ki milk-i 'âleme server durur müsellemdür

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fa lün

Bu ğazel merhūn ve maḳlūbu'l-evāyıldür ki
evvel mısra'da degül mi lafzınuñ dālından
ikincide ne demūñ nūnından üçüncide mehūñ
hāsından dördüncide revānuñ rāsından
bişincide tufeylūñ tāsından āhirinden
evveline okınup āhir mısra'laruñ āhirlerine
virilse eksükleri temām olup mevzūn okınur

1 Nā-cinse degül mi zāt-ı yek-sān

Ol k'olmaya tenin

Nā-merde ne dem gelür ğam-ı 'ışk

Derdini devā sanur

49-b

Nā-zī meh-i mihr-rüy dil-ber

Kıldı dil-i bī-günāh

Nārīn-i revāne gösterür nūr

Ol vaşl-ı cinān u hic

5 Nādir mi tufeylün iy Cemālī

Geldi mi cihāne kaḥ

Mef ũ lü Me fâ i lün Fe ũ lün

Bu ğazel mevķūfū'l-evāildür

1 Vakt-i 'iş irdi getir 'uřřāka sākī mīm ü yī
(Mey)^{*40} lebinden tā nevā-yı lezzet ala lām u bī

Lebleri yādına ol yāruñ içilsün cām-ı Cem
Def tutup keffinde muṭrib nāle kılsun nūn u yī

Ney Şeker-kāmetlü Şehdür kim anuñ ferzāneler
Bendedür atı önince göstericek rı vü hī

Ruḥ midur yā-Rabb bu yā hurřīd-i rūḥ-efzā midur
Kim hilāl itmiřdür ebrūsın miřāl-i mīm ü hī

5 Meh anuñçün eřkümüñ deryāsına ğavvāř olur
Kim beni ağlar görüp gülseñ bulur ol dāl u rī

Dürr-diřüñ naşmiyle çün silk-i cevāhirdür sözüm
Yazdı řarrāf-ı sühen olmağa zülfüñ hı vü tı

Ḥaṭṭ-ı ḥūbuñdan müselseldür Cemālīnūñ ğamı
Alalı sevdā ğubārından muḥakkak hı vü zı

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

40.* (Mey): Metinde yazılmamıř, fakat mevķūfū'l-evāil kuralından yola çıkarak "mey" olacađını sanıyorum.

50-a

 Velehu eyzan

- 1 İy dost çü mahmūr gözün̄ hābile oynar
Sihr oynını bir naqşile biñ bābile oynar

Sen oynayıcak cūş kılur bu dil-i şeydā
Şūrīde olup cümle-i ā‘zābile oynar

Ol resme düşer hāke yaşum bād-ı gamuñdan
Kim āteş-i hürşīd-i felek ābile oynar

Oynadı gözüm ahsen-i takvīmūñe bakdum
Ġālib-dilümüz şol leb-i ‘unnābile oynar

- 5 Cān oynamaga dil resen-i zūlfūñe vardı
Bī-çāre gehī piç ü gehī tābile oynar

Oynar yüregi reşkile aġyār u hasūduñ
Çün yār gelür luţfile aħbūbile oynar

Şaṭranc-ı vişālūñde Cemālī ruha ruh kor
Mansūbei ferzāneler ol bābile oynar

Mef ũ lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ũ lün

Ve eyzān lehu

1 Kaçan ki kaddūñile gül-sitāne sāye düşer
Çemende şermile gül serviçün hayāya düşer

‘Aceb mi rūhını mecrūh iderse ğamzelerūñ
Anuñ ki gönli senūñ gibi dil-rübāya düşer

50-b

Hakīm müyünü misk-i Hıṭāya beñzetmiş
Kara gönüllü ki sevdāyile haṭāya düşer

Lebūñden olmazise çāre bend-i ğisūdan
Melāletile dil-i mübtelā belāya düşer

5 Gönül dutuşduğı şem‘-i ruhuñda zülfüñile
Budur ki gicede pervāne rüşenāya⁴¹ düşer

Cemālī bendeñe raḥm it şehā ki cevruñile
Şikestedür seri zülfüñ gibi ki pāye düşer

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

41. rüşenā: rüşinā -Metin.

Ve li-kā'ilihi eyzān

- 1 Dil şaçuñ zencīrinüñ dīvānesidür dostum
Dīde didāruñ hayāli hānesidür dostum

Gönlümün beytin dem-i vaşluñla ābād eylegil
Kim firākuñ gencinün vīrānesidür dostum

Cān dimāğın būy-i müyüñdan mu'atṭar eyleyen
Çin seher bād-ı şebānuñ şānesidür dostum

Dil ki biñ cānile vaşluñ 'īdine kurbān olur
İştīyākuñ şükşinün şükřānesidür dostum

- 5 Ruḫların üstinde budur zülfünün keş-revligi
Kim bisāṭ-ı hüsnünün ferzānesidür dostum

La'1-i ruh-efzāne merdümlik ider kim çeşmümün
Eşki 'ışkuñ baḫrınun dürr-dānesidür dostum

- 51-a Bu Cemālī çün cemālün şem'ine pervānedür
'Ākıbet 'ışkuñ odına yanasıdur dostum

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ve eyzān li-nāzımıhi

1 Göreli naḫṣuñı nigār iy dost
Olmışam 'iṣkuñile zār iy dost

Hāk idüp cismi bāda virmişdür
Dide vü dilde āb u nār iy dost

Dirimişsin ki yararam cigerin
İntizārile koma yar iy dost

Kaşlaruñ yayına gönül kurbān
Ġamzeñ okına cān nigār iy dost

5 'Iṣkuñile melāmet olaldan
Gitdi nāmūs u gitdi 'ār iy dost

Dil-meşāmın ider şabā hoş-büy
Zülfüñi kılrsa tār u mār iy dost

Cevrūñile ğamı Cemālīnūñ
Oldı bir dilde şad-hezār iy dost

Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün
(Fâ i lâ tün) (Fa'îün)

Ve eyzān li-kā'ilihi

51-b 1 'Işkuñ kılalıdan beni ğam yolına irşād
Sevdāsıyile zülfüñüñ olmadı gönül şād

Şirīn-lebūñe irmezise Husrevi cānuñ
Küh-ı ğamile zār olısar şöyle ki Ferhād

Yağmaladı cān memleketin hayl-i hayālün
Zülfün uzadur zulm elin itmezse lebüñ dād

Hoş mevzi' idi vaşlile şādınun esāsı
Örmeseyidi hurkat-ı fūrkat ğama bünyād

5 Kılmadı ferağ-şād çü hurşīd-i vişālün
Bes bend-i belādan nice olsun gönül āzād

Mecnün ideli şöyle ki Leylā ğam-ı 'işkuñ
Süzümle yanar āteş ü derdümle yiler bād

Vaşluñla cemil olmazise cān-ı Cemālī
Virāne gönül olmayısar hicrile ābād

Mef ũ lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ũ lün

Ve li-nāzımıhi eyzān

1 Hūbdur gül-şende kim şen-gül ola dil-dār u mey
Hoş geçürmek rüz-ı nev-rūnı inince faşl-ı dey

Şimdi zeyn itmek gerek yārile gül-zāruñ yüzün
Kim bahāruñ zīnetindendür müzeyyen külli şey

Āb-ı hayvānile şun iy sākī-yi sīmīn-beden
Cām-ı İskender ki ger meyyit içerse ola hayy

52-a 5 Şāh olup gül çünki dīvānında açdı defterin
Vaktidür ger ğam sicillātı ferahdan olsa tayy

5 Rüz u şeb sevdā-yı zülfüñden perişān olmışam
Zār kılmak bendeñi şāhum degüldür saña key

İy hoşā sen Yūsuf-ı hüsnile olup hem-nişīn
Nağme-i Dāvudīyi kânūn idinmek çeng ü ney

Rūhını mecrūh ider hānum Cemālī bendeñün
Ger dimezseñ ğamze-i ğammāzuñuñ tīrine hey

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ġazel-i Fārisī

1 Ruḥeş āyīne-i 'ālem-nūmā şud
Lebeş bī-mār dil-hārā şifā şud

Be-dil şādī eger bī-gāne bāşed
Çi ġam çün bā-ġameş cān āşinā şud

Menem der-ışk çün mānend-i Ferhād
Nigārem Husrev-i şifān-likā şud

Be-kānūn u ney iy muṭrib ġazel-ġū
Ki in āyīn-i hoş kānūn-ı mā şud

5 Cefā kün iy şafā-yı cān u dil-hā
Ki cevr-i tū Cemālī-rā vefā şud

Me fā î lūn Me fâ î lūn Fe û lūn

VI

Ve min letāifi fī't-ta'rifi's-ṣaḥḥāhi'l-
cevheri bi'l-'Arabi

52-b

Yā ṭāliben fī'l-'ilmi silki'l-cevheri
İhfaz kavānine's-ṣiḥāhi'l-cevheri

Hatta terā hüsne'l-bedāi sāmi'en
Kavie'l-Cemāli misle kavli'l-ezheri

Müs tef i lün Müs tef i lün Müs tef i lün
Ve min inṣā'ihī fī-ta'rifi's-ṣaḥḥāhi
bi'l-Fārsiyy

VII

Her ki der-ḥıfzeṣ ṣaḥāḥ ahir şevved
Cevher-i mey gevher-i fāhir şevved

Dīde-eş bined Cemāli ez-kemāl
Nānki deryā-yı dileş zāhir şevved

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün
Ve min belāğatihi eyzān fī-medhi
kitābi's-ṣaḥḥāhi bi't-Türkiyy

VIII

Hâṭırda kim ṣaḥīḥ ola ḥıfzile bu ṣaḥāḥ
Nuṭkı mizāce kuvvet olur ṣadre inşirāḥ

Mıṣbāhi zav'-ı dildür ü keşşāfı müşkilāt
Miftāhi fethe oldı Cemāli çün iftitāḥ

Mef ū lü Fâ i lâ tū Me fâ î lü Fâ i lün

Kasīde der-zemm-i rakīb-i mezmūm

1 Men' ider vaşl-ı habībünden beni ebter rakīb
 Huşk-leb⁴² mer dek durur k'itmez dimağı ter rakīb

53-a Nicesi virsün nevā 'uşşāka halvet ol nigār
 Enker-i esvātile āvāz ider çün har rakīb

'Ömri yok yirlerde harc olsun ki kılmışdur yüzün
 Gam metā'ın almağa buhl u hasedden zer rakīb

Mürğ-i vaşşidür ki miñnet menzilinden uçmağa
 Eylemişdür kendüye gammāzlıktan perr rakīb

5 Ol kadar yildi hevā yolında kim çıkdı deri
 Başına toprak ki bulmadı turacak der rakīb

Cānına cevr itmege çok nesne taşnif ayledüm
 Rāstī naqş oynadum kim pāre olısar rakīb

Görse ma'sūkile 'uşşākı çün ahveldür gözün
 Ebkem ü ā'rec dañı olasın iy ā'ver rakīb

42.* Huşk-leb: huşk u leb -Metin.

La'net itmezlerdi şeytân olmasaydı ol Yezîd
Lîk olupdur kişver-i vesvâse ser-leşker rakîb

Hem şekâvet milkinüñ ser-defter-i dîvânıdur
Hem melâmet cem'ine olmuş durur mih-ter rakîb

- 10 Böylekim meydân-ı hışm içre tutar çevgân-ı gâm
Cebr ü kahr ahvâline güyâ k'olur mazhar rakîb

Yâre olsañ muntazır göz yaşını baħr eyleyüp
Oturur anda gemi gibi şalup lenger rakîb

Şohbetinden dil-ber-i şîrîn-likānuñ nehy ider
Emr-i ma'rûf eylemek ister bize münker rakîb

53-b

Ƙıl taşavvur bilmek isterseñ anuñ mâhiyyetin
Kim gözi kör kellesi keldür kulağı ker rakîb

Mihr dil-dâriyle sizmiş fâlumüñ sa'd olduğın
Tâli'i düşmiş nuhüsetden ölür beñzer rakîb

- 15 Ben geçüp şîr-âne yâruñ şadrına 'iş idicek
Sen kapudan it gibi ürüp boğazuñ ger rakîb

Müdğamuz biz yâre leb-ber-leb şanursın sen hemîn
Gör ki ne hoş nükteler vardur daħı mużmer rakîb

Halka çün mennâ'-ı hayr olmak cibillîdür saña
 Şol kara başuñda ağ itsün gözüñi şer rakîb

Sen hemîşe guşşa şatrancında şeh-mât ol ki ben
 Dil-ber-i ferruh-ruha oldum muzaffer-fer rakîb

Ėam helâk itmezden evvel irâdet birle öl
 Çün hased rencürısın âhir gidiser ser rakîb

20 Sin kabûl itmez seni lîkin kefen olmağıçün
 Hâr-püştüñ cismüñe püştî derisin şar rakîb

Ben habîbümle elif lâm olduğuma dâlldur
 Kaddüñüñ nünü ki nef' uñ eylemişdür zarr rakîb

Hâdim-i dergâh-ı yâriseñ varise cevherüñ
 Üñ gibi oda yan kim olasın anber rakîb

Ney gibi bağruñ delük eyle miyānuñ çeng idüp
 Kim nigāre olmuşuz kânünile hem-ser rakîb

54-a Yüzüñi berg eyleyüp dilüñ çıkarsa def gibi
 Hem tabancā yiyessin hem olasın çenber rakîb

25 Var muhayyer ol ki kesbüm bûselikdür perdede
 Râhatü'l-ervāha irdüm vaşl olup dil-ber rakîb

Beste-i zülf-i nigâr olup çü çıktum evce ben
Sen makâm-ı gamda zir-efgencilik göster rakîb

Turıcak yârûñ Cemâlî gamzesi karşısına
Görme yoksa yüregüne şancılur hancer rakîb

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

